U MYNSIEM BAKHUID HA KA JINGTREI

DA

U Rev. T. Rodborne, B.A., B.D.

KITAB I

"To bsa ia ki langbrot jong Nga" —Jisu Khrist.

1980

La pynmih da:

I Mrs. L. Rodborne,
Warphiang,
Garikhana Road, Shillong-2.

U MYNSIEM BAKHUID HA LA JINGTREI

DA

U Rev. T. Rodborne, B.A., B.D.

KITAB I

"To bsa ia ki langbrot jong Nga"—Jisu Khrist.

1980

La pynmih da :

I Mrs. H. Rodborne,
Warphlang,
Garikhana Road, Shillong-2.

Printed at
The Khasi-Jaintia Presbyterian Press,
Mawkhar, Shillong - 793002.

JINGLAMPHRANG

Ha ka por ba nga dang trei kum u Executive Secretary ka Synod (1953-68), nga la iakynduh bad kawei ka kynthei riewtymmen ha surok jong ka shnong Sutnga. Haba ka la ai khublei ia nga ka ong, "Pastor, nga kynmaw khathynðiew tylli ki jingiathuhkhana jong phi". Nga la sngewlyngngoh ia ka jingkren jong ka, haduh ba nga da leit wad ia ka ïing jong ka ban ioh iakren kham bha bad ka. Nga la leit shem, kam dei satia ka briew kaba la ioh shongskul, kaba la nang la stad. Ka dei ka nongtreikam rep paidbah kum kiwei kiwei ki kynthei ha shnong ha thaw, bad ka ïing ka sem jong ka ka pyni ba kam dei kaba riewbha. Kata ka jingjia ka la pynpyrkhat ia nga ba ngan lum ia la ki jingkren jong nga katba nga lah ban shem ia ki, ba, lada isynei U Blei, ngan ioh lad ban pynmih ia ki ha ka dur ka kot.

Haba nga la wad ban lum ia ki kot kiba la rim la jot, nga shem ki don kiba sah ha ki kopi, don kiba sah ha ki sla, don ruh kiba sah sa tang shiteng shiliang. Tang khyndiat eh ki don ki jingiathuhkhana kiba nga la thoh lut. Ka jingmlien jong nga ka la long ban thoh tang ki *Notes* kiba lyngkot kiba tang arsla laisla. Na kane ka daw, ki la don shibun kiba la shu jah sakma noh shane shatai.

Hadien ba nga la lum, nga dang lap katto katne phew tylli, haba nga la iathuhkhana bad kren sobjekt bun

spah sien, lehse dap hajar sien ha ki 50 snem ka jingshakri jong nga ia ka balang. Haba nga la bishar ia ki *notes* kiba nga dang pynsah, nga shem ba ka por kam iadei shuh ; bun ki long kiba ngam lah pynbiang shuh. Nga la pyrshang katba don la ka buit ka bor ban pyndap doh dap snam ia ki, ha ka dur ki jingkren bad ki jingiathuhkhana.

Sngewdonkam ban iathuh shikyntien hangne, ba ka por kaba nga ju shim ha kaba iathuhkhana bad kren sobjekt ka la ju long hapdeng 45 minit bad shikynta 15 minit ; hynrei ban pule ia kine ki jingiathuhkhana, kawei kawei kan shim por tang kumba 15 ne 20 minit : kata ka kdew ba ym lah shuh ban thoh thik kumba la kren. La katta ruh nga sngewskhem ban ong, ba ka jingmut kaba don ha ka por ba kren bad kaba thoh ka dei kajuh.

Ha kaba phah shon ia kane ka Kot, nga ai khublei da kaba sngownguh ia ka Sub-District Umlyngka-Mawklot, ia ka Seng Samla jong ka Sub-District bad ia ka Jingiaseng Step ka Kyntoit Balang Lummawbah, kiba da ki jingai sngewbha jong ki, la pynlah ia nga ban pynmih ia kane ka Kot.

T. Rodborne.

12.5.30.

KI JINGKDEW

LYNNONG I.

KA JINGDONKAM IA KA RIBAIBAL.

*Pule ia kine ki bynta : Isa. 62 : 6-7 ; 52 : 1-2 ; **Ki** Kam 2 : 1-4, 12-13, 17-21.*

"Ka Lyer ka beh kat sha kaba ka mon, had me iohsngew ia ka jingsawa jong ka, hynrei mem tip nangno ka wan lymne shano ka leit : kumta long u briew baroh uba la kha na U Mynsiem". (Ioan. 3 : 8).

Kaei ka jingmut jong ka ktien "Ribaibal" ?

Ka mut : "Ka jingpynkhih-im thymmai pat". Lada ka long ia u briew haba na kano kano ka daw u i bym don jingim shuh, lada la pynkhih im pat ia u da kano kano ka lad, kata ka long ka "Ribaibal" ia u—Ka jingpynkhih im pat haba u la dei ban iap duh. Lada ka long ia u jingthung haba u la sdang ban tlor, ban sti ki sla bad ki syntiew, haba la pynkhih im pat ia u da kaba ai um ne ai da ka dawai, ka long ka "Ribaibal" ia u, ka jingpynim thymmai pat ia u. Ka subject kaba ngi don ban iakren mynta ka long ka "Ribaibal" kaba iadei bad ka niam Khristan. Ka jingmut jong ka, ka long ka jingpynkhih-im thymmai pat ia ka Niam Khristan ba kan long ym kaba tang ha ka kyrteng bad ka ktien, hynrei ba kan long ka niam kumba la thmu da u Nongseng jong ka ba ka dei ban long : ka niam kaba im bad

---

La kren--(1) Ha ka Jingiasong Iatei ka Presbytery Shella ha Tyngnger (Nov. 26-28, 1948). (2) Ha ka Balang Phudmawri (April 17, 1955), bad (3) Ha ka Balang Jaiaw (Aug. 26, 1956).

kaba pynim. Kane ka kam jong ka jingpynkhih-im thymmai pat ka long ka kam jong U Blei hi kaba U pyntrei ha la ki briew bad ka Balang da kaba U phah ia la U Mynsiem Bakhuid. Kaba kongsan eh ha kaba nyngkong ka long ka jingthew-tarajur ia u briew ba un iohi ia lade kumba u long. Haba u la iohi bad u la sngewkynduh ia la ki pop, u kylla ka bamut bad u phet sha U Jisu Khrist ban ioh map ia ki pop bad u ioh ruh ia ka jingkmen ha kaba sei ia ki soh U Mynsiem: "Ka jingieit, ka jingkmen, ka jingsuk, ka jingshahslem, ka jinglehsbun, ka jingbha, ka jingiaineh, ka jingjemnud, ka bor halor lade".

Ban nang pynshai shuh shuh ka Ribaibal ka mut aiu, ngan iathuh lyngkot ia kine ki ktien jong kino ki shakri U Blei. I Mem u Sahep Dr. John Roberts, ha ka kitab jong i shaphang ka Ribaibal ha ri Khasi Jaintia, I la thoh kumne :—

"Dei ha ka snem 1841 ba u Missionary uba nyngkong jong ka Balang Calvinistic Methodist u la poi ha ri Khasi. U la shem ia ki briew jong ka ba ki shong ha ka jingdum bad ha ka jylli ka syrngiew ka jingiap......Bun bun snem ki la leit, shuwa ba kin sngewbha ban shahshkor ia ka jingsawa bathiang ka Gospel; la donkam ban leh shibun kiei kiei ban pynkhuid ia ki pui pui, bad ka jingbieij bad ki jingngeit bieij. Ki Missionary kiba nyngkong ki la dei ym tang ban hikai ia ki ba kin nang pule, hynrei ki la dei ban thaw pynlong jingthoh ia ka ktien jong ki, ki da ai ha ki ki dak ha kiba yn hikai ia ki ban pule. Ha kaba nyngkong ka kam ban wallam ia ki sha U Jisu Khrist ka la long kaba i duh jingkyrmen, hynrei da ka jingngeit bad ka jingiaishah

kita ki nongkit khubor jong ka Gospel ki la iai trei minot, bad ha ka ia kaba biang ki la shem 'ka jingkmen kaba khraw ban iohi ba ia ka jingkah kaba la tap dum ia ki dohnud jong ki la nang rah noh, bad ba ki Khasi, hangne uwei, hangtai uwei, ki la nang sngewthuh ba ka jingshai bad ka jingsvaid jong ka jingieit bah U Blei ka la don hapdeng jong ki......Kito ki khristan kiba nyngkong ki la shadkmen ha ka (niam) kaba ki la shem, hooid, ha ka jingieit jong U Blei kaba ha U Khrist Jisu. Ki la shah shibun ka jingpynshitom beiñ, bad bunsien la ju beh noh ia ki na la ïing : la ju lehbeiñ ia ki ha ki bun rukom, bad bunsien ka jingim jong ki ka la don ha ka jingma, hynrei kim suidñiew ia kine kiei kiei, ki la shem ia u Mawlynnai ba kordor, ki la shem ia U Jisu, bad ki la suk ka mynsiem. Ka jingpyrkhat khuslai jong ki mynta ka la long shaphang la kiba ha ïing, la ki lok bad la ki paramarjan ; bad hapdeng ka jingkrenbeiñ bad ka jingsngewpyrshah jong ki, ki la leit ban tyrwa ha ki ia kane ka jingaiei kaba khraw kaba ki la pdiang,—ka jingpynim ia ki mynsiem jong ki. Ha kaba sdang ka snem 1905, ki khristan ha ri Khasi bad Jaintia ki la kot lajan 20,000 (arphew hajar) ngut."

"Katba ki snem ki nang iaid, bad ki Khristan ki la nang bun, bad ba ki jingpynshitom bad jinglehbeiñ ki nang ñiar, bad ba ki Khristan ki la kylla long kiba khraw bor ha la ka ri, ka jingleh bymsuidñiew ka la rung ha kiba bun na ki. Ki la shong suk ha Seion, ki da klet noh ia ka jinglong ba lanot khop jong kiba kum kita ba la pyrta da u Nongiathuhlpa ba mynbarim. Ki la jia long kiba lehsting, ki bym kitkhia bad ki bym shit rhem na ka bynta U Trai ki paid. Lah ban ong ba ka

Balang ha Ri Khasi ka iasyrïem bad ka Balang ha Ri Wales ha kine ki snem kiba khatduh kumba la thoh da u Rev. Evan Phillips : "Ka Balang ka la samthiah bad ka dohnud jong ka ka kyndit bynriew. Ka la sngewthuh ia la ka jinglong ba lanot khop jong ka, bad bunsien la iohsngew ia ka ba ka pyrta, "To khie, ko ka ksangti jong U Trai." Hynrei ka la long tang ka jingpyrta ba bakla ha ka ri ka jingphohsniew. Namar U Blei U pyrta kylla ia ka, "To khie, ko ka Seion. Dei ma pha kaba iohthiah. U Blei jong pha Um samthiah......". Ka la long syrïim kumta ha Ri Khasi. Dei ban phla da kaba sngewsih bad sngewlehraiñ ba la kumno kumno ka Balang ka la iehnoh ia ka jingieit kaba nyngkong jong ka, bad ka jingmih jong ka ka la long ba ka la nang tlot ha ka jingai sha ka kam U Blei ; ka la nang tlot ha kaba hikai bad ialam ia la ka kynhun, khamtam ia la ki khun samla jong ka".

Ha ka jinglong kaba kum kane, lada khlem ka Ribaibal ka long tang ka dak jong ka jingshahjop bad ka jingiap khlem por.

Ha u bnai September 1946, ka la don ka jingiashem lang jong ki shakri U Blei ha kawei ka Ïingmane ha ka nongbah London, ha Westminster Chapel ha kaba ki la iashong pyrkhat bad ki iakren shaphang "Ka Ribaibal ha ka por jong ngi". U Rev. Montague Goodman, ha ka jingkren jong u ha kata ka jingialang u la ong kumne : "Ka long kaba iadei jingmut lang baroh ba ka dak shynna kaba paw shai jong kane ka aiom ka long ka jingbymriewblei. Ym dei ba ki briew ki long kham sniew ban ia kiba ha kiwei pat ki por, hynrei ki long kiba kham shlur ha ka jingbymsheptieng ia U Blei. Ka

jaka jong U Blei ka don kham duna ha ka jingpyrkhat bad ka jingim jong ki 'riew mynta ban ia kaba la long ha ka spah snem ba la lah. Ha ka ri jong ngi, ka Sngi U Blei kam don shuh, ha ka jingmut ba shisha jong ka. Ki briew ki la pynkylla ia ka sha ka sngi shuti. Ki don kham bun ki briew ha ki Cinoma (Bioscope) ha ki Sngi U Blei ban ia ha ki Ïingmane......ki Ïingmane ki nang kham suda ban ia kaba ki la ju long......Hapoh ka nongbah London ki la ju don 701 tylli ki Ïingmane, bad 624 tylli na ki la pynjot ne pynsniew da ka thma, bad ki sah sa tang 77 tylli ki Ïingmane ban ai jaka ia ki briew jong ka Nongbah London. Phi ong, "Ki la dei ban khapngiah eh". Leit bad jngoh da lade, bad phin shem ia ki ba ki suda shiteng shiliang. Kum ka jaitbynriew ym don jingkheiñkor shaphang U Blei. Ha ka Nongbah Paris, ha ka dorbar kren iasuk, ki la iakajia shaphang ka jingsuk, hynrei ym don jingkren eiei ia ka kyrteng U Blei". U la ban ktien pat u ong: "Donkam eh kloi kloi ban ioh ia ka Ribaibal, lada ka Ri England kan ioh pat ia ka bor hapdeng ki jaitbynriew ba ka la ju don mynshuwa; lym kumta ka ap ka jingjot shisha".

Aiu ka Ribaibal ka lah ban leh ?

Nga kwah ban iathuh khyndiat shaphang aiu ba ka Ribaibal ka lah ban leh.

1. Ka Ribaibal ka lah ban wallam pat ha ka dohnud ki briew ia ka jingsheptieng ia U Blei, bad ka jingñiewburom ia ka kyrteng U Blei; ban ym don shuh mano mano ruh uba shim thala bad pyndonkam thala ia ka kyrteng jong U.

2. Ka Ribaibal ka lah ban pynsangeh bad pynduh ia ka jingleh kop jong ka pop, ka jingbeiñ hukum bad ka jingbymriewblei kaba jyllei ha ka pyrthei mynta. Ka pyrta, "Ka jingsuk bad ka jingskhem bha" hynrei haba ka don pynban ka jingjot kaba ap shakhmat. Ka Ribaibal ka lah ban pynioh pat ha ka jaitbynriew ia ka jingieit ia ka jinglong bakhuid bad babha, bad kumjuh ruh ka lah ban pynioh pat ia ka jingiatiplem ba khuid ha ki briew jong ngi. Ka Ribaibal ka lah ban pynduh ia ki jinglehniam kiba iap baroh kiba ha ki Balang jong ngi bad ha ka jaka jong ki kan pynkylla long ki atiar jong U Blei ban pynim ia ki briew na ka pop jong ki da kaba Un ai ia ka bor U Mynsiem Bakhuid kaba lah ban pynpait ia ka dohnud maw eh u briew kaba katno katno ruh. Ka Ribaibal ka lah ban pynioh pat ha ki briew ia ka jingsngewthuh bad ka jingshlur ruh ban ong ia ka pop ba ka long ka pop bad ia ka hok ba ka long ka hok. Ka Ribaibal ka lah ban pynlong ia kito kiba shu khot khristan ia lade khlem da long kumta ha kaba shisha, ba kin kylla ka bamut ban im ban iaid pat bad U Blei, ban pyniakhlad ia lade na ka pyrthei bad ban rah shajrong ia ka laina ka hok bad ka jingshisha. Dei ka Ribaibal kaba lah ban pynim pat ia ki khristan ba la iap bad ia ki balang ba la tyrkhong. Dei ka Ribaibal kaba lah ban pynkylla thymmai ia ka jinglong jong ki briew, ia ka jinglong jong ka balang bad kumjuh ruh ia ki bynngeit kiba shabar ka balang.

Nga sngew hangne ba nga dei ban sei ki sakhi kiba biang ban pyni ia ka bor ba trei phylla jong ka Ribaibal

1. U Dr. Oswald J. Smith u la thoh kumne shaphang ka jingtrei ba phylla jong ka Ribaibal ha Ri Wales :—

"Dei ha ka snem 1904, ka Ri Wales baroh kawei ka la meh lep, ka jaitbynriew Wales ka la syntuid jngai na U Blei. Ka jinglong ba kynja mynsiem ka la hiar haduh katta katta. Ka jingwan jingiaseng ki briew ka la long kaba isynei. Bad ka pop ka la man roi byllien ha ki liang baroh".

"Ha kaba shisyndon, kum ka eriong eingit bym shym khmihlynti, U Mynsiem Bakhuid jong U Blei U la pyrsat jur halor ka ri. Ki Iingmane ruh ki la khapngiah kumta bymdon jaka ba u paidbah paitsan un rung shapoh. Ki jingiaseng ki la sdang 10 baje mynstep bad ki la wai 12 baje mynmiet. Laisien shitngi la pynlong Jingiaseng. U Evan Roberts u la long u ktiar briew, hynrei don kaba khyndiat eh ka jingiathuhkhana. Kaba rwai, kaba phla, bad ka jingduwai ki la long ki dak kiba shynna eh. Ym don kot jingrwai, ki la nang ia ki jingrwai naduh ba dang khynnah Ym don Choir (kwaiar), namar baroh ki la iarwai. Ym don jingkynshew, bad ym don jingpynbna ei ei. Ym pat ju la jia kaei kaei ha Ri Wales kaba la pynmih ki soh kiba phylla kum kiba ha kito ki sngi. Ia ki nongleh Blei la pynkylla ka bamut, ia ki buaid tanglang, ki nongtuh bad ki nongiakhalai la pynim, bad da ki hajar ki 'riew poi-ei ki la kiew sha ka kyrdan jinglong ba donburom. Ki jingphla ia ki pop ba sngewshyrkhei la iohsngew ha ki dong baroh. Ia ki ram barim bajah la iasiew pat. Ki theatre ki la duh namar bym don ba leit shuh sha ki. Wad ki khashor ha ki par dewiong ki la sngeh kaba treikam namar ba kim ju mlien ia ki kti kiba shun Tang ha ki 5 taiew, 20,000 ki briew ki la iasoh bad ka Balang."

2. "Dei ha ka snem 1835 ba u Rev. Titus Coan u la kiew ryngkew ha kawei ka dewlynnong Hawaii, ha Pacific Ocean. Ha ka jingleit jingleit nyngkong jong u ia ka Dew lynnong, u paidbah bym lah ñiew u la lum lang ban sngap ia u. Ki la iakyntur ia u haduh'ba um don por wat ban bam. Shisien u la ialap laisien shuwa ba un bamja step. Ha ka snem 1837 la bud ki jingjia ba phylla. Lajan baroh kawei ka Dewlynnong ka la kylla ka nongsngap ia ki jingialap jong u. Namar ba ym lah ban leit sha ki, ki la wan sha u bad ki la shong ha kawei ka jaka kaba u la pynlong jingiaseng ar snem lynter.

"Ym ju don kano kano ka per mynsngi ne mynmiet kaba tang shu tied baje ba ki briew kin ym ialang 2,000 haduh 6,000 ngut. Ka la don ki jingkhynñiuh, ki jingiam, bad ki jinglynñiar ba yn isynei ia ki, teng teng haduh ba ym lah shuh ban iohsngew ia u nongiathuh-khana: bad da ki bun spah ngut ki nongsngap jong u ki da kyllon ha madan khlem tipbriew shuh. Uwei hangne bad uwei hangtai u la pyrta, "Ka waitlam arliang syrti ka ot lyngkhot lyngkhai ia nga". Uwei u nongkrenbeiñ u la leit rung shisien ban ioh krenbeiñ, u la kyllon sbak ha madan, bad u la lynñiar u da ong, "U Blei U la shoh ia nga". Shisien katba u dang ialap ha madan hapdeng u paidbah kumba 2,000 ngut, uwei u briew u la lynñiar kynsan "Ain ka dei ia nga ban leh ba yn pynim ia nga?" Bad u la duwai ka jingduwai kaba kum ka jong u nongkhrong, bad shisyndon, ha kaba shikhyllipmat baroh u paidbah u la sdang ban lynñiar ban duwai ba yn isynei ia ki ruh. Ia ki jing-iakajia la pynbeit, ia ki nongbuaid la pyllaitluid, ia kiba klim la pynkylla ba bamut, ia ki nongpyniap briew la

pynpaw madan bad la map. Ki nongtuh ki la pynphai ia kaba ki la tuh. Bad 'ia ki pop ba baroh shijingim la phla bad la bidai. Ha kawei ka snem, 5244 ki la iasoh ha ka Balang. Ha kawei ka Sngi U Trai 1704 ngut la pynbaptis. Bad haba u Mr. Coan u la mih nangto ban leit sha la [shnong, u la pdiang ma u bad u la pynbaptis 11,960 ngut ki mynsiem!"

3. "Dei ha ka par kumba shiteng sngi ha ka Sngi U Trai 10 tarik August 1727, ba ka la sdang kawei hapdeng ki Ribaibal kiba khraw tam ha ka pyrthei. Kane ka la jia hapdeng ki nong-Moravia ha South Germany. "Katba U Pastor Rothe u dang pynlong jingiaseng ha ka shnong Hernhut, u la sngew ia lade ba la kem bad tap lup da ka bor ba phylla bym lah ialeh na U Trai bad u la hap ban dem pyllup ha khyndew ha khmat jong U Blei, bad lem bad u ha kata hi ka khyllipmat, baroh u paidbah ha kata ka jingiaseng ki la hap dem lang ba la tyllep lin ia ki da ka bor ba kynja bneng. Ha kane ka jinglong ki la sah haduh shiteng synñia ha kata ka sngi, ki da duwai, ki da rwai, ki da iam bad ki da kyrpad sngewsynei. Naduh kata ka sngi, ka la don ka jingkhih im kaba phylla ha kata ka Balang ba ki la pynlong ka Jingiaseng Duwai kaba khlem kut 100 snem lynter: ki la pynbeit ha kata ka rukom ba kiwei kin sdang shuwa ba kiwei pat kin kut. Dei na kane ka jingkhie im thymmai jong kaue ka Balang ba la kha ki Mission Ialap ia ka Gospel ha ka pyrthei baroh. Tang na kata kawei ka shnong hi palat 100 ngut ki Missionary ki la mih ha ki 25 snem, sha kylleng sawdong ka pyrthei.

4. "Dei ha ka shitarik January 1739, ha kaba ki la iadon ha kawei ka ïing ha Fetter Lane, London, ha kaba ki la ialang kumba 60 ngut ki nong-Moravia bad hynñiew ngut ki Oxford Methodist kiba kyrteng u John Wesley, u Charles Wesley u para jong u, u George Whitefield u Wesley Hall, u Benjamin Ingham, u Charles Kinchin bad u Richard Hutchins, baroh 7 ngut ki Pastor jong ka Balang Church of England. Ki la pynlong ia kata ka Jingiaseng Jingkhawai Jingieit baroh shimiet. U John Wesley u thoh shaphang kata ka jingiaseng kumne: "Ha ka por kumba 3.00 a.m. (lai baje mynstep) katba ngi dang iaineh ha ka jingduwai. ka bor jong U Blei ka la hiar kynsan ha ngi, ba shibun na ngi ki la pyrta jam da ka jingkmen bakhraw, bad shibun kiwei pat ki la kyllon ha madan. Haba ngi tang shu sngew bynriew khyndiat na kata ka jingsngewtriem bad ka jingsngewlyngngoh ha khmat jong U Syiem Bneng, ka la mih ka jingsawa jam na baroh kum na uwei u briew— "Ngi iaroh ia Me, Ah Blei! Ngi mane dem ia Me ba Me long U Trai". Nangne ka la kha ka jingpynthymmai mynsiem kaba la pynkhynñiuh ia ka ri Bilat baroh kawei

5. Ngan rong ia phi sha Ri Amerika pat,............... Dei ha ka 9 tarik Octoter 1821 ba uwei u Pleader samla u la leit sha lum bad u la duwai baroh shimiet. Ka kyrteng jong u ka la long u Charles G. Finney. U Blei U la iashem bad u hangta, bad ha ka step 10 tarik la pynkylla ka bamut ia u, bad ha ka janmiet jong kata ka sngi la pyndap ia u da U Mynsiem Bakhuid, ba ka la ibit ia U Balah Baroh ban pyndonkam ia u ha ka rukom kaba phylla. Kumne u la thoh shaphang la ka

jingshem : "La pynkylla ka bamut bor bah ia nga ha ka 10 tarik October, 1821 mynstep. Ha ka janmiet jong kata ka sngi nga la iohpdiang ia ka jingbaptis kaba da U Mynsiem Bakhuid kaba dap lin, bad ka la sam lyngba jong nga bad met bad mynsiem. Tang shu kumta, nga la shem ia lade ba la pynkup da ka bor najrong ba shikyntien arkyntien ba nga la kren ha ki briew ka la ktah ban pynlong ka jingkylla ka bamut ia ki shisyndon. Ki ktien jong nga ki sahkut kum ki 'nampliang ha ki mynsiem ki briew. Ki ot bad pom kum ka waitlam. Ki pynpait ia ka dohnud kum ba shoh da u tyrnem. U paidbah byllien u long sakhi i a kane... ..Kane ka bor ka long ka jingphylla kaba khraw. Nga la iohi bunsien ba ki briew kim lah ban shah ha khmat ka Ktien U Blei. Shikyntien ar kyntien ki ktien kiba jem bad kiba madan ki la biang ban pynkynthih joit ia ki briew na ki jingshong jong ki, ban shim noh ia ka bor na ki khoit, bad ban iehnoh ia ki kum kiba la iap... Bunsien ki nongwei kiba iaid lyngba ia ki Jingiaseng, ki tang shu rung ki ioh jingkynduh shaphang la ki pop bad bunsien ki kylla ka bamut sha U Jisu Khrist. Haba ki khristan ki pynrit ia lade bad ki pynkyntang lut khoit ia lade sha U Khrist, bad ki duwai ban ioh ia kane ka bor, ki ioh bunsien ia ka jingbaptis kaba kum kane, ba ki kylla long ki atiar ban pynkylla ka bamut kham bun ki mynsiem ha ka shisngi ban ia kaba baroh shijingim. Katba ki khristan ki dang sah kiba biang ha ka jingsngewrit, ban bat ia kane ka bor, ka kam jong ka jingpynkylla ka bamut ka nangiaid ter-shi-ter haduh baroh shimuluk shijaka ki briew kin kylla ka bamut tang sha U Khrist".

La ong ba ha kawei ka Jingiaseng Ribaibal. ha kawei ka Rochester High School, 40 ngut ki samla ki la mih ban aiti ia lade sha ka kam Pastor bad kam Missionary. Ki jingiaseng jong u Charles G. Finney ki la long khamtam tang ki Jingiaseng Duwai. Hynrei la ong ba ha ka snem 1857, u la ioh kumba 50,000 ngut ki mynsiem kiba kylla ka bamut bad kiba la phai sha U Trai.

Nga don ka khubor ban iathuh shaphang ki briew jong U Blei kum u Mr. Moody, u briew u bym ju shah kawei ka sngi ba kan leit noh khlem da ioh ban ialeh badno badno na ka bynta U Jisu Khrist. Don ruh uwei pat u Dr. R. A. Torrey uba la wan poi na America shaduh Ri India jong ngi ha ka snem 1902, uba haba arngut ki Mem Missionary jong ngi na ri Wales ki la iohsngew ia ka jingiathuhkhana jong u shaphang "Ka Jingduwai", ki la wan phai sha Ri Khasi da ka jingkut jingmut ba skhem ba kin ym keiñ noh kaba kyrpad ia U Blei ba un phah ia ka Ribaibal ha Ri Khasi. Don ruh uwei pat u briew jong U Blei, u Charles Hadden Spurgeon ba donnam, ia uba la khot u Syiem jong ki Nongiathuhkhana, uba, tang da ki jingialap jong u ia ki hajar bad ki phewhajar ki mynsiem la pynim.

Ngan iehnoh ia kita ki Ribaibal ha Ri Russia ha kine ki snem, ha Ri Ireland bad Scotland ha ka snem 1859, bad ia uta u riewradbah ka Ribaibal ka ri Scotland kyrteng u John Knox uba ka Syiem Mary (Bloody Queen of Scots) ka ong ba ka kham sheptieng ia ki jingduwai jong u ban ia ki kynhun shipai ka Ri Bilat.

6. Ngan ialam ia phi, ngin her pat sha Ri China, shuwa ba ngin wan sha Ri Khasi bad Ri Lushai.

Dei ha ha snem 1906 ba u Dr. Jonathan Goforth, u Missionary ha ri China, u la sdang ia ki Kampeiñ Ribaibal kiba la pynkhih ia ka Ri China,*ka Manchuria bad ka Korea. U Blei U la trei phylla ha ri China da u Dr. Jonathan Goforth ba ha ki 10 snem ne, ka ding bneng ka la pyrsad jur hangta ba da ki lak ki la kylla ka bamut bad ki la shem ia U Jisu. Tang ha Korea, ha ka snem 1907, kumba 50,000 ki briew la pyniasoh sha ka Balang ha ka 'shisnem. U Dr. Jonathan Goforth u la ioh ka jingpyrsad mynsiom kaba jur na ka Ribaibal kaba u la iohsngew ba ka la don ha Ri Wales ha ki snem 1904-5 bad ha ri Khasi ruh ka ding jong ka Ribaibal ka la pur lang naduh ka snem 1905. Ha ka kitab jong u "By My Spirit," u Dr. Goforth u la iathuhkhana shaphang ki bun phew bad ki bun spah sien ki jingtrei ba phylla jong U Blei ha ki briew bad ki Balang ha Ri China. Ngan jied tang kawei na kita ki jingjia ban pyni ia ka rukom ka jingtrei jong u bad ka jingiaid jong ka Ribaibal ha kine ki ri. Ngan bub ha ki ktien u Dr. Goforth hi, u ong kumne :—

"Haba nga la sdang ia la ka jingleit kaba jngai sha Manchuria ha u bnai February 1908, nga la sngewskhem ha la ka mynsiem ba nga don ka khubor na U Blei ban ai ha ki briew jong U hangto. Hynrei ngam don *plan* ei ei ruh na ka bynta ka Ribaibal. Nga shu kren ha ki Jingiaseng bad nga ai lad ia ki briew ba kin duwai, bad tang katta.

"Ha ka janmiet ba nga la poi ha Mukden, nga la iakren bad u lok Missionary bad uba nga sah. Nga la pyni ba nga don ka jingkyrmen kaba khraw shaphang aiu ba kan jia. Hynrei uta u lok u la leh bymsuidñiew

pynban wat ban shahshkor ban iakren sshaphang ka Ribaibal. U la pyni pynban shaphang ka *Theology* jong u ba ka long kaba hajrong, bad kaba rim eh kaba iaryngkat rta bad U Blei hi.

"Nga la iohsngew ruh ba I lok jong uta u Missionary I la leit nongwei noh shisngi shuwa ba ngan poi namar ba kam sngew iadei jingmut bad ki jingiaseng Ribaibal. Ngam lah khlem da pyrkhat ha lade ba lada ka jinglong jong kane ka ïing ka paw ha khmat kiwei kiwei ki lok Missionary, kan long kaba eh ban khmihlynti ia ka Ribaibal.

"Hynrei ki la don kiwei pat ruh ki daw jingpynduh jingkyrmen ia nga. Ha ka por ba la khot ia nga, shisnem mynshuwa, ba ngan wan pynlong ki jingiaseng ba kyrpang ha Mukden, nga la pynkular ha ki artylli kiei kiei. Kaba nyngkong ka long ba baroh artylli ki Tnat Balang Presbyterian (Irish and Scottish) kin iasoh kawei ha ki jingiaseng; kaba ar pat, ba ki dei ban pynkhreh lupa ia kita ki jingiaseng da ki jingduwai ba kyrpang. Hynrei haba nga la poi, kine baroh artylli kim shym la long satia kumba la kular. Nga la leit sha la ka kamra, nga la dem ha jingthiah, ngam lah khlem da iam bad nga la duwai ha U Blei kumne, "Ka myntoi aiu ia nga ban wan shane ? Kine ki briew kim wad ia Me satia. Kim kwah ba Men kyrkhu ia ki. Ngan leh aiu ma nga ?" Nangta nga la sngew kumba ka jingsawa ka wan sha nga, "Ka dei ka kam jong me ne ka jong Nga ? Ngam lah ban leh phylla ? To khot kyrpad ia Nga te Ngan phaiktien ia me, bad Ngan pyni ha me ia kiei kiei kiba khraw, bad kiba eh, ia kiba me mem tip (Jer. 33 : 3).

"Dang step ha ka sngi kaba bud, uwei u Tymmenbasan u la wan ban iashem bad nga. Ynda haba la iadon kyrpang bad u, u la phla kumne : "Ha ka snem ki Boxer (1900) nga la long u Treasurer ka Balang. Ki Boxer ki la wan bad ki la pynjot lut nadong shadong kynthup lang ia ki kot ki sla baroh. Nga la rieh khop ia lade. Ki la don ki tyngka jingkynshew bad nga kiba nga la kren hok ba ngam shym ioh ia ki. Naduh kata, nga la pyndonkam sha lade. Hynnin mynmiet ka jingkren jong phi ka la thang ia nga kum ka ding Ngam shym iohthiah shuh baroh shimiet. Nga tip skhem ba ngan ym lait shuh na kane ka jinglong jong nga khlem da phla ia la ka pop ha ka Balang bad siew noh pat ia ka.

"Tang shu wai ka jingiaseng ba nyngkong ha kata ka step, uta u tymmenbasan u la ieng bad u la phla ia la ka pop. Tang shu kumta, uwei pat u Tymmenbasan u la ieng joit u da kyang jam, hynrei um lah kren, u la shong noh khlem phla ei ei satia. Nangta shait ki mih kiba lam, kiba duwai bad kiba phla ia la ki pop. Kumta ki la iaid ki jingiaseng laisngi lynter. Ha ka sngi kaba lai, uta u Missionary bad uba nga sah u la ong : "Kane ka long kaba phylla. Ka long syrïim kum ka Ribaibal ha Scotland ha ka snem 1859. Kam la kham bha ba phin sangeh shuwa, ba ngin ioh noh da ki Jingiaseng Ainguh ? Nga la jubab ia u kumne : 'Katba nga sngewthuh, kam pat dei satia ka por ban ainguh. Nga ngeit ka dang don shibuu ka pop ba dang buhrieh. Shah ia nga ban pyndep ia kine ki jingiaseng, bad haba la dep ma nga to sa iaainguh katba phi sngewbit.

"Ha ka step kaba saw, ka jingiaseng ka la heh palat ia kaba la ju long. Ki briew baroh ki khmihlynti aiu-re-aiu ba kan jia. Hapdeng ka jingrwai shuwa ba ngan kren ka la wan ka jingsawa ha nga kumne : "Ka jingjop jong kine ki Jingiaseng 'ka long kaba iphylla Yn sa pynbna shaphang jong phi ym tang ha baroh ka Ri China hynrei ha ka pyrthei baroh". Kaba kynja doh hapoh jong nga hi ka la sngewkmen bad sngewphuhmat. Tang kumta ki, ha kata ka khyllipmat nga la iohi shi-syndon ia u bymman ba u trei ha ka rukom kaba sian eh katta katta, u da tyrwa ia nga ba ngan iaioh burom ryngkat bad U Jisu Khrist. Hangta nga la ieng shyn-rang bad nga dei ban phai ktien : "Ko Soitan, Mem tip naduh mynta ba nga mon naduh ka mynsiem ban long kum i bin-bin tynrai (atom) ba her sha suiñ katba la dang pyndonburom ia U Kynrad jong nga kumba ka dei ia U ban long ?" Tang kumta ka jingrwai ka kut, bad nga la ieng ban kren.

"Lyngba ka jingkren jong nga, nga la sngew ia ka jingdon U Blei. Tang shu dep, nga la ong ha ka jingia-seng : "Phi lah ban duwai". Mar kumta uwei u briew u la ieng, u da dem la ka khlieh bad ki ummut ki tnid ha ki ngab jong u, u da wan shaduh khmat jong ka jingiaseng : u dei uta u tymmenbasan, arsngi myn-shuwa uba la ieng bad kyang khlem lah phla. Kumba la ktah da ka bor bym lah siathuh, u la kyang kumne : "Nga la klim", u ong, "Laisien nga la pyrshang ban aibih ia la ka tnga". Hangta u la loit ia ka khadu ksiar na la ka kti bad ia ka sati ksiar na ka shympriah kti jong u bad u buh ha ka pliang jingkynshew, u da ong artad : "Nga donkam aiu, ma nga u tymmenbasan jong

ka Balang, ia kine ki synrum jingialehkai ?" Nangta u sei ia ka Certificate Tymmenbasan jong u, u tar lyngkhot lyngkhai ia ka bad u pashat ia kita ki lyngkhot ha madan, u da ong artad, "Phi u paidbah, shim ia kito la ki kot. Tar noh ia ki. Nga la pynjah burom ia ka kam kaba kyntang. Mynta kumne nga la *resign* ia la ka jinglong Tymmenbasan jong nga.

"Shiphang bah hadien kane, ka la don ka jingsngap jar. Ym don ba kren, ym don ba jam. Jar! Nangta uwei hadien uwei, ki Tymmenbasan baroh kiba don hangta ki la *resign* na la ka kam. Haba shim kyllum lang ia ki jingphla jong ki ka la long kumne: La ngim shym la leh ka pop kaba kum ka jong u para tymmenbasan jong ngi, hynrei ngi ruh ngi la leh pop bad ngim sngew bit shuh ia lade ban bat ia kane ka kam kaba kyntang! Ha kata ka jingiaseng, baroh ki nongbat kam balang ki la *resign* na la ki kam. Bun sngi nga la khmih hadien kane, ba ki sah ki dak ummat ha madan ka lingmane ha khmat ka jaka ba ju shong u Pastor. Khatduh u Pastor u la ieng, u da kyiuh, bad u la ong, "Dei ma nga uba kit pop. Lada nga la long kum kaba nga la dei ban long, kane ka Jingiaseng kan ym long kum kaba ngi iohi ha kane ka sngi. Ngam long uba bit shuh ban long u Pastor jong phi. Nga ruh, nga dei ban *resign*.

"Nangta ki la bud ki jingjia kiba ngim ju shem mynno mynno hangno hangno. Na kylleng u paidbah jong kata ka jingiaseng la iohsngew ia kine ki ktien, "Koit, Pastor. Ngi pynskhem ia phi ba phin long u Pastor jong ngi. Kane ka jingpyrta ka la nang jam, haduh ba ka jingsawa jong ka ka la kem ia ka jingiaseng baroh katba u Pastor u dang ieng khlem kren, ha ka *platform*.

Ynda ka la nang paw ba ka jingiaseng baroh ka la pynpaw ia ka jingshaniah jong ka ha la u Pastor, u Pastor u la shong. Nangta pat ka la mih ka jingpyrta ia ki Tymmenbasan : "Ko ki tymmenbasan baroh, ngi pynskhem ia phi ba phin long ki tymmenbasan jong ngi".

Ka la long ka jingsngewkmen kaba khraw ia nga ban iohi ia ka jingkylla ha u lok Missionary jong nga. Ha kawei ka step. katba dang iaduwai na ka bynta ki briew da ki kyrteng jong ki, une u Missionary u la mareh bran bran sha khmat, u da kren jam, "O, to iaduwai na ka bynta jong ngi ki Missionary, namar ngi donkam eh ma ngi palat ban ia phi baroh !" Kata ka tnga jong u ruh ka la wan phai sha ïing ha kito ki sngi, bad haba ka la shem aiu ba la jia, la pynkylla thymmai ia ka ruh, bad ka la long kaba kham aiti ia lade sha ka kam ban ia u tnga jong ka ruh".

Ka Ribaibal, haba ngi ong ka Ribaibal, ka dei kaba kum kata ka jingpynkhih im thymmai pat ia ki mynsiem ki briew bad namarkata, ia ka Balang U Blei.

Khatduh iawai ngan iathuh lyngkot shaphang ka Ribaibal ha la ka ri ha ki snem 1905-1907.

Ba kan ym shim por slem ngan iathuh da kaba shim nuksa na ki Ribaibal kiba la paw ha ki Presbytery bad Assembly. La pynkhih lypa ia ka dohnud ka Balang ha Ri Khasi bad Jaintia da ki report ka Ribaibal ha Ri Wales ha ka snem 1903-4. Ka jingpynpaw jong ka Ribaibal ha kane ka Ri ka la jia ha ka Presbytery ha Pariong ha u bnai March 1905. U Sahep E. H. Williams u la report kumne shaphang kata ka Presbytery :—

(a) "Ka Presbytery ha Pariong ka la long kawei kaba dei ban sah jingkynmaw, namar hangne U Blei U

la jubab kyrhai ia ki jingduwai jong la ki briew. Ha ka janmiet Sngi Thohdieng ngi la ioh ka jingiaseng duwai da kaba eh katta katta. U Chairman u la khot uwei ar da ki kyrteng, ban duwai, hynrei kiwei pat ruh ki la ieng hapdeng u paidbah ban duwai. Ah, katno ka jingsngewthiang ki jingduwai. Ngi la sngew ba u Mynsiem Bakhuid U la don lem bad ngi. Ki la duwai ba U Blei Un theh ia la U Mynsiem halor jong ngi kumba U la leh ha Ri Wales. Katba kiwei ki dang duwai, kiwei pat ki la pyrta, "Ah Trai, to trei hapdeng jong ngi." "Pynpaw ia la ka bor" bad bun bun kiba iam bad kiwei pat ki ong 'Amen'. Ki briew ki leh bymsngewbha ban pynwai noh ia ka jingiaseng......La pynbeit nangta ba ngin ioh kawei ka jingiaseng kaba kyrpang ha ka Sngi Saitjaiñ ban duwai na ka bynta ka Ribaibal ha Ri Khasi......Ka jingiaseng kaba phylla eh ka la long ka Jingiaseng kaba lai ha ka Sngi U Trai. Arngut ki nongiathuhkhana Khasi ki la iathuhkhana ryngkat bad ka bor, bad ngi la sngew ba U Blei U la don ryngkat bad la ki shakri. Hamar ka ban wai noh ka jingiaseng, haba u nongiathuhkhana un pynwai iawai noh, la pynkyndit thred da uwei u briew uba kyrteng u Ruton uba la sdang ban duwai napdeng u paidbah. U la duwai ba U Blei Un ym pyllait noh ia ngi khlem ka jingkyrkhu. Ngi la khmihlynti ia U ba Un theh buk ia la U Mynsiem halor jong ngi baroh shisngi, hynrei mynta ngin wai noh ia kata ka sngi khlem kane ka jingkyrkhu kaba khraw. "Ah Blei," u la ong, "To theh ia la U Mynsiem ha ngi mynta, wat phah noh ia ngi mynta, katba Me dang kyrkhu kyrhai ia la ki briew ha Ri Wales, wat phah noh ia ngi suda". Katba une u lok u dang duwai, kiwei

pat ruh ki duwai ha kajuh ka por bad shynrang bad kynthei, bad nangta ym tip shuh aiu ka la jia—bun kiba duwai, bad kiwei pat ki kyang jam ba yn isynei ia ki, ki don 'katto katne kiba kyllon ha madan ki da iapler, lajan baroh phar ki iaiam, nangta katto katne ki la iaroh ia U Blei,—nangta uwei u la sdang ban rwai, "A jingieit kat ki duriaw", bad ia kane la iakem lang, bad la iai kylla bunsien bunsien, 'haduh ba la don kiba la sdang shad da ka jingsngew kynting mynsiem. Katba u paidbah u dang iarwai, ngi dang iohsngew ia kiwei pat kiba duwai, "Ah Trai, to theh jur ia ka jingkyrkhu kaba kham khraw !"

"Ha ka por 7.00 P.M. la pyrshang ban pynwai noh ia ka jingiaseng ba u paidbah un ioh leit bam, hynrei kata ruh ym lah ban pynwai. Don kiba la leit wad jingbam, hynrei u paidbah babun u shong sah ha ïingmane ki pynlong jingduwai. Hadien ba ngi la bam kyrkieh ngi la wan phai sha Ïingmane bad ngi la shem ia ka ka la dap smam, bad ki jingrwai ki nang shit nang shit. Ka la long ka jingiaseng ba ngin ym klet shuh. Don napdeng ki rangbah ki la lam krenbeiñ ia ka jingiashitrhem bad ka jingiaiam kaba ki la iohi ha ki jingiaseng kiba kham shuwa, hynrei ha kane kaba mynmiet don na ki, kiba, haba ki rwai la dei ban kyrshan da ki lok jong ki namar ki i kum ban sa kyllon." Ka jingiaseng ka la wai 11.00 P.M.

(b) I Mem u Dr. John Roberts i la thoh kumne shaphang ka Presbytery ha Sohra :—

"Ka Ribaibal ka la sdang ha Sohra ha ka taiew khatduh ha u bnai March, 1905 bad nyngkong ka paw ha ka dur jong ka jingiam da ka jingsngewkynduh ia la

ki pop,—baroh kawei ka jingiaseng ka iam,—ka da lynñiar kthang ha ka jingduwai ban shem ia ka jingisynei, ka da iasaid na ka bynta ban ioh ia ka jingpynim. Kane ka la iaid bun taiew, nangta ka la wan ka por jong ka jingtynjuh, bad ha kane la tynjuh jur ia ka jingngeit jong ki babun, hynrei ki la mih ki nongjop. Nangta ki jingduwai ki la nang rhem, bad ka la wan kawei pat ka jingsngewthrang kaba jur ba ka jingkyrkhu kan wan pat halor jong ki ; bad ha ka bakut u bnai June, hadien laibnai naduh ba la theh u lapbah jingkyrkhu ka Pentekost la wan pat u lapbah jingkyrkhu ha kaba arsien, bad mynta, ha ka dur ka jingkmen; bad ka wan ha ki briew baroh, shynrang bad kynthei. Kane ka jingkmen ka wan ha ki ar tylli ki dur,—da ki jingrwai bad da ki khmat ba la pynkylla phyrnai jong ki khristan. Kum kita ki jingrwai ! Ka baartatien ba yn ju iohsngew kum kita ki jingrwai hangno hangno lait ha Ri Wales, lada don eh kumno kumno. Ki briew ki rwai, ym tang da ki jingsawa jong ki, hynrei da ki met jong ki baroh shirynieng,—da ki kti, da ki kjat bad da u thyllieij. Hadien ba la iohi ia kawei na kine ki jingiaseng, lah ban sngewthuh shisyndon balei ba ki briew ki ong ia ki Apostol ha ka Sngi Pentekost ba ki buaid 'iadrod. Khmih ia ki khmat jong ki,—ki idei kum ki khmat ki buaid ? Ki met jong ki ki khih shane shatai bad ki kti ba la rah shajrong ! Ha ki khmat jong ki don ka ding—bad ha ka khmat jong ki don ka jingphyrnai ka jingkmen. Kane ka dei ka Ribaibal kumba ka la paw ha Sohra".

(K) Phai shikyntien sha ka Presbytery ha Laitkynsew kaba la long kawei hapdeng ki Presbytery kiba

phylla ha ki bnai synrai 1905. Ki la don ki jingduwai kiba jur ha ki Balang baroh shuwa ki sngi jong ka Presbytery ba U Blei Un leh phylla ha kato ka Presbytery. Ki briew baroh ki la iakhmihlynti kumta. Ka Ïingmane ka la dap naduh Sngi Thohdieng, bad ha ka Sngi U Blei kumba 1500 u paidbah u la lum lang ha madan. U Sahep Dr. John Roberts u la dei ban iathuhkhana ha ka miet Sngi Saitjain, hynrei u la ioh ban pule tang'ia ka dkhot. Ki jingduwai ki la bthei hangne bad hangtai, nangta ki bud sa ki jingrwai haduh ba ia ka jingiathuhkhana la jop da ka jingrwai La kem ia ki briew baroh da ki jingsngew kiba jur bad kiba jjylliew haduh katta katta, bad kata ka jingsngew ka la bthei ha kaba rwai. Ka Ïingmane la sngew kumba kan kad, ka jingkyrdem kaba kumba kan twa bad shibun kim lah neh shuh ha ki jaka ba ki ieng. Kim ithuh briew shuh, ki iaid kylleng ki da shad ki da kyrdem, ki da rwai, ki da kaweh la ki kti, bad ki khmat jong ki ki phyrnai da ka mynsiem ka jingkmen. Ym khyndiat napdeng u paidbah, namar ki jingshem mynsiem kiba jur, ki la iapler.

"Ha ka Sngi U Blei ha ha por 10 00 A.M. la ioh kawei ka jingiathuhkhana bad kata ruh ka la kut khlem por namar ka jingkyang kaba jur ka la mih napdeng u paidbah. Ha ka jingiaseng kaba ar, la iathuhkhana da arngut ki nongiathuhkhana bad mynmiet la kren u Sahep Dr John Roberts shaphang ban bsa ia lade da ka Ktien U Blei, khamtam eh ha ki por kiba kum kine. Ka jingiaseng miet ka la wai palat shiteng synñia ha ka por 1 00 A M., hynrei u paidbah u la iai sah ha Ïingmane haduh ban da shai. Ha ki khyndiat bnai jong ka snem-

1905 la wan iasoh sha ka Balang kumba 750 ngut tang na ka District Shella hi".

(d) *Ka Presbytery ha Laittyra*—La pynlong ia kane ka Presbytery ha u bnai February, 1906 Uwei u Evangelist uba rangbah jingmut, uba eh mynsiem bad uba pyrshah ia ka jingiakhih iawin ki Jingiaseng Ribaibal u la thoh kumne shaphang kato ka Presbytery. Uta u la long u Babu Mondon Bareh.

"Ka long kaba da eh ban iathuh shaphang ki Presbytery kiba ngi ioh ha kine ki sngi. Mynshuwa ngi la dei ban thoh tang shaphang ki jingpynbeit kam, ki sobjekt ban iakren, ki nongiathuhkhana bad ki sobjekt jong ki. La ju kynthoh ruh shaphang ki jinglong ki jingiaseng, ka bor jong ki jingiathuhkhana, ka jingshahshkor u paidbah, etc. Hynrei hadien ka Assembly Sohra (February 1905) kine baroh ki la kylla. La iohsngew ia ka jingktah ka bor ba phylla aiu-re ia ka ri baroh kawei, bad ka rukom pynlaid ia ki Presbytery ka la kylla lut.

"Mynshuwa ngi ialeit sha kine ki jingiaseng ban iasngewthuh jingmut lang shaphang ka jingpynlaid ia ka kam, bad ban sngap iathuhkhana. Hynrei mynta ngi ialeit ym eh na ka bynta kita kiei kiei. Ngi ialeit mynta ban mane ia U Blei. Ki Presbytery jong ngi mynta ki long ki jingiaseng lang ban iaduwai bad ban iaroh. Ngi la iohsngew ia ki Presbytery kiba phylla eh, hynrei ngam ngeit ba ngi la ioh ka Presbytery kaba kham phylla ban ia kaba ngi la ioh ha Laittyra. La iohsngew ia ka jingtrei ba phylla U Mynsiem U Blei ha ka jingiaseng duwai ha ka miet Sngi Thohdieng ba ka la iaineh haduh palat shitengsynia.

"Ha ka sngi Saitjaiñ mynstep la pynlong ka jingiaseng pynbeit kam jong ka Presbytery. Kumba shitengsngi ngi la ioh ban iakren ia ka sobjekt na ka Shithi sha ki Galatia VI : 14. La pynkynmaw ia ngi ba ka Diengphna ka long ka daw bah jong ka Ribaibal. Shim noh ia ka Diengphna, ka Ribaibal ka la wai artad. Ki nongkren ki la kron bha katta katta, hynrei la jop ia ki da ka jingpluh mynsiem hapdeng ka jingiaseng kaba paw ha ki jingrwai bad ki jingduwai. Janmiet ruh ki jingiaseng ki la long kumta.

"Ha ka Sngi U Trai ka suiñbneng ka byrngem slap, ka khriat bad ka dum lyoh, don de bad u slap khyndiat. La pynbeit ba ngin ioh jingiaseng ha madan baroh arsien mynsngi, bad la buh arngut ki nongiathuhkhana. Kumba 10.00 A.M. bun na ngi ngi la leit sha madan, bad u slap u la hap, ngi la dei ban kynran sha Ïingmane. Mar kumta ka Ïingmane ka la khapngiah, kiba khambun napdeng u paidbah ki la ieng shabar ha u slap bad ka jingkhriat. La lied ia ki tin ker ka Ïingmane khnang ban ioh pynlong tang kawei ka jingiaseng ia kiba hapoh bad kiba habar. Tang shu dep ka jingiathuhkhana, ka jingiaseng baroh kawei ka la bthei da ka jingrwai bad ka jingduwai. Kane ka la neh lai kynta. Ha kaba iarwai ka Iingmane hi ka sngew kumba khynñiuh da ka jingsawa. Ka jingkmen bad ka jingsngewtriem, ka jingryntih bad ka jing-i-kulmar, ki bor kiba kynja mynsiem ki da ktah wad ia ka met ki briew. Uei uba lah ban iathuh shaphang jong ki ? Ka jingiaseng baroh kawei ka la shad kum uwei u briew. Ka jingsawa jong U Mynsiem ba bymjukut ka la long ryngkat bad ka jingsawa jong ki briew. Ka long ka bymlah

shuh ban len ia ka. U nongtheh ia kine ki ktien u sngewpyrshah jur ia kaba shad ha ka por Ribaibal; hynrei haba u la iohi ia ki briew jong U Blei ba ki iashad ha Laittyra, u la klet ia ka bor ban kynthoh, bad u la kynmaw tang ia ka jingshad jong ki khun U Blei ha bneng, ha kaba ki pynjam ia la ka jingsawa ban iaroh ia U. Ha kum kata ka rukom kane ka jingiaseng ka la iaid, lai ne saw kynta ka jingklet lut ia lade bad nangta pat lai ne saw kynta ka jingkmen bad ka jingiaroh.

"To ngin iawan mynta sha ka jingiaseng ka baar. Na ki jingiaseng baroh, kane ka la long ha nga kaba maian eh. La pynlong ia ka ha madan. U slap u la sdang ban hap pat, hynrei ym don ba patiaw satia. Ka la long kaba khriat katta katta, hynrei ym don ba ñiew ia kata ruh; ki briew baroh ki la long kiba la dap da ka jingdon U Mynsiem Bakhuid, bad ia kiei kiei kiba shabar la klet baroh. Hadien ba ngi la iarwai slem slem, nga la iohi ia iwei ki khynnah samla ba la ialam sha ka *Platform*. Nga la kylli I dei I ei, bad la iathuh ia nga ba I dei I Sansuki na Tyngnger, I khynnah kynthei iba la iohpdiang kyrhai na U Blei ha ka Ribaibal. Ka la paw shai ba ki jingshem mynsiem ba jylliew jong I ki la ktah ia ka met jong I, hynrei la katta ruh I la i-khlaiñ bad i-sngewbha bad ka dur ka jingjemnud ha ka khmat jong I.

"Haba I la sdang ban kren, I la ong ba I la sngew ia lade ba I long iba tlot bad iba bieit, hynrei I la sngew ia ka jingkyntu ba in iathuh ia ki jingleh U Blei ia I. Lada I la sngap jar I sngew kumba I sahnarphna thymmai pat sa shisien ia U Nongpynim Baieit

jong I. Nangta I la iathuh ia ngi kumno ba U Blei U la ¡khot ia I na kaba shakri ia ki ksuid ; kumno ba I, ha kaba nyngkong, I la iapyneh ban koh-nguh, kumno ba ki kmie ki kpa jong I ki la byrngem ban pyniap noh ia I lada in leit bud ia U Jisu Khrist, kumno ba U Jisu Khrist U la pyni ha I ia ka dujok bad ka bneng. I la ong, "Nga la iohi||ia ki da la ki jong ki khmat', kumno ba U la iathuh ia I ba un pyndonkam ia I ban wallam ia ki kmie ki kpa jong I bad ia kiwei pat ha Tyngnger sha lade, bad kumno ba la pyndap ia I da ka jingsuk bneng haba I la kohnguh ia U, kumno ba U la pyndep ia la ka ktien sha I, namar ki kmie ki kpa jong I bad palat 150 ngut ki briew ha Tyngnger ki la ngeit ha U Jisu Khrist. I la ong de ba U Blei U lah ban leh kumjuh da baroh ki ban aiti lut khoit ia lade khlem tyngkai eiei shuh ha ka jingialam U Mynsiem Bakhuid.

"Haba la dep ban kren, ka jingsawa jong I ka la long kaba rit bad kaba tlot, bad tang khyndiat kiba lah ban iohsngew. Katba I nang kren I la nang ioh bor, bad la iohsngew ia I da u paidbah baroh jong kata ka madan. Katba nang shahskhor ia I, ngi la kumba ngi ioh ia ka khubor na ka pyrthei kaba kynja mynsiem, bad don ka jingphuh kmen ha ki khmat jong u paidbah baroh. Ha-dien ba I la kut kaba kren bad I la duwai, ngi la iarwai "Pynkhraw i'U Jisu Khrist U Trai", bad katba ngi la iarwai ngi la sngew ba la pynkyntiew ia ngi sha ka jing-iasyllok bad U Mynsiem Bakhuid, bad ba ki pop bad ki jingbit-tngit jong ngi baroh la pyndam noh namar ka jingjopthiaw U Khun U Blei. U paidbah u la shad kum kiba la dap da ka jingkmen U Mynsiem Bakhuid. La pynlasoh lang ia ngi baroh kumba da ka jingkhum kaba

maian, bad la pyniapra ia ngi tang da ka jingwan ka jingdum jong ka miet, kaba la pynbor ia ngi ba ngin leit phai sha la ki iing".

(e) Nga kwah ban iathuh ia ki jingjia ha kiwei kiwei pat ki Presbytery bad ia kaba la jia ia ka shnong jong ngi ha Tyngnger, hynrei ka por ka lyngkot eh. Ban pynwai ngam sngewhun khlem da ong shikyntien shuphang ka Assembly Mairang.

Kata ka Assembly ka la long ha u bnai Maroh 1906. Ka la long ka Assembly kaba nyngkong hadien ba ka Ribaibal ka la khih hangne ha Ri Khasi, bad baroh ki Khristan ha ka ri ki la khmihlynti hir hir sha ka. Ki la ngeit skhem ba U Blei Un kyrkhu ia ki hangta. Ki jingduwai kiba jur ki la kiew hakhmat ka khet U Blei na ka bynta kane. Bun bnai shuwa ban long Assembly ki Balang kylleng ka ri ki la khr eh na ka bynta kane da ki jingduwai, bad ki jingiakren baroh haba la jan ka jingiaseng ka la long tang shaphang kane. I Mem u Sahep Dr John Robetts I la thoh kumne :—

"Ki briew jong U Blei ki la ialang na kylleng ka ri,—na ri lum bad na ri them, na Shilot bad naduh Lushai 14-15 ngut ki la wan da ka kjat ban ialeit sha ka Seion U Blei ha Mairang. Bun spah na ki District Sohra bad Shella ki la phai la ki khmat shata hi, bad katba ki dang leit ki la pynjam shilynter lynti ia ki jingrwai ban iaroh ia U Blei Uba U Nongpynim jong ki. Katno kaba itynnad ban iohsngew bad ban iohi ia ki. Ki khmat jong ki ki la phuh da ka jingsngewbha kaba ym ju iohi ha ryngkew ne ha duriaw haba ki la rwai shaphang ka jingieit U Blei, kaba ha U Khrist Jisu, bad ngi la iohi ia ki ba ki la thap la ki shadem katba ki nangrwai, kum

ban sakhi ba ki la mad hapoh lade hi ia kata ka jingieit shapheng kaba ki iarwai. Katba ngi la iohi ia ki ba ki iaid shaphrang, kynhun kynhun, ngi kynmaw ia ki khun Israel mynbarim ba ki ialeit sha Jerusalem,—ki da iaid na ka bor sha ka bor,—bad baroh ki iakhmihlynti ban iohpaw hakhmat U Blei ha Seion. Ki jingmut bad ki dohnud jong ki ki la dap da ka jingkhawai mynsiem kaba ki khmihlynti ban ioh na ling jong U.

"Ngi la iohpdiang ia ka jingkyrkhu ia ki mynsiemjong ngi slem slem shuwa ba ngin poi sha kaba kut ka jingthew leit jong ngi,—ka jingieit, ka jingkmen bad ka jingshitrhem jong ki lok'para-Khristan ka la pyndap ia ngi ruh da ka jingkmen. Bunsien bunsien ha lynti kin iashongthait ban pynlong jingiaseng duwai. Teng teng harud wah, teng teng hapoh ki dieng kin leit ban iadem; ki la iathuh ha la U Kpa jong ki shano ba ki ialeit, bad ki iasaid bad U ba Un phah ia ka jingkyrkhu kaba trei donbor ha ka Assembly. Ki jingiasyllok bathiang kiba kum kine, paralok, bad lem bad U Blei, ki la pynklet ia ki ia ki jingthait jingjrem jong ka lynti kaba jngai,—bad haba ki la lapoi lang ha Mairang, ki la long kiba la kloi ban pdiang ia kita ki jingkyrkhu. U Blei hi U la kad ia ki bneng bad U la wan hiar; ki lum ki la um hin ha khmat jong U. U Blei U la leh ha la ki briew palat ia kaba ki la pan bad ki la pyrkhat, bad baroh ki la sngew ba U don borabor "Kiei-kiei kiba khraw bad kiba phylla" ba U la buh tyngkai lypa na ka bynta kito kiba ap ia U,—kiba ap ia U ha ka jingshisha."

Haba kumta ngi donkam ne ém ia ka Ribaibal?

Ka jinglong ki Balang jong ngi ba kane ka ri kumba ngi iohi ia ki, ka dawa ne em, ba dei ban don ka Ribaibal? Ka jinglong jong ki briew, ka jingjyllei ka pop, ka jingiadei ki briew ha ïing, ha ka pyrthei bad hapoh ka Balang, ka khot ne em ia ngi ba lymda ka Ribaibal ka wan, ka Balang ka don hapdeng ka jingma ba ka lah ban kylla 'riewpyrthei noh? Dei ne em ba kiba bun na ngi ngi Report shaphang la ki Balang ba ki im? Shisha ki im, hynrei la ki im ruh ki don ha ka jingpang bymtipbriew. Donkam neem ban pynkhih im thymmai ia ki? Dei ne em ba kiba bun na ngi ngi pyndep ia la ki kamram sha U Blei, sha ki Balang bad sha ki paramynsiem tang da kaba shu pyndep rukom bad pyndep kamram? Donkam ne em ban ioh ia ka jingpynthymmai bor ba ngin sngewbang bad sngewthiang ban shakri ia U Blei bad ia la ki paralok?

Kumno shaphang ka jingroi jong ka Balang jong ngi ha Ri Khasi? Phi tip ba ha kane ka snem ba la lah, 1955, ba ngi la ioh tang arngut shitong na ka shispah ki briew na ka pyrthei kiba la wan sha ka Balang? Kaba kum kata ka Balang kaba im? Ha ki sngi ka Ribaibal 50 snem myeshuwa ka Balang ka la roi lajan arshah ha ka shisnem. Phi sngew kumno? Kumno ka Korea, ka Manchuria, ka ri Wales, ka ri Bilat, ka ri Scotland, ka ri America ha ki snem ka Ribaibal? Ka ri Lushai ha kine ki snem ba la lah, ka la palat ha ka jingbun briew ia ka Balang ha Ri Khasi Jaintia, na ka bynta ka Ribaibal kaba la don hangto ha kitai 8-10 snem mynshuwa. Da kumno ngin wallam kham bun ki

briew sha U Jisu Khrist ? Da ki Kampeiñ Ialap ne da ka Ribaibal ?

Ngan ong ia phi, ko parabangeit, ba ka jingdonkam kaba khraw eh jong ngi ha kine ki por ka long ka Ribaibal. Ki Pastor, ha ka snem 1947, ha ka *Retreat* jong ki ki la iakren shaphang kane.

Balei ,ba ki Balang jong ngi ki tlot haba ki briew jong ngi ki la shai bad haba la nang bun ki briew kiba tbit ban ialap bad ban iathuhkhana ia ka Ktien U Blei ? Balei ka Ktien U Blei ka blad na ka shyntur jong nga bad jong phi ko para nongiathuhkhana, ko para nonghikai ?

Ym dei ka Ktien U Blei ka long ka Waitlam ? U Tyrnem ? ka Ding ? Hynrei haba ngi pyndonkam ia ka balei ba kam pei, kam pait bad kam ing ? U Rev. Charles G. Finney u sngewlyngngoh ba shikyntien arkyntien ka Ktien U Blei na ka shyntur jong u ka pynkynduh ia ki briew bad ka pynlwet ia ki mynsiem eh jong ki. Ngim dei ban kwah ia ka Ribaibal ?

Ngan ym iathuh ia phi, ym don por mynta. Ngan iathuh tang ia ki katto katne ngut ki briew kiba duwai—

(a) Phi la iohsngew mo ia u John Knox jong ka Ri Scotland : U la duwai "Ai ha nga ia ka ri Scotland, ne ngan iap". Ka Syiem Mary (Queen of Scots) ka nongpynshitom beiñ ia ki Khristan Protestant ka la ong, ba ka kham sheptieng ia ki jingduwai u John Knox ban ia ki kynhun shipai ka Ri Bilat.

(b) U Evan Roberts jong ka ri Wales u la duwai 13 snem lynter na ka bynta ba Ribaibal, bad ym don kaei kaei ruh kaba lah ban khang ia u, ban pynpep ia u ba un leit sha ki Jingiaseng Duwai baroh 13 snem lynter.

(c) Ki briew jong ka Balang u Jonathan Edwards tyngkat bad u, ki la iaduwai shuwa ba un iathuhkhana ia kawei ka jingiathuhkhana "Ki Nongpop ha ki kti jong U Blei Uba bitar". Ka jingmih nangta ka la long ba ki Tymmenbasan jong ka Balang, hapdeng ba u iathuhkhana ki la ieng joit bad ki la piam ia ki rijied ka Iingmane ki da pyrta "A Trai, to pynim ia ngi, ngi la hap sha dujok".

(d) La ong shaphang u Hudson Taylor, u Missionary badonnam jong ka Ri China, ba ka miet kam ju sep mynno mynno na ri China khlem da shem ia u ba u duwai ha kata ka por.

(e) U Livingstone jong ka ri Africa u la duwai baroh shimiet, bad ha ka sngi kaba bud, u la iathuhkhana ar kynta shitong, bad 500 ngut ki briew ki la kylla ka bamut bad ki la phai sha U Jisu Khrist.

(f) U William Bramwell, u nongiatrei lem bad u John Wesley u la duwai bunsien naduh por bam haduh palat shiteng synia, bad u la ong, "Nga lasngewdonkam bunsien ban duwai da kaba sdang 5.00 A.M. bad pynwai 10 ne 11.00 P.M"

(g) Ka jingjop ki Sermon u Dr. C. H. Spurgeon ia ki nongsngap ha ki Jingiaseng jong u ka shong shibun ha ka jingiaineh arngut ki tymmen kynthei ha ka jingduwai, kiba ju leit shong ha kjat ka pulpit jong u.

(h) U Charles G. Finney u la phla ba u la kham shaniah ha ka jingduwai jong arngut ki tymmen, u Nash bad u Clary na ka bynta ka jingphah jong U Blei ia U Mynsiem ka Ribaibal ban ia kaba u la shaniah ha la ki jingringnia ki jingthuhkhana jong u.

Kumta ter ter ngi lah ban pynbun ia ki sakhi shaphang ka bor ka jingduwai. Ka long kaba suk bad kaba jem ban kren sobjekt shaphang ka jingduwai ; hynrei ka long kaba eh bad kaba remdor ban duwai ka jingduwai kaba don ki jingmih soh. Bun ban na ngi ngi tip skhem ha la ki mynsiem ba U Blel Um shym la jubab ia ki jingduwai jong ngi haba ngi la pan na U ia ka Ribaibal, ngi da sngewskhem ha la ki dohnud ba ka jingkyrpad jong ngi ka long kaba dei eh. Ki lah ban don bun jait ki daw. hynrei kawei hapdeng ki daw kiba khraw eh ka long ba don u mawkhang ba ki jingkyrkhu U Blei kim lah satia ban tuid sha ngi.

"*Hakhmih, ia ka kti U Trai ym shym la pynlyngkot katba kam lah ban iohsngew, hynrei ki jingbymhok jong phi ki la pynkhlad noh hapdeng jong phi bad U Blei jong phi, bad ki pop jong phi ki la kah ia ka khmat jong U na phi, katba yn ym sngew.*' (*Isa 59 : 1-2*).

"*Lada ki briew jong Nga ia kiba la khot da ka kyrteng jong Nga kin pynrit ia lade, bad kin duwai, bad kin wad ia ka khmat jong Nga, bad kin phai noh na ki lynti bymman jong ki, kumta te Ngan sngew na bneng, bad Ngan map ia ki pop jong ki, bad Ngan pynkhiah ia ka ri jong hi*".

Ia kiba bun na ngi kiba ju mlien ban ong, "Ko Kpa *jong ngi* Uba ha bneng", haba ngi duwai bad tang marwei hi, ki ktien U Trai jong ngi kiba U la kren ha kito ki kynthei kiba la iam na ka bynta jong U ki long kiba bit bad kiba dei eh :—

"Wat iam na ka bynta jong nga, hynrei to iam na ka bynta ia lade".

Na ka bynta U Jisu Khrist.—Amen.

LYNNONG II.

SHAPHANG U MYNSIEM BAKHUID.

"Naba u Ioannis shisha u la pynbaptis da ka um, hynrei yn pynbaptis ia phi da U Mynsiem Bakhuid sa khyndiat sngi naduh mynta".

"Hynrei phin ioh diang ia ka bor ynda la wan U Mynsiem Bakhuid ha phi ; bad phin long ki nongphla ia Nga ha Jerusalem, bad ha Judia baroh bad ha Samaria, bad haduh bakut ka pyrthei".

"Te u Petros u la iathuh ha ki, To phin kylla ka bamut. bad yn pynbaptis ia phi uwei-pa-uwei ha ka kyrteng U Jisu Khrist, ia ka ban ioh map ki pop ; bad phin ioh diang ia ka jingai U Mynsiem Bakhuid. Namar ka jingkular ka tong ia phi, bad ia ki khun jong phi, bad ia baroh kiba sha jngai, kat kiba U Trai Uba U Blei jong ngi Un khot ha U" (Ki Kam. 1 : 5, 8 ; 2 : 38, 39).

(Lah ban khmih ruh : Esek. 37 : 1-10 ; Louk. 24 : 48, 49 ; Ki Kam : 1 : 4 ; 2 : 4 ; 4 : 8, 31 ; 8 : 14-16 ; 10 : 44-46 bad 19 : 1-6).

Ka *Whit Sunday* ka long ka Sngi U Blei ba la pynbeit kyrpang ban kynmaw kyrpang ia ka jingwan hiar U Mynsiem Bakhuid ha ka sngi Pentekost kumba ngi shem ha ka Kitab Ki Kam Ki Apostol, ki lynnong nyngkong bad ar. Ki babun ki nongbatai ia ka Ktien U Blei ki ngeit bad ki pdiang ia kane ka Sngi Pentekost ba ka

---

La iathuhkhana ha ka Whit Sunday ha Iingmane Mawkhar : May 26, 1961.

long ka Sngi Kha jong ka Balang Khristan. Shisha, ki la don shibun kiba la ngeit bad kiba la bud ia U Jisu Khrist naduh ki sngi shuwa ia ka jingsahnarphna ia U. Ki la don 70 ngut ki synran kiba la bud ia U kiba U la phah ar-ar ia ki, ban leit ialap, U da aibor ruh ia ki ban leh kambah; hynrei kine, haba ki la sngewthuh shaphang ki jingeh kiba ki donkam ban iakynduh bad ia ki jingshitom ba ki dei ban shah, ki la kynran dien kim ialeit lem shuh bad U. Ki khadar ngut ki Apostol ryngkat bad kiba ha ïing ha sem jong U, kiba ha ïing ha sem u Lasaros, u Markos bad kiwei ki la don, bad ki la bud haduh ka jaka sahnarphna ia U. Hadien kata, haba la tep ia U, ki la don ki jiagjia ba sngewkynrum kynram shaphang jong ki, hynrei la kumno kumno, ki la don ki jingiashem lang jong kito kiba la ju iabud ia U haba Um pat shah shitom bad shah iap. Hadien ba U Trai U la mihpat, U la pynpaw ia lade ha la ki synran bad U la ju iasyllok bad ki. Da kane, kito kiba la sdang kynran dien hadien ka jingsahnarphna, ki la ialum ialang, bad ki dang ia-ap ia ka jingkular jong U ban iashem bad ki ha u Lum ki Olib. Ka jingkheiñ jong kine ki briew ka la long kumba 500 ngut, ong u Apostol Paul (1 Kor. 15 : 6).

Lah ban ñiew ia ka balang ba ka la sdang naduh ka sngi kaba nyngkong ba U Jisu U la khot ia ki synran jong U. Haba U la khot ia ki, U la ialam bad U la hikai ia ki kum ki khynnah skul kiba dang lung. Haba ngi bud ia ki lyngba ki arsnem laisnem ba ki la im ryngkat bad U Nonghikai jong ki, ngi shem ba kim pat don jingskhem ka nongrim ba ki ieng. Bunsien ngi shem ba ki dang don ha ki jingsngew lyngngoh, bad ka

jingsngew artatien shaphang la ka jingieng. Ka jingpyrkhat jong ki shaphang la U Nongialam jong ki ka dang ar-ar lai-lai ki jingmut. Ka paw ba ka jingmut jong ki shaphang ka jinglong kynhun jong ki kam pat long kaba tylli bad kaba iadei jingmut lang kawei. Dei haduh ka Sngi Jingkhawai Niam Pentekost, ka sngi ba la lum paid shibun ki briew na kylleng ki ri, ha kaba la theh noh ia ka ding bneng U Mynsiem Bakhuid, ba ka jinglong ar-ar lai-lai ki jingmut jong kine ki nongbud U Jisu Khrist ki la kylla peitmat kdar ki khmat ba kynja mynsiem jong ki.

Ha kane ka Sngi Pentekost, ka bor ba phylla ka la ktah ia ki synran nongbud U Jisu, kiba dang sah hapdeng ki jingpyrkhat dumbuit kiba khraw shaphang U Kynrad jong ki bad shaphang la ka kam kaba ki dei ban leh. Na kaba ki la long kiba khlem buit khlem bor, mynta ki la khuh im shait. Ki khmat jong ki ki la phyrnai khrek. Mynta la plie wang ia ka jingmut jingpyrkhat jong ki ba ki la sngewskhem bha shaphang ia lade ka mut aiu ia ki ban bud ia U Jisu Khrist. Ka mynsiem jong ki ka shadkmen ban phla bad sakhi ia la U Kynrad khlem sngewlehraiñ bad khlem sheptieng. Ki ktien ba ki kren shaphang la U Kynrad ki nep kum ka waitlam arliang syrti, bad ki ot ki pom kum da ka leilieh. Ki jingeh bad ki jingshitom haba ki wan, ki sting ban bah bad ki thiang ban shah ia ki. Ki kti ki kjat jong ki ki stet ban beh shano shano kat sha kaba ki tip ba don ki khun ka shitom ka jynjar. Ban ioh iarap ia kiwei pat bad ban shakri ia ki haba ki donkam ka long kumba ioh ia ka bneng.

Kane ka bor bathymmai ba ki synran U Jisu Khrist ki la ioh mad ha ka Sngi Pentekost, ka la iai trei bad bud ryngkat ia ki riewngeit lynter, lyngba ki phew, ki spah bad ki hajar snem haduh mynta. Ka ding bneng ba la tbeh bad pynmeh ha ka Sngi Pentekost ka la pynpluh ia ka ,pyrthei baroh kawei. Ka long ka sngi jingpynkha thymmai ia ka balang ha kane ka khyndew. Kam pat kut, kan iai bteng bad iai sah haduh ka bawai noh ka pyrthei.

Ki don ki briew kiba shem jingeh ban ngeit bad ban pdiang ia ka jinglong *Person* jong U Mynsiem Bakhuid. Ki pyrkhat shaphang jong U ba U long tang ka ibor ba U Blei U pyntrei ha ki briew. Ki don kiwei pat kiba pyndonkam da ka ktien *Agent*. Ka long kaba shisha, ba ngim lah ban kren shaphang kiei kiei kiba kynja mynsiem da ki ktien ba kynja doh jong ngi. Ka long kaba eh ia ngi ba ngin mut dur shaphang U Mynsiem Bakhuid. U Trai Jisu U ong, "Ka lyer ka beh kat shaba ka mon, bad me iohsngew ia ka jingsawa jong ka, hynrei mem tip nangno ka wan bad shano ka leit", kumta ruh ka long shaphang U Mynsiem Bakhuid. Lada ngi shem jingeh ban ngeit shaphang ka jingdon U Mynsiem Bakhuid, ka long kumjuh ruh ka jingngeit jong ngi shaphang U Blei U Kpa bad U Blei U Khun. La ka long ba ngim lah ban kren beit batai beit shaphang jong U, ngi iohi ia ki soh ka jingtrei jong U : Haba ngi leit shem ia la ka lyngkha ba la wan bam lut u hati ia u kba ngim lah khlem da ngeit ba u don u hati, hangno-rehangno hajan, wat la ngim iohi ia u hati. Kumta ruh ka long shaphang U Mynsiem Bakhuid haba U trei bor bah ban pynkylla jinglong ia ki briew. Ka la jia kumta

ha ka Sngi Pentekost ia ki Apostol bad ki synran kiba iadon ryngkat bad ki, bad dei ka bor U Mynsiem Bakhuid kaba la tangon bad pynpait ia ka dohnud jong kita ki lai hajar ki mynsiem, tang da kawei ka Sermon u Petros ha kato ka sngi.

Don napdeng jong ngi kiba teh-teh u thylliej ban duwai ha U Mynsiem Bakhuid. Kawei, ngi sngew kumba U Blei U Kpa U long nyngkong, U Blei U Khun U long Uba ar bad U Blei U Mynsiem U long Uba lai bad uba kham hapoh. Kata ka rukom pyrkhat ka long kaba bakla. Ha ka pyrthei kaba kynja mynsiem ym don *number* ne jingkheiñ. Ngi ong, Lai ha Uwei : baroh lai ba; padiah u thylliej jong ngi ki long Uwei U Blei. Nangta U Jisu Khrist U la kren shisien shaphang U Mynsiem Bakhuid ba U long ka bor, "Phin sa ioh diang ia ka bor" ; hynrei u la ai kyrteng ruh ia kane ka bor : U Mynsiem Bakhuid bad U Nongpyntngen. U Jisu Khrist U la kren kumne : "Kine kiei kiei ruh nga la kren ha phi, haba nga dang sah lem bad phi. Hynrei uta U Nongpyntngen, U Mynsiem Bakhuid, ia Uba Uta U Kpa Un phah ha ka kyrteng jong Nga, Uta keiñ Un hikai ia phi ia kiei kiei baroh" (Ioan. 14 : 25, 26). Kawei pat. ngi ju rwai bad ngi da rwai bha ruh ki jingrwai shaphang U Mynsiem Bakhuid kiba ong, (a) "Ah Mynsiem Bakhuid jingkular, Wan da jingai jong Me hi" ; (b) "To phah ma Me ia U Mynsiem" ; (k) "To wan Mynsiem, to Men pynkhlaiñ" ; (d) "Mynsiem babha sha ngi to wan" ; bad (e) "Mynsiem Bakhuid to wan". bad kiwei kiwei. Haba ngi pdiang ban rwai, ngi la dei ruh ban pdiang ba ka long kaba dei eh ba ngin duwai ruh ia U Mynsiem Bakhuid.

U Apostol Paul u ong, "u briew uba kynja doh um pdiang ia kita kiei kiei rah ki jong U Mynsiem U Blei ; namar ka long ka jingbieij ha uj bad um lah ban ithuh ia ki, naba da kaba kynja mynsiem ba bishar ia ki" (1 Kor. 2 : 14). Haba ngi iakren shaphang U Mynsiem Bakhnid, ngi iakren shaphang kaba kynja mynsiem : shaphang Uwei-Lai. Ban batai shaphang ka ktien *Uwei-Lai*, ym lah, Kaba jan eh kaba ngi lah ban ong ka long *Lai ha Uwei*, ym dei *Laingut ha Uwei*. Ka long ka kyrteng ka bymdon ktien briew ban kynnoh. Shim mynta kine ki nuksa : (a) Shim uwei u maw ha ka kti. Ngi ong uwei u maw. Lympat ia u, u pait 2, 3, 5, 10, 100 ne shiklur tylli. Pyniasoh ia kine kiba la pait, ngin khot kumno ? Kim long shuh u maw. Kim long shuh wat ki maw haba ki la pait lwet eh. Ban khot kyrteng ia ki la eh. (b) Shim ia u dieng uba ieng ha pdyllaw. Ha u dieng don uta u dieng uba ieng, hynrei don ki sla, u don ki soh. Kine baroh laijait ha u diengsoh kim iadei dur kim iadei jinglong. Haba shim kyllum, u dei u dieng ! Haba shim kyrpang kyrpang don lait jait,—ka metbah. ki sla bad ki soh. (k) Shim pat ia ka met u briew, hangne te don ki bynta bym lah niew. Uwei u briew, hynrei don ka dohmet, don ka shyieng, don ka snam. U long uwei, hynrei ia une uwei ym lah pynpait ne pyniakhlad. Tang shu leh kumta, um long ei ei shuh. Lada tang ia kaei kaei kaba ngi lah ban ithi bad ioh tba ka long kaba eh haduh katta ban pyniapher ne pyniakhlad ia ka jinglong WEI bad ka jinglong LAI, katno lei lei ka long kaba eh ban thaw ktien kynnoh ia ka jinglang Uwei-Lai ? Ngi lah ban ong tang katne : U Blei U Kpa U long U Kpa jong ngi Uba ha bneng, Uba thaw, Uba ri

bad Uba pynlong ia ngi ki briew kumba ngi long ; U Blei U Khun U long U Nongpynim bad U Nongsiewspah jong ngi; U Blei U Mynsiem pat U long U Nongpyntngen jong ngi.

U Mynsiem Bakhuid kum U Nongpyntngen.

Ia kane ka ktien "Nongpyntngen", U Jisu U pyndonkam ia ka ktien *Paraklitos* ha ka ktien Grik ne Aramaic. Ka long ka ktien kaba eh shibun ban pynkylla sha kiwei kiwei pat ki jait ktien. Ban pynkylla sha ka ktien Phareng *Comforter* bad ktien Khasi *Nongpyntngen* kam kit lut ia ka jingmut *Paraklitos.* Namar kane ka daw ki nongpynkylla ktien Phareng ki buh hi da ka ktien *Paraclete* ha ka jaka ka ktien *Comforter.* Dei u John Wycliffe uba la pynkylla phareng nyngkong ia kane ka ktien sha ka *Comforter* la kumba 600 snem mynshuwa. Ha kine 600 snem ka jingmut jong ka ktien *Comforter* ka la *kylla,* kam iadei shuh bad ka jingmut ba ki pyndonkam ha ka por u Wycliffe. Ka jingkit jingmut jong ka ktien *Paraklitos* lane *Nongpyntngen* haba khot ia U Mynsiem Bakhuid ka long (1) U Nongpynjem ia ki jingsngewsih, ki jingshitom bad ki jingsngew jynjar, (2) U Nongpynseting ia ka jingkit kaba khia, (3) U Nongpynthanda ia ka jingthait jingjrem, bad (4) U Nongpynkhih im thymmai ia kaba la jan iap bad U Nongtem ia kaba khluit than. U Jisu Khrist U iathuh shaphang Une U Mynsiem Bakhuid Nongpyntngen, haba Un wan, Un pynkynduh ia ka pyrthei shaphang ka pop bad shaphang ka hok, bad shaphang ka jingbishar de ; Un pynpaw ia kiei kiei ki ban sa wan, bad Un pyndonburom ia U Jisu Khrist (Ioan. 16 : 7-14).

Ha ka Sngi Pentekost, ki la jia ki jingphylla jkiba khraw. Khmih ia kine ki ktien U Trai jong ngi, "Phin ioh diang ia ka bor, ynda la wan U Mynsiem Bakhuid ha phi; bad phin long ki nongphla ia Nga ha Jerusalem, bad ha Judia baroh bad ha Samaria, bad haduh bakut ka pyrthei" (Ki Kam 1 : 8). Haba la wan U Mynsiem Bakhuid, ong ka ktien, "Te u Petros u la iathuh ha ki, To phin kylla ka bamut, bad yn pynbaptis ia phi uwei-pa-uwei ha ka kyrteng U Jisu Khrist, ia ka ban ioh map ki pop; bad phin ioh diang ia ka jingai U Mynsiem Bakhuid. Namar ka jingkular ka long ia phi bad ia ki khun jong phi, bad ia baroh kiba sha jngai, kat kiba U Trai Uba U Blei jong ngi Un khot ha U" (Ki Kam. 2 : 38, 39).

Une U Mynsiem Bakhuid ka jingkular U long Ujuh mynta kumba ka la long ha ka por ki Apostol. Ngi kum ka balang ha Ri Khasi Jaintia ngi lah ban sei da ki sakhi kiba shai kiba la jia ha ki briew, lajan ha man ka shnong ha kaba la seng ia ka balang. Ka jingtrei jong ka Ktien U Blei ka la jia thik kumba la thoh ia ki: "U la pynim ia ngi, ym na ki jingleh ka hok kiba ngi hi ngi la leh, hynrei katba kum ka jingisnei jong U, da ka jingsait ka jingkha arsien bad ka jingpynthymmai U Mynsiem Bakhuid" (Titos 3 : 8).

"U Jisu U la iathuh bad u la ong ha u, Shisha shisha Nga ong ha me, lymda khapat ia u briew, um lah ban iohi ia ka hima U Blei. U Nikodimos u ong ha U, kumno lah ban kha ia u briew haba u la tymmen? U lah ban bsut pat sha ka kpoh ka kmie jong u, bad ban kha ia u? U Jisu U la iathuh, shisha shisha nga ong ha me, lymda



kha ia u briew na ka um bad na U Mynsiem, um lah ban leit hapoh ka hima U Blei" (Ioan. 3 : 3-5).

Kumjuh ruh, kumba ka Ktien U Blei ka iathuh ia ngi, ngim lah ban leh ei ei ruh kaba pynsngewbha bad kaba myntoi ia U Biei da lade hi. Katno ka long kaba itynnat ban iohi ia ki kam babha ba ki leh kito ki briew kiba shisien ki la long kiba budnam suda, kiba pynjahburom ia U Blei bad ki parabriew. Kaei kaba la pynlong ia ki kumne ? Ym don kano kano kawei pat ka daw nalor kane ba la iathuh ha ka Ktien U Blei : "Hynrei u soh jong U Mynsiem U long ka jingieit, ka jingkmen, ka jingshahslem, ka jingsbun, ka jingbha, ka jingiaineh, ka jingjemnud, ka bor halor lade" (Gal. 5 : 22)

Ka jingpyntrei kaba khraw tam bad kaba kynsai tam ka jong U Mynsiem Bakhuid ha ki bangeit ka long ha kaba ieng sakhi shlur ia U Jisu Khrist,—ia ka jingiap bad ka jingmihpat jong U na ki baiap. Ha kaba leh ia kane ki synran U Jisu Khrist kim ñiew ia ki jingshah shitom bad ki jingkrenbeiñ la kiba kumno kumne bad wat ia ka jingiap hi. Kane ka iai jia ha ka history ka balang ha ki por kiba iapher. Haba ka wan jia ha kane ka ri jong ngi, ki briew kim thait kim ngiah ban shong ha jingiaseng ki da rwai bad duwai iaroh ia U Blei wad haduh ban da shai. Kane kam dei satia da ka bor briew : "Kumjuh de U Mynsiem U iarap lem ia ka jingtlot jong ngi ; namar ia kaei ngin duwai kat ka ban dei biang, ngim tip shuh ; hynrei shisha Uta U Mynsiem hi U kyrpad na ka bynta jong ngi ha ki jingud hir hir ki bymlah ong" (Rom 8 : 26).

Ka dòn kawei ka jingiathuhkhana shaphang uwei u briew ha Tyngnger uba la shah weng na ka balang namar ki kam bymman bad uba la ngat sha ka jingpynshoi shaduh ban kylla nongaiksuid briew : une u la ong ha kawei ka sngi, "Lada U Blei un pynwai noh ia ka pyrthei kumne, bareh ki khristan kin ialeit bneng lut". Kane ka dei ka sngi jong ka Ribaibal. Haba la ioh diang ia ka bor U Mynsiem Bakhuid kim man thait ha kaba rwai iaroh, duwai ha ïing, ha khlaw bad ha ïingmane ; kim sngewlehraiñ ban iakren bad ki briew shaphang kiei kiei ba kynja mynsiem, ban ialap ia ka kyrteng U Jisu Khrist bad ban iatei iasyllok para bangeit.

Ngi donkam baroh ia U Mynsiem Bakhuid. Lada ngi pan shisha, da ka dohnud kaba khuid sngur, ngin ioh khlem artatien.

"Namarkata, lada phi, kiba long bymman, phi tip ia ka ban ai ki jingai babha ha ki khun jong phi, kaba katno tam ba U Kpa jong phi Uba ha bneng Un ai ia U Mynsiem Bakhuid ha kita kiba pan na U" (Louk. 11:13).

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist.—Amen.

LYNNONG III

KI SOH JONG U MYNSIEM

"*Ma Nga Nga long u diengsoh waiñ, ma phi ki tnat, uta uba iaineh ha Nga, bad ma Nga ha u, uta u seisoh shibun : naba khlem ma Nga phim lah leh ei ei ruh em*" (*Ioan. 15 : 5*).

"*Hynrei ynda U la wan ma U, U Mynsiem ka jingshisha keiñ, Un ialam ia phi sha ka jingshisha baroh ; namar Un ym kren na lade, hynrei ia kiei kiei ruh katba Un iohsngew, Un kren, bad Un pynpaw ha phi ia kiei kiei ruh kiba sa wan : Un pyndonburom ia Nga, naba Un shim na ka jong Nga, bad Un pynpaw ha phi*" (*Ioan 16 : 13, 14*)

Ki don laitylli ki phang na kiba ngi lah ban ktah kti ia kane ka sobjekt. Ka phang kaba nyngkong ka long ban pynshai pliah ia ka jingmut ki kyrteng *Soh* ba la jer kyrteng u Apostol Paul ; ka phang kaba ar ka long ban kdew ia ki jingmih na ki Ribaibal ba ka Balang ka la mad ha ki snem 1905-6 bad 1956-7 ; bad kaba lai pat ban rung sha ba kham jylliew,—ka jingpynmih soh ha ka jingim u bangeit da ka jingtrei U Mynsiem Bakhuid. Ha kane ka por ngan shu jer ia ki artylli ki phang kiba nyngkong, ngin iakren thikna ia ka phang kaba lai.

(a) Ki kyrteng soh ba la jer kyrteng u Apostol ki long kine :

"U soh jong U Mynsiem U long ka jingieit, ka jingkmen, ka jingsuk, ka jingshahslem, ka jinglehsbun

---

Ka Subject Synod ba la kren ha Mawphlang ; March 21, 1959.

ka jingbha, ka jingiaineh, ka jingjemnud, bad ka bor halor lade" (Gal 5 : 22). Ha ka shithi sha ki Ephesos 5 : 9, u la pyndap sa lai tylli : "Ka jinglehbha, ka hok bad ka jingshisha baroh". Baroh ki long 12 tylli. Khmih ki mut aiu kine ki soh :—

(i) *Ka jingieit.* Kane ka thew ia ka jingieit ia U Blei bad ia kiei kiei baroh kiba iadei bad ka nam ka burom jong U. Ka thew ruh ia ka jingieit ia la ki paramarjan, kaba long ka jingbuh ia la ki paramarjan sha khmat bad ia lade hadien.

(ii) *Ka jingkmen.* Kane ka thew ia ka jingsngewbha bad jingphuhmat ban ai ka burom bad ka jingiaroh sha U Blei namar kiei kiei baroh

(iii) *Ka jingsuk.* Kane 'ka kynthup ia ka jingiasuk kaba janai bad U Blei kaba wallam ia ka jingsngewhun ha ka jingiatiplem.

(iv) *Ka jingshahslem.* Kane ka dei ka mynsiom ba jynsur kaba kloi ban map ia kano kano kaba la shah leh palat ha kino kino.

(v) *Ka jinglehsbun.* Kane ka dei ka mynsiem kaba la kloi ban ai ha uno uno ia kaba u pan ne u dawa.

(vi) *Ka jingbha.* Kane ka dei ka mynsiem ialong paralok bad ki briew baroh : ka mynsiem kaba kloi borabor ban leh bha ia kiwei pat.

(vii) *Ka jingiaineh.* Kane ka dei ka jingbat hok ia la ka ktien ka juban. Shisien ba la ong 'Hooid", kan long kaba "Hooid", bad kaba "Em" kan long "Em".

(viii) *Ka jingjemnud.* Kane ka dei kata ka jinglong ka bym ai lad ban shah pynmong ne pynbitar ban leh kylliang kaba sniew namar kaba sniew.

(ix) *Ka bor halor lade.* **Kane ka dei ka mynsiem kaba** jop ha kaba synshar ia ki jingkwah kangar ka doh bad ki jingkwah thala ka mynsiem.

(x) *Ka jingleh bha.* Kane ka dei ka mynsiem kaba kwah bad kaba wad ban lehbha ia kiwei pat, lait phar na ka mynsiem khwan bad bishni.

(xi) *Ka hok.* Kane ka dei ka mynsiem leh beit ia kiei kiei baroh ha ki briew baroh, khlem pynmong pynmynsaw iano iano.

(xii) *Ka jingshisha baroh.* Kane ka dei ka mynsiem iaidbeit ba lui lui kaba lait phar na ka sap ka phong baroh.

(b) Ki soh ba la sei U Mynsiem ha ki sngi jong ki Ribaibal.

Ka Balang ka la mad ia ka lyer ka jingpynkhih ia ki mynsiem ki briew ban pynthymmai ia ka ha kine lai bad saw snem ba la lah. Ia kane ka jingkhih ngi khot Ribaibal, kaba la wan jia naduh ka snem 1956, ka snem jingrakhe ia ka Jubili ban kynmaw ia ka Ribaibal ba khraw kaba la jia ha ki snem 1905-7. Ngi la iohi ia ka jingktah jong ka ia ka jingim ki briew bad jong ka balang ha ki bun ki balang kylleng ka ri.

Lada ngi minot bad bishar bniah ia ki *Statistic* jong ki Sub-District, haba shim kyrpang, bad jong ka Synod baba shim lang, ngi iohi ia ka jingroi kaba kyndit ha ka jingkheiñ briew kaba naduh 20 haduh 50 ngut na ka shispah ha ki bynta baiapher jong ka ri. Kane ka kdew ba ka dei ban don aiu re kaba phylla kaba la jia ha ki balang jong ka Synod.

Ha kaba khreh ban kren ia kane ka Sobjek, 'ki soh ki jong U Mynsiem,' kaba kham shon jur ha ka jingmut jong nga ka long kawei pat ka phang kaba lai, kaba donkam ba ngin kham sngewthuh. Kata ka long: Ka jingtrei U Mynsiem Bakhuid ha ka kam ïpynmih ne sei ki soh. Khmih kitei ki dkhot ba la kdew, ba la seng nongrim ia kane ka sobjek :—

"*Ma Nga Nga long U Diengsoh Waïñ, ma phi ki tnat; uta uba iaineh ha Nga, bad ma Nga ha u, uta u seisoh shibun : naba khlem ma Nga phim lah leh ei ei ruh em*" (*Iaon. 15 : 5*).

"*Hynrei ynda U la wan ma U, U Mynsiem ka jingshisha keiñ, Un ialam ia phi sha ka jingshisha baroh ; namar Un ym kren na lade, hynrei ia kiei kiei ruh katba Un iohsngew, Un kren, bad Un pynpaw ha phi ia kiei kiei ki ban sa wan. Un pyndonburom ia Nga, naba Un shim na ka jong Nga, bad Un pynpaw ha phi*" (*Ioan 16 : 13-14*),

(k) Ka jingtrei U Mynsiem Bakhuid ha ka kam sei ia ki soh.

(*i*) *Ha ka por jong ka Testament Barim* ngi shem ba la kren ñiar eh shaphang U Mynsiem Bakhuid. La kham kren borabor shaphang U Mynsiem bad U Mynsiem jong U Blei. Ha kine ki jingkren la kham thew sha ka kynja: bor ba mih na U Blei. Shim ia kine ki nuksa harum "Te U Trai U la kren ha u Moses, to shim ha me ia u Joshua u khun u Nun, u briew ha uba don Uta U Mynsiem, bad men buh ia la ka kti halor jong u" (Jingkhein 27 : 18). *Ka bor jingstad bad jingshemphang* : U Trai U la kren ha u Moses U da ong, "Nga la khot

da ka kyrtong ia u Besalil...bad Nga la pyndep ia u da U Mynsiem U Blei, ha ka jingstad, bad ha ka jingshemphang, bad ha ka jingtip bad ha ki kynja jingtrei baroh (Eks. 31 : 2, 3). *Ka bor ban iathuhlpa* ; "Bad U Mynsiem jong U Blei U la wan ha u Balaam" (Jingkheiñ 24 : 2), bad kiwei kiwei. Ha kine ki jingjia bad jingkren ngi iohi ba ki ktien, *U Mynsiem* bad *U Mynsiem U Blei*, ki don ha kajuh ka jingthew kum ban ong, *ka mynsiem* na U Blei. Ki don kiwei pat ki jingkren kiba kdew kham jan ia kaba ngi sngewthuh shaphang U Mynsiem Bakhuid jong ka Testament Bathymmai, kum kine : "Hynrei ma Nga shisha da U Mynsiem U Trai Nga dap ka bor, bad ka jingbishar, bad ka jingkhlaiñ" (Mik. 3:8). "Ym da u paid iapom, lymne da ka bor, hynrei da U Mynsiem jong Nga, ong U Trai ki paid" (Sekh. 4 : 6), Nalor kine ki jingkren, ngi shem ia ka ktien *Mynsiem Bakhuid* ha kine ki jaka : "Wat bred noh ia nga na khmat jong Me ; bad wat shim noh ia la U Mynsiem Bakhuid na ngi" (Salm 50 : 11). "Hynrei ki la ialeh pyrshah bad ki la pynsngewsih ia U Mynsiem Bakhuid jong U : namarkata u kylla ban long uba shun ia ki, bad u hi u la ialeh ia ki" (Isa. 63 : 10).

Ha kine ki jingkren kiba khatduh ngi iohi ba ka iadei bad ka jingmut *U Mynsiem Bakhuid*, kumba ngi shem ha ka Testament Bathymmai. (*ii*) *Ha kaba iadei bad U Jisu Khrist.* Ngi shem ha ka Gospel katba kum u Loukas ba la iathuh ia ngi ba u Angel Gabriel u la leit khublei ia ka Mary bad u leit iathuh ha ka u ong, "U Mynsiem Bakhuid Un wan ha pha, bad ka bor U Bahakhlieh tam eh kan keh halor jong pha ; namarkata ruh ia ita i bakhuid la ha yn kha, yn khot U Khun U Blei."

(Louk. 1 : 35). Lehse dei une ujuh u Angel Gabriel uba la leit iathuh ha u Joseph ha ka jingphohsniew mynmiet, "Ko Joseph, u khun u David, wat sheytieng ban shim ha me ia ka Mari ka tnga jong me : naba ita iba la pun ha ka i long na U Mynsiem Bakhuid" (Math. 1 : 20). Ka jingkha ia U Jisu Khrist ka la long na U Mynsiem Bakhuid. Ngin lynngoh lei ia kane : lada ia u briew ba nyngkong la thaw na ka dewmet, bad la pyrsat hapoh jong u ia ka mynsiem ba-im. bad u long u briew uba im, ka eh aiu ia U Bahakhlieh tam eh ba Un buh ia U Symbai Uba im ha ka kpoh jong ka Theisotti Mari, bad ba Uta U Symbai Un man long U Khun jong U Blei Uba im.

Ngi shem ia U Mynsiem Bakhuid ha ka jingiadei bad U Jisu, ha kine ki jingjia : (a) *Ha ka jinglong khynnah jong U*. "U la nang san, U la nang khraw bor ruh ha *U Mynsiem*, bad U la don ha ki ri khlaw haduh kata ka sngi ba U la pynpaw ia lade ha u Israel" (Louk. 1 : 80). Hangne ka kdew ba U Jisu U la mlien bha ban pynlut ia ki sngi bad ki miet ha ki jaka khlaw ban iasyllok bad U Kpa uba ha bneng lem bad u Mynsiem Bakhuid. (b) *Ha ka por ka jingpynbaptis ia U ha Wah Jordan*. U Mynsiem U la hiar bad U la shong halor jong U ha ka dur jong ka paro, ba la iohi ia ka da ki briew baroh. La ialam ia U Jisu sha Ri Khlaw, ban pynshoi ia U da u Soitan. Ka Ri Khlaw ka long ka jaka ba U Jisu U la ju mlien ban iasyllok bad U Kpa jong U lem bad U Mynsiem Bakhuid. (k) *Ngi shem pat ia U Jisu haba U wan·phai na Ri Khlaw U la leit phai sha Galilaia* : "ynda kumta U Jisu U la wan phai pat ha ka bor U Mynsiem Bakhuid sha Galilaia ; té ka nam jong U ba la phriang

baroh sawdong kata ka ri" (Louk. 4 : 14), Naduh kata ka por U Jisu U la trei ia la ka kam ba la pyndap da ka bor bad da U Mynsiem Bakhuid : "Naba Uta ia Uba U U Blei U la phah, U kren ia ki ktien jong U Blei : naba U Blei Um ai ia U Mynsiem da ka jingthew" (Ioan. 3:34).

Une U dei U Mynsiem Bakhuid Uba shongsah ha U Jisu Khrist baroh shilynter ka jingim jong U. U Jisu U im, U kren bad U leh ia klei kiei baroh da ka bor U Mynsiem Bakhuid. Ym pat shym ai ha ki briew ia Une U Mynsiem : "U Jisu U la ieng bad U la pyrta U da ong, Lada uno uno ruh u sngewsliang, ai ba un wan ha Nga ba un dih ruh ; jar uba ngeit ha Nga, kumba la ong ki jingthoh, ki wah um ba im kin iatuid noh na ka dohnud jong u. Hynrei ia kane U la kren shaphang U Mynsiem ia Uba kita kiba ngeit ha U kin sa pdiang: namar *ym pat shym la ai ia U Mynsiem Bakhuid.* naba [ym pat shym la pyndonburom ia U Jisu" (Ioan. 7 : 37-39).

(d) Ka jingtrei U Mynsiem Bakhuid naduh ka Sngi Pentekost.

Ka jingwan U Mynsiem Bakhuid ha ka Sngi Pentekost ka la long kaba phylla eh namar ka trei ha ki ar rukom. Ha kato ka sngi hi ka la trei bor bah ha ki Apostol bad kiwei kiwei ki bangeit, shynrang bad kynthei. Kine ki la kren ia ka Ktien U Blei da ka jingshlur khlem jingsheptieng ia ki jingshah pynshitom beiñ ne wat ia ka jingiap. Ka jingialap jong ki ka la long shaphang U Jisu Khrist ia Uba la sahnarphna, Uba la mihpat na ki baiap. Ki la pynieng ia U Jisu Khrist kum U Nongpyn-im jong ka pyrthei, ba dei tang da U, uno uno baroh uba phla ia la ki pop, kylla ka bamut bad ngeit ha U, Un ioh

ia ka jingim bymjukut. La pyndap ia ki da ka bor kaba na sha lyndet, ba ki ktien jong ki ki la long kum ka wait pyrthat bad kum ka waitlam arliang syrti. Ha kane ka jingtrei donbor U Mynsiem Bakhuid la pynkha ha uwei uwei u bangeit ia ki soh bathiang U Mynsiem, kiba ngi pule ha ka Shithi sha ki Galatia bad ka Shithi sha ki Ephesos.

Nalor ka jingtrei bor bah U Mynsiem Bakhuid ha ki bangeit, U la trei ruh ha ki bymngeit. Kaba phylla kaba la jia ka long ba haba ki Apostol ki la kren ha la ka ktien, ki nongwei ki nongar kiba wan bad kiba shong ha Nongbah Jerusalem ki la iohsngew ia ki ba ki kren ha ki ktien shnong jong ki ; kata ka la pynlyngngoh lyngngaiñ ia ki, ki la sngewkynduh namar la ki pop, bad haba ki la phla ia la ki pop, ki la pdiang ia U Jisu Khrist bad la pynbaptis ha kata ka shisngi haduh 3000 ki mynsiem. "Te ka jingsheptieng ka la jia ha ki mynsiem baroh" (Ki Kam 2 : 43).

Ha ka Sngi Pentekost ngi shem ba la theh buk ia U Mynsiem Bakhuid "halor ka doh baroh" ha ki bangeit bad bym pat ngeit. Ka don ka nongrim kaba shai ban ong shaphang ka Balang, ba la kha ia ka ha ka Sngi Pentekost ; namar naduh kane ka khyllipmat U Mynsiem Bakhuid U la shongsah ha ka Balang, bad ka la nangroi bad nangiar haduh kane ka sngi, U da iai tei bad iai pynskhem ia ka da ki jingpynpaw bad jinghikai, ban pynjylliew ia ka jingngeit jong ka ha U Jisu Khrist.

Ka Balang, ha ka history jong ka, ka donkam ia ka jingpynbaptis kaba thymmai kaba da U Mynsiem Bakhuid, khamtam haba ka lam syntuid sha ka mynsiem ieit pyrthei bad ka mynsiem lehrong thala ba khlem

mynsiem ha kiei kiei kiba kynja niam bad kiba kyntang. Ha kine ki sngi ki ia, haba ngi iohsngew ia ka jingud na kylleng ki jaka shaphang ka jinghiar ha ka jinglong mynsiem ki Balang, ngi da sngewdonkam eh ia ka jingpynshait bor kaba da U Mynsiem Bakhuid ban pynkhih im biang ia ki.

(e) **Ka jingtrei U Mynsiem Bakhuid ha kaba pynlong ia U Khrist ha ka dohnud u briew** : U Apostol Paul u ong : "Ko khun hep jong nga, ia kiba nga suh khun pat tad ynda yn pynlong ia U Khrist ha phi" (Gal. 4 : 19). Ha kawei pat ka jaka u kren shaphang "ka jingsan shaduh ka jingdap ka rynieng U Jisu Khrist". U Mynsiem Bakhuid U long ka kti kaba donbor ha kaba thaw ia U Khrist hapoh ka dohnud u briew bad ha kaba pynsei ia ki soh ba dei mynsiem kumba ngi la iohi ba la jer kyrteng ha ka shithi sha ki Galatia bad ka shithi sha ki Ephesos.

U Jisu Khrist U ong, "Ma Nga Nga long u diengsohwaiñ uba shisha". U Mynsiem Bakhuid Uba shong dap ha U Jisu Khrist khlem jingthew, U trei kum ka um ai jingim ha ka metbah u diengsohwaiñ ban pynmih ne pynkha ia ki tnad, ki sla bad ki soh ba bang ba thiang. "Nga suhkhun haduh *ban da ioh* pynlong ia U Khrist ha phi". Ianujor bad kane ka jingtrei u Apostol Paul na ka bynta ka balang, ia ka jingtrei minot jong ngi ha ki Klass Pynpaw, na ka bynta ki khynnah bad ki samla, "haduh ban da pynlong ia U Khrist ha ki". Haba la pynlong ia U Khrist hapoh ka dohnud, ki tnad ki la kylla syriim ia ka metbah u dieng, bad mynta ki la long kiba kynja mynsiem, ba U Khrist U shongsah hapoh

jong ki. Hakhmih u jingthaw uba thymmai ha U Khrist Jisu !

U briew uba kynja mynsiem u dei uta uba ka jor jong ka jingim U Trai Jisu ka la sam lyngba kum ka um u dieng sohwaiñ ia ki tnad. Ym don shuh ka jaka kaba kyndong ne kaba rieh ha kaba kata ka jor jingim thymmai kam par. Une u dei shisha uta u briew uba la jop thiaw ia ka jingieit pyrthei bad ka jingieit lade. Une u dei uta u briew ha uba ym don shuh kaei kaei kaba u lah ban ong kaba kynja doh bad kaba kynja mynsiem ; namar ha U, U Khrist U long na baroh ha baroh. Une mynta u la bit ban ieng rangbah ban trei ia ki kam kiba iadei bad kaba tei ia kaba kynja mynsiem.

Mynta, haba la ket sha kane ka kyrdan, ki um ka jingim ki la sdang ban mih bad ban tuid. "Jar uba ngeit ha Nga, kumba la ong ka jingthoh, ki wah um ba im kin iatuid noh na ka dohnud jong u".

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist.—Amen.

LYNNONG IV

U MYNSIEM BAKHUID KA BOR

"*Ka la jia mynba u Apollos u don ha Korinth, ba u Paul ynda u la leit lyngba ia kita ki phang kiba shaneng u la wan sha Ephesos, bad u la shem ia kiba long synran : bad u la kylli ia ki, Phi la pdiang ne em ia U Mynsiem Bakhuid mynba phi la ngeit ? Bad ki la iathuh ha u, Em, ngim shym la iohsngew wat lada don ne em U Mynsiem Bakhuid. Ynda kumta u la kylli ia ki, ha kaei te la pynbaptis ia phi ? Ki te ki la iathuh, Ha ka jingpynbaptis u Ioannis. Te u Paul u la ong, U Ioannis u la pynbaptis da ka jingpynbaptis ka jingkylla ka bamut, u da ong ha u paidbah ba ki dei ban ngeit ha Uta U ban sa wan hadien jong u, kata ha U Jisu. Ynda ki la iohsngew te ia kane, la pynbaptis ia ki ha ka kyrteng U Trai Jisu. Te ynda u Paul u la buh ia la ki kti ha ki, U Mynsiem Bakhuid U la wan ha ki, bad ki la kren da ki thyllieij bad ki la iathuhlpa. Te ki la don baroh kumba khadar ngut ki rangbah*" (*Ki Kam 19 : 1-7*).

Ka Balang U Jisu Khrist, ha kaba ialap ia ka Gospel, ka iakynduh ia ki jingeh kiba khraw ha ka pyrthei. Naduh ki por barim haduh mynta, ka pyrthei kam shym iapher shibun na ka liang ki jingsniew kiba don ha ka. Jer kyrteng ia ki jingsniew kiba don ha ka pyrthei mynta, kine ki la don ha ki por barim—ki por jong ka Testament Barim bad ki por ka Testament Bathymmai.

La iathuhkhana ha Iingmane Jaiaw - November 26, 1967.

La pynshlei ia ka pyrthei ha ka por u Noah, bad la thang da ka ding ia ki shnong Sodom bad Gomorra namar ba ka jingbymman ki briew ha kito ki por ki la long kiba palat ba U Blei U lah ban shah. Ngi don ka jingiathuh-khana shaphang ki khun Israel ba ki jingshitom bad ki jingjynjar kiba la ngat halor jong ki, ki la long namar ka jinglong basniew jong ki hakhmat ki briew bad hakhmat U Blei. Khmih kine ki ktien, "Bad U Trai U la ong ha u Moses, Nga la iohi ia une u paidlang, bad, hakhmih, u long u paidlang uba eh ryndang : namarkata to iehnoh ia nga mynta, ba ka jingbitar jong nga kan ioh meh buk pyrshah ia ki, bad ngan ioh pynduh noh khoit ia ki" (Eks. 32 : 9 10). Lada ngi phai sha kiwei pat ki jaitbynriew, kumjuh ngi shem. Hangno kata ka Babilon bakhraw ba donnam ? Hangno kata ka Hima Gris, ka Hima ki Pharoah ka Ri Ijipt, ka Hima Rom kaba khlaiñ bor tam ha ka pyrthei ? Haba ngi pule shaphang kita ki briew bad ki jaitbynriew bymngeit ba la thoh ha ka Testament Bathymmai, ngi sngewshyrkhei wat tang ban shu pule shaphang jong ki. Kito ki jaitbynriew ki la mih, ki la khih rasong bha, ki la man khlaiñ bor bha ; hynrei ki la kyllon, ki la duh, ki la jah, ym iohsngew shuh ia ki. "Namar ia ka jingbitar U Blei la pynpaw na bneng pyrshah ia ka jingbymriewblei bad ia ka jingbymhok baroh phar ki jong ki briew, kiba pynpep keiñ ia ka jingshisha da ka bymhok" (Rom 1:18).

Ki briew, ki ri bad ki hima jong ka pyrthei ha kine ki sngi jong ngi, kim long satia kiba duna ha ka jinglong bymman bad ka jinglong eh ryndang jong ki ban ia ki briew ha ki por barim. Lada U Blei Um shym la pyllait na ka jingjot ia ki briew kiba mynbarim, Un ym pyllait

satia na kaba ainong ha ki riew mynta katba kum ki jingleh jong ki. Ka jinglong ka dohnud u briew ha kane ka pyrthei ka long kaba dap da ka jingbymman. U Jisu Khrist U ong shaphang ka jinglong ka dohnud ki briew kumne: "Naba ka dohnud kine ki briew ka la rben, bad ki la sngewkhia da la ki shkor, bad ki la khapbrip ia la ki khmat; ba ioh kin iohi da la ki khmat bad kin iohsngew da la ki shkor, bad ba kin ioh sngewthuh da la ka dohnud, bad ba kin kylla bad ba kin ioh pynkhiah ruh ia ki" (Math. 13 : 15). Shuh shuh u ong, "Ah ki bseiñ! ki khun ksiew ki seiñpuh! kumno phin ioh lait na ka jingshitom ka dujok?" (Math 23 : 33).

Ka Balang U Jisu Khrist ka dei ban ieng bad ban tur ban ialeh pyrshah ia ki briew kiba kum kine ha ka pyrthei. Dei namar kane ba u Apostol Paul u ong, "Te kieng noh ia ka jingkieng atiar ka jong U Blei baroh, ba phi lah ban ieng pyrshah ia ki buit thap u Soitan. Naba ka jingialeh jong ngi kam long ia ka snam bad ka doh, hynrei ia ki hima, ia ki bor, ia ki nongsynshar pyrthei jong kane ka jingdum, ia ki jingbymman ba kynja mynsiem ha ki jaka bneng" (Eph. 6 : 11, 12). Ka kam jong ka balang ka long ban iada ia la ka jingim, bad nalor kata ban pyniar ia lade hapdeng ki bynriew ba khorap jong kane ka pyrthei. Ka kam ka long kaba da eh shisha, ka long ruh kaba dap da ka jingma suda.

Ia kine ki jingeh jong ka balang la nang pynjur shuh shuh da ka jingtlot jingswai kiba hapoh jong ka hi. Ka don lynter ha ka history jong ka, ka nemsniew ia ka Ktien U Blei. Man ka sngi, man ka taiew ki don ki jingkyrsiew thiah ia ka da ki jingiaseng duwai, ki jingiathuhkhana, ki Klass Pynpaw bad kiwei kiwei, hynrei

bunsien la shem ba kine ki la long tang kum ki jingpdnh ia ka nep.

La ar snem mynshuwa ka Synod jong ngi, ha ki jingialang Jubili jong ka, ka la buh ka sobjekt khmat ban pyrkhat bad iakren : KO MYNSIEM BAKHUID, TO WAN ! La pyniaid ban pynlong ki jingkren bad ki jingduwai halor kane ka sobjekt ha baroh ki balang, ki Sub-District bad ki Presbytery ; hynrei la katta ruh ki balang kim khih, ki shu shoh samthiah. Ki don wat napdeng ki nongialam ki balang kiba ieng halor ka jingsngewthuh bakla da kaba ong ba kim dei ban duwai ba U Mynsiem Bakhuid Un Wan, namar U la lah wan bad mynta U don ha la ka balang. Ki pynieng ruh shuh shuh ka nia ban ong ba dei U Mynsiem Bakhuid jong U Blei Uba trei ha kaba ai ia ka jingstad bad ka jingshemphang ha ki riewstad ban shem ia ki buit jingstad ha kane ka pyrthei. Ki sei ruh kawei ka dkhot na ka Ktien U Blei ban kyrshan ia ka jingsngewthuh jong ki. Kata ka dkhot ka long, "Ka mynsiem baroh kaba phla ia U Jisu Khrist ba U la wan ha ka doh, ka long na U Blei. Bad ka mynsiem baroh ka bymphla ia U Jisu kam long na U Blei" (Ioan. 4 : 2, 3). Ka long kaba dei ba U Mynsiem Bakhuid U la don ha ka pyrthei bad khamtam ha ka balang ; hynrei ki briew kim pdiang, kim ai jaka ia U ba Un rung bad shong sah ha ka dohnud. La ha ka pyrthei ne ha ka balang, ki briew ki tip kaei ka hok bad kaei ka pop, kaei ka jingshisha bad kaei ka jinglamler, hynrei ia kata kaba ki tip ki len da kaba kim leh. Ki long kumba U Trai Jisu U la pynkynmaw ia ki ktien u Isaiah Nongiathuhlpa, "U la pynmatlah ia ki khmat jong ki, bad U la pynluiñ ia ka dohnud jong

ki ; ba kin ym iohi da la ki khmat, lymne sngewshemphang da la la ka dohnud, ioh ba kin kylla ka bamut bad Ngan ioh pynkhiah ia ki" (Ioan. 12 : 40).

I. Ia U Mynsiem Bakhuid ka bor ym pat shym la ai ha ka por ba U Jisu Khrist U dang don ha kane ka pyrthei.

Shaphang kane, ka don kawei ka jingkren U Jisu Khrist kaba ong kumne : "Jar uba ngeit ha Nga, kumba la ong ka jingthoh, ki wah um baim kin iatuid noh na ka dohnud jong u. Hynrei ia kane U la kren shaphang U Mynsiem ia Uba kita kiba ngeit ha U kin sa pdiang : namar ym pat shym la ai ia U Mynsiem Bakhuid, naba ym pat shym la pyndonburom ia U Jisu" (Ioan. 7 : 38, 39).

Ngan iathuh khyndiat aiu ka Ktien U Blei ka iathuh ia ngi shaphang kane.

(a) U Ioannis Nongpynbaptis u la long u Nongiathuhlpa uba khatduh ha ka rukom jingpyniaid niam kaba rim. U la pyndep ki kam pynbaptis ia ki briew ha ka rukom kaba phylla eh. U Jisu hi U la ong shaphang une, "Na kiba la kha na ki kynthei ym don uba la mih uba kham khraw ia u Ioannis u Nongpynbaptis" (Math. 11:11) Une u Ioannis Nongpynbaptis u la phla kumne : "Nga shisha nga la pynbaptis ia phi da ka um ; hynrei Uta Un pynbaptis ia phi da U Mynsiem Bakhuid" (Mark. 1 : 8).

(b) *U Mynsiem Bakhuid bad U Jisu Khrist.* U Mynsiem Bakhuid U la don bynta bad U Bahakhlieh tam eh ha kaba pynpun ia U Jisu ha ka Mari Theisotti. Ha ki ktien u Angel Gabriel ka la long kumne : "U Mynsiem Bakhuid Un wan ha pha, bad ka bor U Bahakhlieh tam

eh han kah halor jong pha ; namarkata ruh, ia ita i bakhu.d ia iba yn kha, yn khot U Khun U Blei" (Louk. 1 : 35). Nangta ngi shem ia U Mynsiem Bakhuid ba U la wan hiar ha ka dur ka paro ha ka por ba la pynbaptis ia U Jisu. Une U Mynsiem Bakhuid U la ialam ia U Jisu sha ka ri khlaw ba yn pynshoi ia U da u Soitan. Haba U la wan phai na Ri Khlaw U la don ia U Mynsiem Bakhuid, bad ong ka ktien, "Ynda kumta U Jisu U la wan phai pat ha ka bor U Mynsiem sha Galilaia : te ka nam jong U ka la phriang baroh sawdong kata ka ri" (Louk. 4 : 14). U Jisu U la don ia U Mynsiem Bakhuid baroh shilynter ka jingim jong U. U Ioannis Nongpynbaptis u phla shaphang jong U ba "U Blei Um ai ha U ia U Mynsiem da ka jingthew" (Ioan. 3 : 34).

(k) *U Mynsiem Bakhuid bad ki Apostol.* Haba ngi pule minot shaphang ka jingim ki synran U Trai Jisu, ngi shem ba kim pat shym ioh pdiang ia ka bor U Mynsiem Bakhuid ha ki sngi ba U Trai jong ki U dang don ryngkat bad ki. Dei namar kane ka daw ngi lap ia ki ba ki long kiba 'iawad burom paralok, kiba kren shlur khlem pyrkhat, kiba khawpud haba la poi ha ki jingeh. Ki long kiba tlot khlem bor na lade hi.

Dei namar kane ka daw ngi shem U Trai Jisu U la kular ban phah ha ki ia U Mynsiem Bakhuid. Haba U la iohi ia ka jingtlot jong ki, U la iathuhkhana shaphang U Mynsiem Bakhuid ia Uba U la khot U Paraklitos, bad ba la khot ha ka ktien Khasi, U Nongpyntngen. "Lada phi ieit ia Nga, to sumar ia ki hukum jong Nga. Nga ruh Ngan duwai ia U Kpa, te Un ai ha phi ia uwei pat U Nongpyntngen. ba Un ioh iaisah lem bad phi ha la karta, ia U Mynsiem ka jingshisha keiñ ; ia Uba ka pyrthei

kam lah ban pdiang, naba kam iohi ia U, lymne kam ithuh ia U......Uta U Nongpyntngen, U Mynsiem Bakhuid, ia Uba Uta U Kpa Un phah ha ka kyrteng jong Nga, Uta keiñ, Un hikai ia phi ia kiei kiei baroh, bad Un pynkynmaw ia phi ia kiei kiei baroh kiba Nga la ong ha phi......Hynrei ynda la wan Uta U Nongpyntngen, ia Uba Nga Ngan phah ha phi na U Kpa, ia U Mynsiem ka jingshisha keiñ, Uba mih noh na U Kpa, Uta keiñ Un phla shaphang jong Nga" (Ioan. 14 : 15-17, 26 bad 15 : 26).

Ka jingmut ka ktien *Paraklitos* ka long kaba iar eh. Kam dei eh tang *Nongpyntngen* kumba ngi sngewthuh ma ngi. Ha ka jingshisha ngim don ktien ban buh ha ka ktien Phareng ne Khasi. Ka mut : u nongpynjem ia kaba eh than bad u nongpyneh ia kaba jem than ; U nongpynsting ia kaba khia than, la ka dei ka kynja jingkit ne jingban jingshon ia ka met ne ka mynsiem. Ha kitei ki kyntien ba U Trai Jisu U la kren, Une U Paraklitos U long U Mynsiem ka jingshisha, Uba pynieng bad pynskhem ia kaba "*Hooid*" ka dei ban long "Hooid", bad kaba "*Em*" ka dei ban long "Em" naduh poh haduh bar. Ka pyrthei kaba dap tang ka shukor bad arsap kam iadei jinglong bad Une U Paraklitos. Une Un hikai bad ialam ha kiei kiei baroh kiba iadei bad ka longbriew manbriew, ka tipbriew tipblei. Kawei kaba thikna eh ka dei ba Un ai ha kito kiba pdiang ia U ka bor ban phla ia U Jisu Khrist.

(d) *U Mynsiem Bakhuid ka bor.* Ha ka por ba Un kiew noh sha bneng, U Jisu Khrist U la kular ha la ki synran jong U ia U Mynsiem Bakhuid ka bor. "Hynrei phin ioh diang ia ka bor ynda la wan U Mynsiem

Bakhuid ha phi ; bad phin long ki nongphla ia Nga ha Jerusalem, bad ha Judia baroh bad ha Samaria, bad haduh bakut ka pyrthei" (Ki Kam 1 : 8). Hadien tang khyndiat sngi, ha ka Sngi Pentekost, ki synran U Jisu Khrist ki la ioh pdiang ia kane ka bor. Katba ki dang iaiong lyngngoh ha ka jingsngewkutlad, ki da sngewkynjah bad sngewdub jingkyrmen haba U Trai bad U Kynrad jong ki U la iehnoh noh ia ki ; ki la set ia lade hapoh kamra, kim nang leh ei ei ruh, ki dang iathuhkhana tang shaphang kiei kiei ba la dang jia shen, bad ki la theh lut la ki mynsiem ha ka jingiasyllok bad ki jingduwai, kyndit kyndit "la pynkbynñiuh ia kata ka jaka ha kaba ki la iaseng, bad ka la pyndap ia ki baroh da U Mynsiem Bakhuid, bad ki la iakren ia ka Ktien U Blei da ka jingsngewshlur" (Ki Kam 4 : 31). Ngi lah ban mutdur, ba kumba ngi la iohsngew, ngi la iohi ruh ha ki por Ribaibal ha ki snem 1905 haduh 1907, bad ki snem 1956 bad 1957, ki synran bad uta u paidbah uba la ngeit, kiwei ki la khynñiuh, kiwei ki la rwai iaroh ia U Blei bad kiwei ki la iashad da ka jingkmen haduh ba ki paidbah bymngeit ki la krenbeiñ ia ki, ki da ong ba ki la buaid. U Petros u la kren kumne ha kita ki paidbah bymngeit : "Ko phi ki rangbah Judia, bad phi baroh kiba shong ha Jerusalem, to phin tip ia kane, bad to shahshkor ia ki ktien jong nga : naba kine kim buaid kumba tharai ma phi, namar ka dang shipor ka sngi. hynrei kane ka long kata ba la ong da u Joel u nongiathuhlpa, Kan jia ruh ha ki sngi kiba khatduh, ong U Blei, ba Ngan theh noh na U Mynsiem jong Nga halor ka doh baroh : te ki khun shynrang jong phi bad ki khun kynthei jong phi kin iathuhlpa, bad ki samla jong phi kin

iohi ia ki jingithuhpaw, bad ki tymmen jong phi ruh kin-phohsniew ki jingphohsniew : bad halor ki shakri jong nga shynrang bad kynthei ha kita ki sngi Ngan theh noh na U Mynsiem jong Nga, bad kin iathuhlpa" (Ki Kam 2 : 14-19). Haba katne kan jia, ngin sngewphylla lei, lada ha kajuh ka por kin jia ki jingiam, ki jingshad, ki jingrwai iaroh bad kiwei kiwei.

Ka bor bah kaba la paw ha ki synran bad ki paidbah riewngeit ha ka Sngi Pentekost ka la long ka bor pyn-kynduh ia la ki pop bad ka jingkylla ka bamut, ka bor jingieit kaba shimynsiem parabangeit, ka bor ban iasyllok bad ialap ia ka Gospel, bad ka bor ban shahshitom namar U Jisu Khrist bad namar la ka jingngeit. Naduh ka Sngi Pentekost, ka kynhun ki Apostol bad ki paidbah riewngeit ki la ioh ia ka bor ba thymmai ban seng ia ka jingialong shitylli bad ban pynphriang ia lade da kaba sdang na ka Nongbah Jerusalem. Dei namar kane ba la khot ia ka Sngi Pentekost ba ka long ka sngikha jong ka balang.

II. Ka Balang ha Ephesos.

La seng ia ka Balang ha Ephesos da uwei u Ebanje-list uba kyrteng u Apollos, u briew uba pnah ktien shibun hynrei u bym pat mad ia ka bor U Mynsiem Bakhuid. Ki la don kumha khadar ngut ki rangbah kiba la ngeit ha U Jisu Khrist hangta ha Ephesos. Kata ka kynhun ki riewngeit ki la pdiang ia ka jingpynbaptis jong ka jingkylla ka bamut katba kum ka jinghikai u

Ioannis Nongpynbaptis. Haba u Apostol Paul u la leit poi hangta u ia batai ha ki shaphang ka jingngeit kaba ha U Jisu Khrist bad ia ka jingpynbaptis kaba ha ka kyrteng Uwei-Lai. "Ynda ki la iohsngew te ia kane, la pynbaptis ia ki ha ka kyrteng U Trai Jisu. Te ynda u Paul u la lah buh ia la ki kti ha ki, U Mynsiem Bakhuid U la wan ha ki, bad ki la kren da ki thyllieij bad ki la iathuhlpa" (Ki Kam 19 : 5, 6). U Apostol Paul u la iaisah bad kine ki synran ha Ephesos, u da hikai ha ka Synagog haduh lai bnai lynter; bad haba la don ki nongpynkhih pyrshah ia u, u la mih noh na ka Synagog bad u la pynlong jingiaseng ha kawei ka iingskul u Turannos, u da sah hangne ha Nongbah Ephesos haduh arsnem. Haba ngi pule ia ki shithi U Apostol Paul ha ka Testament Bathymmai, ngi shem ia ka Shithi sha ki nong-Ephesos ba ka long ka shithi kaba don ki jinghikai ba jylliew tam na ki shithi baroh kiba u la thoh.

Haba ngi pule ia ka History shaphang kane ka balang ngi shem ba ka long kaba khlaiñ eh, kaba ieng ha ka nongrim ki jinghikai jong ki Apostol haduh ka snem kumba 100 A.D. Na ka Kitab Jingpynpaw ngi tip ia ka jingbishar jong U Trai ka Balang na bneng shaphang kane ka balang ba ka long kaba leh minot, kaba iaishah slem na ka bynta la U Trai jong ka, ka bymlah shah ia ki briew kiba sniew, kaba tynjuh bniah ia ki jinghikai jong kito ki nongialap kiba khot ia lade ba ki long ki Apostol hynrei kim long. Kane ka balang ha Ephesos ka long ka dur bad ka nuksa jong ki balang U Jisu Khrist ha kane ka khyndew ha kiba ka bor U Mynsiem Bakhuid jong U Blei ka shongsah.

III. Ka Jingpynkut.

Ka jingdonkam kaba khraw tam jong ka balang ka long ba kan don ia U Mynsiem Bakhuid ban shongsah hapdeng jong ka. Ia Une U Mynsiem la khot U Paraklitos, U Mynsiem ka ding, U Mynsiem Bakhuid ka jingstad, U Mynsiem }Bakhuid ka bor, U Mynsiem Bakhuid ka jingshisha.

Ngi iakren, ngi iathuhkhana shaphang kine ki sngi ki ia jong ngi ba ki long ki sngi kiba sniew Ki dei shisha ki sngi ha kiba ka doh ka leh traikhlieh halor ka mynsiem. Ngim lah khlem da wallam ia ka Ktien U Blei ban pyndei ia ka jinglong jong kine ki sngi ka doh. U Apostol Paul u jer ia kine ki soh ka doh kumne : "Ka baklim, ka jingbymkhuid, ka baleh nuti, ka jingmane bleithaw. ka jingaiksuid, ka jingiashun, ka jingiania, ki jingpihuiñ, ki jingbitar, ki jingiapait. ki jingiakhlad, ki jingiapait niam, ki jingbishni, ka jingbuaid bad ki jingdihkiad haw haw" (Gal. 5 : 19 : 2). Ha ka Shithi sha ki Ephesos pat u thoh, "Namar phi tip skhem ia kane, ba uwei-pa-uwei uba klim, bad uba leh jakhlia, bad uba ikwah lalot, uba long uba mañe bleithaw, um don ka bynta ha ka hima U Khrist bad U Blei" (Eph. 5 : 5). Ia kiba kum kine ki jingsniew ka Balang ha Ephesos kam lah shah. Uta U Baieit jong ka U pyrta, "Ha uta uba jop ngan ai ha u ban bam na u dieng ka jingim, uba long ha ka Paradais U Blei" (Jingpyn. 2 : 7)

Ai ba ka ktien U Blei kan kren jur ha ngi ha kine ki sngi ba ͥym lah ban khot ia ngi ki khun U Blei katba kine ki soh jong ka doh ki dang kharoi hapoh ka iingjaiñ jong ngi.

Ngi dei ban shahskhor ia ka jingkhot ka Ktien U Blei, ba ha kine ki ia kiba khatduh ngin duwai jur ia U Blei ba Un theh jur ia la U Mynsiem Bakhuid ha la ka Balang jong U. Ngi sngewthuh ba ngi don ha tmier jong ka por ka jingpynshitom beiñ ia ka balang ha kano-re-kano ka rukom. Kumno ngin lah ban shah ia kine ki jingpynshitom beiñ khlem ka bor kaba na sha lyndet—ka bor ka jong U Mynsiem Bakhuid ?

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist.—Amen.

LYNNONG V

KA JINGPYNBAPTIS
KABA DA U MYNSIEM BAKHUID
BAD DA KA DING (I)

"Nga shisha nga pynbaptis ia phi da ka um ia ka ban kylla ka bamut: hynrei Uta Uba wan nadien jong nga U long Uba kham khraw bor ia nga, Uba kam dei ia nga ban rah wat tang ia ki juti jong U: Uta keiñ Un pynbaptis ia phi da U Mynsiem Bakhuid bad da ka ding".

(*Math. 3 : 11*).

Kine ki long ki ktien u Ioannis Nongpynbaptis kum u Nongiathuhlpa. U Sakharaia, u kpa jong u Ioannis, uba long hi ruh u lyngdoh bad u nongiathuhlpa, u la kren kumne shaphang la u khun haba u dang khyllung, ha ka Templ, "La pyndap ruh ia u Sakharaia u kpa jong u da U Mynsiem Bakhuid, bad u la iathuhlpa, u da ong,...Me ruh, ko khun, yn khot u nongiathuhlpa jong U Bahakhlieh tam eh: naba men leit ha shuwa ka khmat U Trai, ban pynkhreh ia ki lyntl bah jong U" (Louk. 1 : 67, 76). La ñiew ia u Ioannis ba u dei ma u u Nongiathuhlpa uba khatduh bad uba khrawtam. U la kren ia kine ki ktien ha u paidbah uba wan phla pop bad shah pynbaptis ha u harud Wah Jordan.

Haba u Ioannis u la kren ia kine ki ktien u lah ban sngewthuh bad u lah ruh ban ym sngewthuh; namar um

---

La iathuhkhana ha ka Presbytery Mawphlang ha Mawpud : February 2, 1963,

kren na lade hynrei da ka jingpynpaw U Mynsiem Bakhuid. Ngi lah ban pyrkhat ba la u Ioannis u la ioh ia kata ka bor U Mynsiem Bakhuid ban iathuhlpa, ban ialap bad ban pynbaptis, hynrei um pat sngewthuh, u la shim beit ba ka long ka bor U Blei kumba la paw ha ki nongiathuhlpa ha ki por barim. U la kren tang kat kaba u la iohsngew, bad u la shim da kaba ngeit skhem ba kan urlong thik kata kaba la kren ha u. Ka lah ban dei ha kata ka sngi ne ka lah ban dei hadien khyndiat sngi ba U Jisu U la leit paw bad leit shah pynbaptis ha u Ioannis. Da Uta U Mynsiem Bakhuid Uba hapoh jong u hi u Ioannis u la ithuh ia U Jisu ha ka jingkhraw bor bad ka burom jong U ba u la kren ia kum kito ki ktien. Balei Me wan sha nga ? "Nga donkam ba yn pynbaptis ia nga da Me, te Me wan pynban ha nga ?" (Math. 3 : 13).

Ki don shibun bah ki paidbah kiba la leit shah pynbaptis ha u Ioannis. U Ioannis u la tip bad iohi ruh ba don napdeng kito kiba la phla la ki pop, kiba la kylla ka bamut. bad kiba la ioh pynbaptis ruh ia ki, kiba la leit phai biang sha la ki kam jakhlia jong ki. Ka lah ruh ban long ba don kiba la leit shah pynbaptis arsien laisien. Namarkata u Ioannis, u iohi ba ha kata ka jingbaptis jong u ym don ka bor ban trei na shapoh ka ban pynkylla bha ia kaba sniew, ban pynkylla lieh ia u nong-Ethiopia ; ka long tang ka jingphla bad jingmap ia ki pop kiba mynnor hynrei kam don ka bor ban pyllait bad pynioh jingjop na ka bynta ki pop bad ki jingleh palat ha kaba lawei, kaba lashai lashisngi. Hangne ngi iohi, u phla ba ka jingpynbaptis jong u kam biang : u don uwei "Uba wan nadien jong nga Uba kham khraw

bor ia nga, Uba kam dei ia nga ban rah wat tang ia ki juti jong U : Uta keiñ Un pynbaptis ia phi da U Mynsiem Bakhuid bad da ka ding".

Ha kine ki ktien u Ioannis Nongpynbaptis ngi shem ki don arjait ki jingpynbaptis. Kawei ka long ka jingpynbaptis kaba da ka um bad kawei pat, ka jingpynbaptis kaba da U Mynsiem Bakhuid. Ha kajuh ka rukom ngi lah ban kren shaphang ki khristan, la kumno kumno kiba ha kane ka Presbytery, ba ki don kiba la ioh ia ka jingpynbaptis kaba da ka um bad ki don ruh kiba la ioh ia ka jingpynbaptis kaba da U Mynsiem Bakhuid. Ngi lah ban jer kyrteng hangne ia ki jong u Petros, u Jakob bad u Ioannis, kiba la ioh jingpynbaptis na u Ioannis bad kiba la long synran ruh ia U Jisu. Kine ki la long ki riew donburom kiba paka, hynrei ha kaba khatduh, haba la tynjuh ia ki ha kper Getsemane bad ha iing dorbar u rangbah lyngdoh, ki la shah jop. Hynrei hadien, haba la pynbaptis ia ki da U Mynsiem Bakhuid bad da ka ding, ha ka sngi Pentekost ki la kylla long da kiwei pat ki jingthaw. Ka um, ka ding bad ka waitlam kim lah shuh ban khang ia ki na kaba phla bad sakhi ia la U Kynrad ba la shah sahnarphna.

Ka Jingpynbaptis kaba da U Mynsiem Bakhuid bad da ka ding.

Ha kane ka jingiadei, ngim lah ban pyñiakhlad ia U Mynsiem Bakhuid bad ka ding. Ngim lah ban ong ba ka don kawei ka jingpynbaptis kaba da U Mynsiem Bakhuid bad kawei pat ka jingpynbaptis kaba da ka ding. Ngi shem la pynsyrĩim ia U Mynsiem Bakhuid bad ka ding : "Bad la paw ha ki ki thyllieij ba pait pnat,

kum ka ding; te ka la shong halor uwei-pa-uwei na ki" (Ki Kam. 2 : 3): Ha ka Testament Barim ngi shem ba U Blei U la ialam ia ki khun Israel da u Rishot Lyoh mynsngi bad u Rishot ding mynmiet. Ngi rwai ngi ong,

To phah ma Me ia U Mynsiem,
Ba dawa Jisu hi;
Ka jingtrei jong U kum ka ding,
Ah phah ia U sha ngi.

U Mynsiem Bakhuid U long ka ding, la ngi kren shaphang u bangeit shimet ne ngi kren shaphang ka balang kyllum. Haba ngi kren shaphang U Mynsiem Bakhuid kum ka ding, ka jingkit jingmut ka long kumne: (a) *Ka ding ka pynpaw bad ka pynshai*. Ha kajuh ka rukom U Mynsiem Bakhuid u pynpaw ia ka dohnud sniew kaba ha u briew, u pynpaw ruh ia U Jisu Khrist bad pynshai ruh shaphang jong U bad ki jingshisha ka Ktien U Blei; (b) *Ka ding ka thang bad ka phrang*. Kumba ka ding ka lah ban thang ia kaei kaei baroh kaba dang lah ban ing, kumjuh ruh U Mynsiem Bakhuid U "thang ia ka bymman bad jingmeng" na ka dohnud u briew; kumjuh ruh, kumba ka ding ka phrang ia ka nar ban pynjem ne pyneh ia ka, ka phrang ia ka ksiar bad ka rupa ban pynkhuid ia ka, ha kajuh ka rukom U Mynsiem Bakhuid U phrang ia u bangeit bad ia ka balang ruh da ki jingtynjuh ban pynlong ia ki kiba khlaiñ bad kiba phyrnai ha kane ka pyrthei. (k) *Ka ding ka pynsyaid*. Kane ka long ka jinglong tynrai jong ka ding. Hangno hangno ha kaba U Mynsiem Bakhuid U trei, u briew u suk, u kmen, u sngewbha. Baroh ki sngewsih bad ki khuslai hi her bad ki jah.

Naduh ka khmat, haduh ka ktien ka thylliej, haduh ki kam ki jam ki phalang bad ki shlei tang ka mynsiem ka jingieit suda. (d) *Ka ding ka long ka bor.* Ka ding ka don ka bor ban pynshai, ban pynthnam ia ka um, ban pynkhih ia ki kor ki bor baroh ha ki ling, ha ki kali, ha ki jhat, ha ki eroplane bad ha kiwei kiwei. Ha kajuh ka rukom, U Mynsiem Bakhuid U long ka tynrai ka jingim jong u bangeit bad jong ka balang. Hangno hangno ha kaba don U Mynsiem Bakhuid hangta u bangeit u im mynsiem, bad da U U Blei U pyntrei ia ki bor kiba phylla ba un long uba donkam bad uba myntoi ia la ki para-mynsiem. Haba ngi phai sha ka sngi Pentekost bad ki sngi kiba bud, ngi iohi haduh mynta ka sngi ia ka jingkhih im jong ka balang. Na ki 12 ngut sha ki 120 ngut—sha ki 500 ngut—sha ki 3,000 ngut bad kumta ter ter haduh bym don thyllieij shuh ban kynnoh ia ka jingbun jong u paid riewngeit jong ki rta bad ki aiom haduh kane ka sngi bad ter ter haduh bawai noh ka pyrthei.

Haba ngi phai sha la ka ri, ngi kynmaw ia U Mynsiem ka Ribaibal Uba la pynkhih ban pynim thymmai ia i kynhun riewngeit ha ki snem 1905 haduh 1907, ba ki khristan ha kita ki snem ki ia roi na ka 100 ngut sha ki 200 bad 300 ha ka shisnem. Da ka jingialam U Mynsiem Bakhuid, la pynkhih ia ka Assembly jong ngi ha kata ka por ban plie ia ki lyngkha trei ha Home Mission Khasi bad Jaintia. Ha kine ki snem kiba dang shen, ha ki snem 1956 bad 1957, haba ka lyer U Mynsiem Bakhuid ka la pynkhih biang ia ki balang ka Synod jong ngi, la pynkhih jur ia ka Presbytery Mawphlang ban thew la ki khmat sha Ri Lyngngam. Kaei

kane kaba la jia ? Ka balang kam shym la peitmat ki khmat ban peit sha Ri Lyngngam la kumba 100 snem ; hynrei ka jingshai bneng ka la shai bad la iohi ia ka jingkhot bad jingpyrta na Makedonia, "To wan sha shilliang sha Makedonia bad to iarap ia ngi". Haba ka Presbytery ka la iohsngew, ka la jubab, ki paidbah riewngeit ki la hiar sha Ri Lyngngam hapoh ka jingialam ki Pastor, bad mynta ka Ri Lyngngam ka la pliah. Mano ban ioh burom ? U Pastor Wollington ? Ki Pastor ka Presbytery ? Ki kynhun ialap ? Ka Komiti Ri Lyngngam ? Ka Presbytery Mawphlang baroh kawei ? Iaroh ia U Trai ! Ym da ki briew ; hynrei da U Mynsiem jong Nga, ong U Trai. Ka jingiaroh to ai ban long ia U bad baroh ka burom ai kan leit sha U. "Ma Nga U Trai Nga la khot ia me ha ka hok, bad Ngan bat ia ka kti jong me, bad Ngan sumar ia me, bad Ngan ai ia me ban long ka jutang ia u paidlang, ban long ka jingshai ia ki jentil ; ban pynpeit ia ki khmat ba matlah ban pyllait noh ia ki nongsah byndi na ka byndi poh khrum, bad ia kita kiba shong ha ka jingdum na ka iingbyndi. Nga long U Trai ; kata ka long ka kyrteng jong Nga ; te ia la ka burom Ngan ym ai ha uwei pat, lymne ia la ka jingiaroh ha ki bleithaw" (Isa. 42 : 6-8).

Haba ngi phai sha kylleng ki balang ha ka ri, kam long ka kam kaba rit ba la leh ha ki jaka jaka. La leit plie ki skul ha ki jaka kiba kyndong, la buh ki Bibleman bad ki Biblewoman ha ki babun ki jaka, la iohsngew shaphang ki jingiaseng ialap ha man la ki jaka, la mih shibun ki nongialap mon sngewbha napdeng ki samla shynrang bad kynthei, bad la iohi ruh ki la nang mih shibun ki samla leit pule Theology bad kiba la shim

ia ka kam nongsharai. Kine baroh kim shym la mih da ki jingpyrkhat briew ; hynrei U Mynsiem Bakhuid U la trei ha ki briew marwei marwei bad ha ka balang ruh, ha ka rukom ba ngi ki briew ngim lah kot ka jingshemphang. Ha kine baroh, ka burom ka long ia U Mynsiem Bakhuid ban trei bad ialam ia la ki briew.

U Apostol Paul, ha kaba jer kyrteng ia ki soh U Mynsiem, u la buh ba kaba nyngkong bad kaba kongsan ka long ka JINGIEIT. U Apostol Ioannis pat u pynsyrïim ia U Mynsiem Bakhuid bad ka jingsleh ban pyniwbih, "Hynrei ma phi phi don ka jingpynsleh na Uta U Bakhuid, bad phi tip ia kiei kiei baroh...Kata ka jingpynsleh ia kaba phi la pdiang na U ka iaisah ha phi, te phim donkam shuh ba uno uno ruh un da batai ia phi ; hynrei kata ka jingpynsleh jong U ka hikai ia phi shaphang kiei kiei baroh, bad ka long kaba shisha, bad kam long kaba lamler ; te kumta, kumba la hikai ia phi, phin iaisah ha U" (I Ioan. 2 : 20, 27). Ha kane ka jingmut, ngi sngewthuh ba ka jingim kaba thymmai kaba ha U Khrist Jisu ka long ka jingim ba la pynsleh da U Mynsiem Bakhuid ka jingieit. Kaba pynsleh da ka umphniang ne da ka jingiwbih ka ktah ia ka sniehdoh kaba shabar, hynrei kaba pynsleh da U Mynsiem bad da ka jingieit ka ktah ia ka mynsiem bad jinglong ba shapoh. Ka jingim thymmai kaba u bangeit u don ka long ka jingim kaba dap da U Mynsiem Bakhuid bad da ka jingieit. U Apostol u ong, "Im da U Mynsiem iaid da U Mynsiem." Lane, Im da ka jingieit, iaid ruh da ka jingieit (Gal. 5 : 25). Ka don ka jingim kaba kynja doh bad ka don ruh ka jingim kaba kynja mynsiem : ka don ka jingieit kaba kynja doh bad ka don ruh ka

jingleit ba kynja mynsiem. Ka jingleit kaba kynja doh ka long kata ka jingleit kaba ngi iadei jinglong bad ki kynja baim baroh, ki mrad bad ki sim bad ki dohkha bad kiwei kiwei. Kane ka jingleit ka kut ha kaba iaieit parakur parajait parakynja ; hynrei haba ngi wan sha kane ka jingleit ba la pynkha da U Mynsiem Bakhuid ka iar shaduh kaba ieit wad ia la ki bashun ia ngi. Kum ki briew kiba kynja pyrthei ngi mang tang ban ieit ia lade bad ia kito kiba ieit ia ngi bad kiba leh bha ruh ia ngi.

La iathuh kumne shaphang U Jisu Khrist : Ha ka por ba U la leit kiew khatduh sha Jerusalem, U la donkam ban iaid lyngba ia ka Ri Samaria kaba ialong nongwei bad nongshun bad ki Jiw kiba shong ha ki Judia bad Ri Galilaia. Haba ki la poi ha kawei ka nongrit, ka la janmiet, ba ki la sngewdawa ba ki donkam ban sahmiet noh hangta. La phah sha khmat ia u Jakob bad u Ioannis ban leit wad iingbasa ban sahmiet hangta. Kine arngut ki synran ki la leit na kawei ka iing sha kawei pat ban kyrpad khot basa ia ki. Haba ki briew jong kane ka shnong ki la sngewthuh ba kane ka kynhun ki nongleit jingleit ka dei ka kynhun Jiw bad ba ki thew ban leit mane Blei ha Jerusalem kim treh khot basa. U Jakob bad u Ioannis ki la wan phai sha U Jisu ryngkat bad ka jingsngewbitar bym lah ong shuh. Ki la iathuh ia kaba ki la shem bad ki ong ia U Jisu, Ko Kyarad, shah ia ngi ba kumne kumne ngin duwai ba U Blei Un phah da ka ding na bneng ban thang ingkhong khait ia kane ka shnong kumba u Elijah u la leh ia kato ka jingkñia ha u Lum Karmel. U Jisu U la phai ktien ia ki U da ong, Balei phi kren bieit kumta ?

Ngam shym la wan sha kane ka pyrthei ban pynjot ia ki mynsiem briew, hynrei ban pynim ia ki. (Louk. 9 : 51-56). Ngi kynmaw ruh ia ka jingjia ba pawnam ha ka por ba la sahnarphna ia U Jisu. Ki rangbah Lyngdoh bad ki nongkhmihkai ia ka jingsahnarphna ia U ki la krenbeiñ ia U ki da ong, "U la pynim ia kiwei ia lade pleng um lah ban pynim ! Lada U long U Syiem ki Israel, to Un hiar mynta na kata ka diengphna, te ngin ngeit ha U !" (Math. 27 : 42). Haba U Jisu U la iohsngew ia kine ki jingkrenbeiñ bad ia kiwei ruh, U la pynjam la ka ktien ban duwai, "Ko Kpa ! to map ia ki naba kim tip kaei ba ki leh".

Ngi iashem shibun ki jingshitom ha ki balang jong ngi na ki nongpynjynjar jong ngi kiba wad mon, kiba wad burom, kiba khwan myntoi, kiba hangamei kiba bishni briew, kiba thmu tang ban pynsniew bad ban pynkhyllem ia ki jingthmu babha jong ka balang. Ngim lah ban lait khlem iakynduh bad kiba kum kine ki jait briew ha kane ka pyrthei, namar ki don shibun. U Trai Jisu, shisha, U la hikai ia ngi ba ngin ieit ia kiba shun ia ngi, hynrei ha ka jinglong briew ngi sngew eh ban shah. Kumno ngin leh ? Ngan iathuh da kawei ka jingjia :—

Ha ki sngi ka Thma Pyrthei ka baar, ka don kawei ka jinghikai ha Ri Germany, ba U Blei U la thung ia ka jait German ban long ka jait bynriew khlieh duh (Supermen) ha kane ka pyrthei, ka ban synshar ia u bynriew baroh jong ka pyrthei. U Hitler u la long u khliehduh nongialam ia ka Ri Germany. Ia kat kiba pyrshah ia u bad ka jinghikai jong u u la phah pyniap da kaba phasi bad tep im ha ki kharai bad ki thliew ba la pynkhreh khnang. Da ki lak bad ki phew lak ki

briew ki la shah iap. Uwei u Pastor Rangbah ba donnam ka Ri Germany u la shah set byndi namar ba u kren pyrshah ia u Hitler bad ka jinghikai jong u. Ka kyrteng uta u Pastor ka long u Doktor Martin Niemoeller. Une u Pastor u la iathuh shaphang ia lade, ba la set ia u ha kawei ka kamra jong ka iingbyndi harud jong kawei ka jaka phasi briew. Man ka sngi u ju iohsngew ia ka jingphasi briew khluk-shi-khluk, kaba la ktah jur ia ka jingsngew bad ka mynsiem jong u. U la sah hapoh kata ka phatok phra snem lynter khlem iohi ia ka khmat uno uno u briew lait tang ia uta uwei uba la buh ban wan rah jingbam na ka bynta jong u. La shah ia une u Pastor ba un ri tang kawei ka Baibl, ym shym la shah ba un pule ia kano kano kawei pat ka jait kot. Une u Pastor u iathuh ba u la pule, minot bad puson tang ia ka Ktien U Blei phra snem lynter Ha kine ki phra snem u la sngewthuh bad shemphang thymmai shaphang U Jisu Khrist bad ki jinghikai jong U haduh ba u la poi ha ka kyrdan ban ieit ia u Hitler bad ban duwai ruh na ka bynta jong u, ba U Blei Un map ia ki jingleb bieit jong u, bad ba U Blei Un pynim ia u. Hadien katto katne por, ka thma ka la wai, u Hitler u la shah jop bad u la pyniap ia lade.

Ka jingim khristan jong ngi ka dei ban long ka jingim kaba sei bad kaba don soh. U soh uba kyntai tam u long ka jingieit kaba kynja Blei. Ha kaba don ka jingieit, hangta U Blei U don.

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist.—Amen.

LYNNONG VI.

KABA PYNBAPTIS DA U MYNSIEM BAKHUID BAD DA KA DING (2).

"Nga shisha nga pynbaptis ia phi da ka um ia ka ban kylla ka bamut : hynrei Uta Uba wan nadien jong nga U long Uba kham khraw bor ban ia nga, Uba kam dei ia nga ban rah wat tang ia ki juti jong U : Uta keiñ Un pynbaptis ia phi da U Mynsiem Bakhuid bad da ka ding" (Math. 3 : 11).

Pule ia kine ki jingthoh harum :—

(i) Shaphang ka bor, *"Hynrei phin ioh diang ia ka bor ynda la wan U Mynsiem Bakhuid ha phi ; bad phin long ki nongphla ia Nga ha Jerusalem bad ha Judia baroh bad ha Samaria, bad haduh ba kut ka pyrthei" (Ki Kam 1 : 8).*

(ii) Shaphang kaba pynkup bor. *"Hakhmih ruh, Nga phah ha phi ia kata ba la kular U Kpa jong Nga : hynrei phi to iaishong ha ka Nongbah Jerusalem, tad ynda yn pynkup ia phi da ka bor na jrong" (Louk. 24 : 49).*

Ki la don saw jait saw rukom ki niam ha ki sngi U Trai jong ngi, khlem da ñiew ia ki niam mane bleithaw.

(*1*) *Ka Niam ki Jiw.* Kane ka la hiar pateng ter ter naduh u Abraham haduh kito ki sngi. Kat uba iadei kur iadei jait, uba iadei snam dei symbai na ki khun ki

---

Lathuhkhana (1) ha ka Presbytery Shella ha Tyngnger ; February 5, 1967. (8) ha ka Presbytery Shangpung ha Iooksi : February 12, 1967.

ksiew u Abraham, pateng la pateng, na ka liang shynrang ne liang kynthei, la ñiew ia ki baroh ba ki iadei bad iadon bynta ha kane ka niam. Kine ki Jiw ki don ki niam ki rukom kiba tehsong lang ia ki ha kawei ka niam bad kawei ka jaitbynriew naduh ki rukom bad ki dustur ka imlang sahlang haduh ka rukom pyndep ia ki jingleh niam leh rukom baroh. Khmih bad bishar kine ki ktien u Ioannis Nongpynbaptis : "Ynda kumta ki la leit noh ha u ka Jerusalem bad ka Judia baroh, bad baroh ka ri kylleng ka Jordan ; bad la pynbaptis ia ki da u ha Wah Jordan, ki da iaphla noh ia ki pop jong ki. Hynrei haba u la iohi ba bun na ki Pharisi bad ki Saddusi ki iawan sha ka jingbaptis jong u, u la ong ha ki, Ah phi ki khun ki ksiew ki bseiñ, uei ba la maham ia phi ban phetiap noh na kata ka jingbitar ka ban sa lap ? Naba kumta to sei ia u soh uba dei biang ia ka jingkylla ka bamut : bad wat mut ban ong ha lade, Ngi don u Abraham uba long u kpa jong ngi : naba nga ong ha phi, ba U Blei U lah na kine ki maw ban pynmih khun ia u Abraham" (Math. 3 : 5-9).

(2) *Ka Niam u Ioannis Nongpynbaptis.* Kine ki briew kiba la iasoh bad u Ioannis Nongpynbaptis ki la iasnoh lang kum ka kynhun ki nongiabeh sha ka jingjanai. Lada ai hyrteng ia kane ka kynhun da ka ktien "balang", lehse ngi lah ban khot ia ka ka Balang Baptis. Shaphang ba ka don ka kynhun kaba kum kane, khmih na kine ki ktien ka Baibl : "Te haba u Ioannis u la khot ha u arngut na ki synran jong u, u la phah ia ki ha U Trai, u da ong, Me long uta u ban sa wan, ne ngin iaap ia uwei pat ? Te haba kita ki briew ki la poi ha u, ki la ong, u Ioannis Nongpynbaptis

u la phah ia ngi ha Me, u da ong, Me long Uta U ban iawan, ne ngin iaap ia uwei pat ?" (Louk. 7 : 19, 20). Kine ki ktien ki iathuh shai ba u Ioannis u don la kakynhun bad u don la ki synran.

(3) *Ka Niam U Jisu.* Ki jinghikai ba U Jisu U la kren bad ki kambah kiba U la leh ki la ktah jur ia ka jingmut jong ki briew, ba shibun ki paidbah naduh ki nongsyashar haduh ki riew madan ki la lyngngoh ngaiñ shaphang Une U Jisu U dei Uei. Naduh ba sdáng ka jingtrei jong U ki la don shibun kiba la bud ia U. Tang ki synran kiba U la thung bad U la pynkup bor ki la don haduh hynñiewphew ngut, nalor kine ki la don ki bakhraw batri kum ki jong u Nikodimos ; bad nalor kita ki la don ki lok ki jor kum kiba na ïing ka Mari bad ka Martha, na ïing ka Mari ka kmie u Markos, kiba ha ïing ha sem bad ki lok ki jor kiba ha Ri Galilaia, bad shibun kiwei kiwei pat : ngi shem kiba la don ha ka por ba U kiew noh sha bneng u paidbah kumba sanspah ngut ki la iadon. Katba lah ban bishar, kine ki nongbud ia U Jisu ki la don khleh,—ki briew kiba la iahap jingmut bad U Jisu ha kaba tei thymmai ia ka longbriew manbriew ; ban lum pat ia ka jaitbynriew kaba la saphred saphrong ; ban pynieng pat ia ka Hima Israel ; bad ban ap ia ka sngi bakhraw kaba lawei, ka Paradais kaba thymmai kaba U Blei Un sa long Uba synshar hi nadong shadong.

(4) *Ka Niam Khrist lane ka Niam Mynsiem Bakhuid* kaba dang shu sdang hadien ka jingkiew noh U Trai sha bneng.

Nga kwah ba ngin iakhmih kham bniah shaphang kane ka Niam kaba thymmai, lane ngi lah ban khot ka

Niam Khrist, ne ka Niam Mynsiem Bakhuid. Kane ka la sdang ha ka rukom kaba shai kdar naduh ka Sngi Pentekost.

(a) Ngin shim nuksa da kaba ianujor ia ka jingim u Petros shuwa bad hadien ka Sngi Pentekost. Ngi shem ia une u rangbah ba u long uba shlur bad uba shitrhem katta katta ha kaba bud ia la U Kynrad. Shisien, haba U Jisu U la iathuhkhana shaphang ba ki nongbud jong U ki dei ban iaid da ka lynti kaba khim bad kaba eh, shibun na ki synran bad ki nongbud jong U ki la kylla dien noh, kim iabud shuh bad U Jisu. Te U Jisu U la kylli ia kiwei pat ki synran kiba dang sah, "kumno, phi ruh phin ialeit noh ? U Petros u la jubab, "Ko Trai, shano pat ngin ialeit, Me Me don ki ktien ka jingim bymjukut". Ha kawei pat ka sien, haba U Jisu U la iathuhlpa ba ka dei ia U ban shah pynshitom jur ha ka kti ki nongpop bad ba yn pynsaphrod ia ki synran sha la kajong kajong. u Petros u la jubab shlur, Ko Kynrad lada baroh kin iehnoh ia Me, nga te ngan ym iehnoh haba da lei lei ; nga kloi ban aiti noh la ka jingim na ka bynta jong Me. Sa shisien, haba ki shipai jong ki rangbah lyngdoh ki la leit kem ia U Jisu na Kper Getsemane u Petros u la sei la ka waitlam bad u la mait noh ia ka shkor uwei u shakri u rangbah lynghoh. U Petros uba shlur katta, um shym la bud ryngkat ia U Jisu haba la kem bad ialam noh ia U sha ïing u rangbah lyngdoh ban bishar ia U. U la shu bud bad peit suh na jngai. Haba la poi ha phyllaw ka ïing u rangbah lyngdoh, u la iaid leh rieh, bad haba la kylli ia u da kawei ka kynthei la u long ne em uwei napdeng ki nongbud U Jisu, laisien u la kren smai ba um ithuh ia U Jisu. Hadien ba la

sahnarphna bad la tep ia U Kynrad jong u, u Petros u la kren bad u la ong ha la ki para synran jong u,—Ngam sngewnang shuh ban pyrkhat, nga te ngan leit phai noh sha la ka kam tong dohkha. U briew uba shlur bad uba shitrhem kat u Petros u la hiar, namar ka jinglong doh, shaduh ka kyrdan jinglong kynthei bieit.

Bud shuh ia ka jingim u Petros shaduh ka Sngi Pentekost, hangta ngi shem ia u ba u ialap hapdeng u paidbah uba don ryngkat ki rangbah lyngdoh bad ki nongsynshar ki Jiw, u ong kumne: "To ka iing Israel baroh kawei, namarkata, kan tip shkem ba U Blei U la pynlong U Trai bad U Khrist ia Une Ujuh U Jisu, ia Uba la sahnarphna ma phi" (Ki Kam 2 : 36). Ha kine ki ktien ka don ka ding ba la thew pyrshah ia kito baroh kiba la don kti ha kaba pynshitom bad sahnarphna ia U Jisu. Nangta shuh shuh, ong ka ktien,—haba u Petros u la phai sha u paidbah, u la kren ha ki kumne. "Ko ki rangbah Israel, balei phi sngewphylla ia kane ? Lane balei phi iakhmih shaiñ ia ngi, kumba da ka bor lane da ka jingriewblei jong ngi hi ba ngi pyniaid ia une u briew? U Blei u Abraham bad u Isaak bad u Jakob, U Blei ki kpa jong ngi, U la pyndonburom ia U Khun jong U U Jisu, ia Uba phi la aiti noh, bad phi la len hakhmat u Pilat, mynba u la thmu ban pyllait noh ia U. Hynrei phi phi la len ia Uta U Bakhuid bad U Bahok ; bad phi la iapan ban pyllait ha phi ia u nongpyniapbriew, bad ia U Syiem ka jingim phi la pyniap noh, ia Uba U Blei U la pynmihpat na ki baiap; shaphang kine ngi ngi long ki nongphla" (Ki Kam 3 : 12-15). Kine ki ktien kim dei shuh ki jong u Petros riewshlur ba kynja doh ; ki dei ki

jong u Petros ba la pynkup bor da U Mynsiem Bakhuid bad ka ding.

Ym dei tang u Petros hi uba la ioh ia kane ka bor, hynrei baroh ki Apostol bad kiwei ki riewngeit ha kata ka por. Ki bor kiba la paw shabar ki long, ka bakren da ki thyllieij, kaba iathuhlpa, ka baphohsniew bad ka baiohi ia ki jingithuhpaw, ka baiaroh ia U Blei, ka baduwai, ka baleh kambah, ka baphla bad ka baialap shlur ia U Jisu Khrist, ka baieit bad ka baleh sbun ia ki briew baroh, ka bakloi ban len ia lade bad ban shahshitom na ka bynta kiwei. Na ki ktien bad ka jinglong jingim jong ki ha ka jingiadei bad U Jisu Khrist, ka paw ba ka jingngeit jong ki shaphang U Jisu Khrist ka la kylla. Na kaba ki la iohi ia U tang kum u nongai ia ka bneng bad ka jingim bymjukut, mynta ki iohi ba dei ma U Uba long ia ki Ka Lynti, Ka Jingshisha, bad Ka Jingim. Ki iohi mynta ba kane ka pyrthei bad ka jingmyntoi jong ka baroh ki long tang ka rengphong bad kaba ha sla bad kaba kongsan tam ia ki ban im ha kane ka pyrthei ka long ban ioh bynta ha ka bashah wat haduh ka jingiap na ka bynta U Jisu Khrist. Ka baim ia ki mynta ka long kumba ngi rwai ia kata ka Jingrwai:

Te sawdong, ko jynjar, to ieng ban ialeh,
Nga ieng ha pydeng, ngam tieng ngam babe;
Ka mynsiem ka jong nga to shoh katba mon,
U Trai U la weng ia ka bih katba don.

Ki synran U Jisu Khrist ki kynmaw ia ki jingkular U Trai jong ki shuwa ba Un kiew noh sha bneng ba Un phah ia U Nongpyntngen, U Mynsiem Bakhuid ka bor bad ka ding, ban wan shongsah lem bad ki. Mynta ki sngewthuh ba kaba la pynrhem ia ki katne, na ka bynta

U Kynrad jong ki dei ka jingtrei jong Une U Nongpyntngen. Ka jingsngewthuh jong ki synran shaphang Une U Nongpyntngen ka iapher na kaba ngi sngewthuh ma ngi ha kane ka aiom. Ka ktien tynrai ba ki pyndonkam ia kane ka ktien "Nongpyntngen" ka long "*Paraklitos*". La pynkylla phareng ia kane ka ktien da u Wycliffe, "*Comforter*" kaba ngi pynkylla Khasi da ka ktien "Nongpyntngen". Ha ka ktien Phareng ki ong, ka jingmut jong ka ktien "Comforter" kaba ki pyndonkam hynriewspah snem mynshuwa kam iadei shuh bad ka jingmut kane ka ktien kumba ka kit jingmut mynta. Mynta ki pyndonkam ia kane ka ktien ha kaba pynjem ia ki jingpang jingsngewsih jong u briew. Ha kito ki sngi "*Paraktitos*" ka mut ia ka ding kaba rhem, kaba thang ia ka mynsiem, kaba pynkylla jinglong ia ka nadong shadong. Ia kata ka kynja dmg ki khot U Mynsiem Bakhuid ka ding, Uba long UWEI ha ki LAI PERSON, k· jinglong Lai ha Uwei U Blei.

Ka rukom jingtrei jeng Une U Paraklitos lane Mynsiem ka long ha kane ka rukom. Ka syriim ia ka jingtrei jong ka ding.

(1) Kum ka ding U pynpaw lane pynkynduh shaphang ka pop : "Te ynda U la wan ma U, Un pynkynduh ia ka pyrthei shaphang ka pop bad shaphang ka hok bad shaphang ka jmgbishar de' (Ioan. 16 : 8). Uwei u Revivalist uba kyrteng u Charles Finney u la thoh ha ki ktien kiba syriim kum kine : Nga lyngngoh shibun eh ba haba nga kren shikyntien arkyntien na ka Ktien U Blei, ki ktien ki bym don jingmut ei ei, ki ktien iing ktien sem, ki ktien lynti syngkien ; hynrei ki briew ki kiuh ki thar, ki khih khynñiuh, ki iam ki lynñiar ; ia ka

dohnud jong ki la pynpait pynpra, ki da ong. Ngi long ki nongpop, Ah Trai, to map ia ngi ! Mano ba la pynlong pynleh ia kane ? Ki don ki briew kiba sheptieng ban ialap bad ban khot kyrpad ruh ba U Paraklitos Mynsiem Bakhuid Un wan hiar kum ka ding. Ha ki sngi jong ka Ribaibal ha ki snem 1905-7, ki iingmane ha ka ri Khasi Jaintia jong ngi ki dap da ki jingud, jingiam bad jingrwai :

Nga long, nga long, nga long u nongpop,
Ah Trai to map ia nga !
Ah Trai to map ia nga.

Haba u nongpop u la poi sha kane ka kyrdan, u ioh ia kata ka jingshem mynsiem kaba thymmai, ka jing. pynjem bad ka jingpynjaijai ia ka jingiatiplem basniew jong u da kaba pdiang la kata ka basynreit bad pynkhuid ia ka dohnud jong u da ka snam U Jisu Khrist. Khmih Heb. 10 : 22 bad 12 : 24.

(2) Kum ka ding, U Paraklitos Mynsiem Bakhuid U thang bad U pynkhuid ia ka dohnud u briew, kum kaba pynkhuid ia ka ksiar bad ka rupa. U thaw bad U pynlong ha ka dohnud u briew ia ki jingkwah bahok bad bakhuid kiba iadei bad U Blei. Ki jingkwah thala ka doh bad ki jong kane ka pyrthei ki duh ki dam lut bareh. Mynta tang ka lyer khuid na khmat U Blei ka beh pynpyngngad ia ka mynsiem jong u. "Namarkata, ngim man thait shuh ; hynrei la ka long ruh ba u briew uba habar jong ngi u nang jot nang jot, pynban uta u briew ba shapoh u la nang shait ha la ka sngi" (2 Kor. 4 : 16). Da kine ki ktien u Apostol Paul ngi iohi ba na ka liang ka jinglong doh bad ka burom pyrthei, une u briew jong U Blei, ha uba U shongsah U Paraklitos

Mynsiem Bakhuid, u nang duh rong pyrthei, hynrei u nang tyngshaiñ da ka burom Blei, u kylla long uba hun bad uba suk tam ha kane ka pyrthei.

(3) Kum ka ding, u Paraklitos Mynsiem Bakhuid U pynsyaid. Sei ka kti khublei ia u briew uba don kane ka ding, ka syaid hur hur Leit sha ïing, ka ïing ka syaid lynter. Ban don hajan ha syndah jong u briew uba don ia U Mynsiem Bakhuid ka sngew tngen bad ka sngewsyaid ka mynsiem. U Apostol Paul u iathuh ia ngi ba u soh uba nyngkong tam, uba kordor tam bad uba bang bathiang tam jong U Mynsiem dei ka jingieit : "La nga kren da ki thylliej ki briew bad ki Angel, haba ngam don ka jingieit, nga la jialong kum ka wiang rnong ba sawa bad ka shakuriaw ba riew shaw shaw" (I Kor. 13 : 1). Leit shajan u briew ba dap da U Mynsiem ha ka por jynjar sngewsih bad khuslai, phin shem jingtngen jai ha ka mynsiem. Leit shajan jong u haba ka jingbitar ka dang shlei bad ka dang khih phaloh, kan jai jai kum ka Duriaw Bethsaida. Rung sha ka ïing kaba dap tang da ki kynrum kynram, "Iathuh ha U Jisu te baroh kan sa beit".

(4) Kum ka ding, U Paraklitos Mynsiem Bakhuid U kynshait da ka bor Blei kaba na sha lyndet. Hadien ka jingiap U Trai Jisu, ki synran jong U ki la kylla iap da ka jingduh jingkyrmen. Haba la theh buk ia U Mynsiem Bakhuid ha ka sngi Pentekost ki la khih im shait. Haba la pyndap ia ki da U Mynsiem Bakhuid ki la ieng, ki la khie joit ban ialap, ban phla bad ban sakhi ia la U Trai khlem sheptieng ia ka jingiap la ka long da ka ding ne ka um, la ka long da ki mrad khlaw ne la ka long da kaba shah lynthem maw. Ki la sdang

ban ialap ha Jerusalem, nangta ki la saphriang ia ka Ri Judia baroh kawei ; nangta ki la ryngkang sha ka Ri Samaria bad nangta sha kiwei kiwei ki jaka haduh ba ym don shuh ka ri ha ka pyrthei, ha kita ki por, ba ka jingialap ia U Jisu Khrist bad ka hima jong U kam pat shym la poi. Da ka jingtrei bad ka jingpynkhih Une U Mynsiem Bakhuid, ki la mih ki Mission Khristan kylleng ka pyrthei ban leit pynbna ia kane ka khubor ka jingpynim kaba da U Jisu Khrist ha kito ki ri bad ki jaka ba dang sah dum.

Ngi kynmaw ia ki Ribaibal kiba ngi la ioh mad kum ka balang jong ka Synod Khasi Jaintia ha ki snem 1905-7 bad 1956-57, kumno ba U Blei da la U Mynsiem, U la pynrhem bad U la pynkhih jur ia ka Assembly bad ka Synod ban thom ia ki thaiñ Home Mission bad Ri Lyngngam, ban pynher sha kine ki jaka ia ka jingtip shaphang U Jisu Khrist Uba U Trai.

Ha kine ki sngi ngi iohsngew ia ki report ha ki jing-iaseng Sub-District bad Presbytery, wad haduh ka Synod shaphang ka jinghiar ka mynsiem jingialap hapdeng ki samla bad ka jinghiar ka jinglong mynsiem ha ki balang ha kylleng ka ri. Ha ki balang baroh ngim don jing-sngewhun bad kane kaba ngi long mynta. Ngi sngew-donkam eh ia ka bor jong U Mynsiem Bakhuid. Ka Synod hi ka la pynieng ia ka dur ba ki Balang baroh kin iaineh ha ka jingduwai da kaba buh ha khmat jong ki, "Ko Mynsiem Bakhuid, to wan". Daei pat lah ban pynim thymmai ia ka kam U Blei ha kane ka ri ? Para-bangeit baieit ha U Trai, to ngin kynmaw ia ki ktien U Trai Jisu ba U la bthah na ka bynta jong ngi. "Te lada u khun un pan kpu na uno uno ruh na phi uba long

u kpa, hato un ai noh da u maw ha u ? lane ia ka dohkha, bad ha kaba dei da ka dohkha un ai noh da u bseiñ ha u ? ne lada un pan ia ka pylleng, hato un ai noh da ka ñianglartham ha u ? Namarkata lada phi, kiba long bymman, phi tip ia ka ban ai ia ki jingai ba bha ha ki khun jong phi, kaba katno tam ba U Kpa jong phi Uba ha bneng Un ai ia U Mynsiem Bakhuid ha kita kiba pan na U ?

To ngin ialeit noh nangne na ka Presbytery, sha la ki iing bad sha la ki balang ngin duwai bad pan na U Blei da ka dohnud bad ka mynsiem baroh ba yn ai ha ngi ia Une U Paraklitos Mynsiem Bakhuid ka ding, ba yn ai ruh ha ngi ia ka bor ban jop ia ki jing eh bad kynrum kynram kiba don sawdong ia ngi.

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist —Amen.

LYNNONG VII

KUMNO BAN IOH IA KA RIBAIBAL

"Men ym pynim pat ia ngi ; ba ki briew jong Me kin ioh lehkmen ha Me ?—Salm 26 : 5.

Nga mutdur ha lade ia ki jingpyrkhat jong phi baroh haba la khot ia nga ban iathuhkhana ha kane ka sngi, la khmihlynti ba ngan kren shaphang kano kano ka sobjekt ban pynroi. Pynroi ia ka ïing ka sem—Pynroi ia ka spah ka phew—Pynroi ia ka jingnang jingtip—Pynroi ia ka jingsngewthuh jingshemphang—Pynroi ia ka jingngeit—Pynroi ia ka longbriew manbriew—Pynroi ia ka balang, bad kumta ter ter. Ka sobjekt shaphang "Ban pynroi", ka long kaba sngewtynnad bad kaba sngewmyntoi eh ban sngap bad ban iapyrkhat.

Ka khubor kaba nga don ban iathuhkhana hapdeng jong phi ka long shaphang "Kumno ban ioh ia ka Ribaibal". Ka la don ka jingñiew ia ka history jong ka pyrthei, kumjuh ia ka history jong ka Balang kaba kumba 1,000 snem lynter, naduh ka snem kumba 400 haduh ka snem 1,400 ba ka long ka Aiom ka Badum, ne ka Aiom ka Bapdeng, ne ngi lah ban khot ia ka ka Aiom Bashoh Samthiah. Ka daw ka long ba ka jingnangroi nangsan jong ki briew ka i kumba ka sahkut, la ka long na ka liang ka jingroi ha ka jingstad ne ka jingroi ha

---

La iathuhkhana—

(1) Ha ka Presbytery Ribhoi ha Saiden : Febuary 2, 1972.

(2) Ha ka Sub-District Mylliem Laitlyngkot : April 4, 1972.

ka Balang. Haba ka la don ka jingsdang ka jingkyrsoi ki umpohliew ka jingstad, bad la pynkhih ir ia ka mynsiem wad bad sei ia ki jingstad ha ki Arts bad ki Sciences, ki ñiew ia kata ka aiom ba ka dei ka 'Renaisance lane ka Ribaibal Jingstad. Na ka liang ka niam pat, ka Balang ka la im bad ka la iaid shoh samthiah kum ban sa kyllon iap noh artat ha kine ki snem hapon ka Balang Greek. Haba ka la khih ka mynsiem wad jingstad shaphang kiei kiei kiba dei jong ka pyrthei, ka la bthei ruh ka lyer wad jingshisha shaphang ka Balang bad ki jinghikai jong ka. Ia kane ka jingbthei kaba hapoh ka Balang ki khot ka Reformation lane ka Ribaibal Niam. Mynta ngin iaid lait noh na kine ki arjait ki Ribaibal ngin iakren shaphang kawei pat ka jait Ribaibal kaba ngin khot ka Ribaibal Mynsiem.

Ka jingmut jong ka ktien "Ribaibal" ka long kaba pynim pat ia kaba la iap, lane kaba kyrsiew pynwan mynsiem pat ia uba la iapher. Balei ngi donkam ia ka Ribaibal ? La ialap bunsien hapoh ki balang jong ngi, Ribaibal—shi—Ribaibal. Kaba kumno kata ka Ribaibal ? Ngi donkam ban sngewthuh katto katne ki daw balei ba ngi donkam ia ka Ribaibal, bad aiu kan jia ia ngi haba ngi la ioh ia ka. (a) Ban pyndap ia ki ïingmane jong ngi kiba la suda. Ngi la shna ki ïingmane kiba heh ki ban ngiam ki briew ban shong da ki spah bad ki bajar ngut ; pynban ha ki jingiaseng miet kham tam, kiba wan jingiaseng ki don tang da ki ngut bad phewngut. (b) Ka kam sha kaba la khot ia ngi ka long ban phla, ialap bad pynphriang ia ka Gospel, pynban ngi shongsuk ha Seion. Haba da ki spah bad hajar ki don ki bym pat ngeit sawdong ia ngi, ngim ju pyrkhat ban

leit sha ki ban pynsngew ia ka khubor babha ka jingpynim. Lada don ki jingiaseng ialap ha la ki balang, ngi shu leit tang namar ba la buh da ka Presbytery ne Synod. Ngim don jingkwah, jingthrang, jingsliang na lade, napoh la ka mynsiem. Ka balang ka bym ialap, ka bym pyniar la u pud u sam ka la pynkut hi ia la ka jingim. (k) Ka jingdawa jong ka kam U Blei ka long ban pynbun ki nongsharai bad ki nongtrei ki ban aiti lut ia la ka por bad ka bor. Ka Synod bad ki balang ki ud ba ym don Phon, ym don tyngka pisa ban kyrshan ban buh nongtrei. Ka pisa ka don kyrhai ha ka ri, hynrei ka pla pisa ka balang ka synjap. (d) Ki don shibun ki jingsniew, ki jait pa ki jait, kiba kjap ia ka longbriew manbriew jong ka ri ; bad ngi ud sat shaphang kine haba ki khun samla bad khynnah jong ngi ki ngat ha ki jingriam pah jong ki. Ki don ki kam thala thaleiñ, ki jingiashoh iadat, ki jingbishni ki jingiapeit matdong, ki jingiakhalai, ki jingdih kiad haw haw, bad ki jait pop ba paw bad barieh ki pynpyut plak ia ka ri bad ka jait bynriew ; ia ngi kum ki khun riewngeit la pynngat lang ka kajuh ka jar.

Ha khmat jong kine ki jingjia baroh, mano u bymkwah ban lait noh kloi. Mano bad daei lah ban pyllait noh ia ngi na kane ka jinglong ? Mano ban ym pyrta kum u Khristan ha ka shnong ka jingjot, kumba ngi shem ha ka Kot Pilgrim : "Ah nga u briew ba shah lanot khop, uei ban pyllait noh ia nga na ka met ka jong kane ka jingiap ?"

Haba ngi pule ia ka history ka Balang ha kine kumba arspah laispah snem, ngi shem ia ki jingpynkhih im thymmai ia ka balang bunsien bunsien, ha ki por ka

jingnoh mynsiem hateng hateng haba ka i kumba kan sa dkut mynsiem noh. Kine ki jingpynkhih mynsiem, ki la sdang naduh ka snem kumba 1,700 ter ter kaba la ktah uyngkong ia ki nong-Moravia ha Germany. Ka la par sha u John Wesley ka Ri Bilat bad ka America, nangta ter ter la pynbud sa ki Ribaibal ha ka por u D. L. Moody, u F. B. Meyer, u Spurgeon bad u Charles Finney; nangta ki bud nadien kine ki nongrwai: u Ira D. Sankey, u Alexander bad u Charles Wesley u para u John Wesley. Ha kine ki jingpynkhih im thymmai ia ka balang, la pynsawa ia ka Ri Bilat bad Ri America da ki jingialap paidbah ha ki surok, ha ki jaka iew ryngkat ki jingrwai Gospel ba la shna bad la rwai kitei ki nongthaw jingrwai. Ryngkat bad kine ki jingialap bad ki jingrwai ka la ktah jur ia ka jingim ki khristan ha kito ki sngi ba kin kylla nadong shadong ka rukom jingim bad jingngeit jong ki. Da kine ki Ribaibal, la pynkha ia ki seng Missionery ban leit pynphriang ia ka Gospel sha kylleng sawdong ka pyrthei. Hangne ha ri Khasi jong ngi ruh ngi la ioh mad ia kine ki Ribaibal ha ki snem 1905-7 bad 1956-7 kiba la pynkhih im thymmai ia ki balang bad kiba la ktah ia ki ban pynphriang ia ka Gospel ha ki jaka bym pat don jingialap ia ka Gospel, khamtam ha ki shnong kiba ngi khot Home Mission Khasi bad Jaintia bad ha Ri Lyngngam.

Kumno ka balang ka lah ban ioh ia ka Ribaibal ?

1. Haba ka don ka jingkwah kaba biang jong ka balang.

Ngi la iohpdiang kyrhai ki jingkyrkhu na U Blei ha kine ki 130 snem ba la lah. Lada ngi iakren

shaphang ka ri baroh kawei, ngi la nang roi na kawei ka snem sha kawei pat ha ka rukom kaba phylla, naduh ka jingbun briew haduh ka jingnang jingstad, haduh ka spah ka phew, haduh ki rukom pyrkhat pyrdain, haduh ka kyrdan longbriew manbriew ha ka pyrthei, bad kumta ter ter. Kum ka Balang Khristan, ngi don ban mane ia U Blei bad ban im kat kum ka jingngeit jong ngi, ha ka rukom kaba laitluid khlem jingpynthut. Ngi lah ban pynieng ki iingmane, ki skul bad ki College khlem don jingpynwit. Ngi lah ban seng skul hikai niam bad ban pynmih ki kot ki sla ban pynphriang ha ka ri khlem don jingkhang. Ngi lah ban pynlong ki jingiaseng iatei iasyllok bad ki jingiaseng ialap katba ngi mon. Hynrei hapdeng katno ka jinglaitluid kaba ngi don, bad kaba katno ngi la iadon ki jingialang ban iatei iasyllok parabangeit, ki jingiaseng khynnah ki jingiaseng samla, ki Conference ban ialap ia ka Gospel, ki Conference Christian Home bad kiwei kiwei, ka balang ka sah kaba tlot. Ngi ud lynter, ngi ong ba ngi tlot shi ngi tlot. Ngi iohi ka balang ka sah hajuh, shit ruh em khriat ruh em.

Haba ngi don ha kane ka jinglong, lada shisha ngi iohi ia lade ba ngi tlot, lada ka dei ia ngi ba ngin im, ngi dei bah pyrkhat bad ngi dei ban wad ia ki lad da kumno ngin lait bad ba ngin ym sah hajuh. Lada ngi shu shong, ngi shu sngap, ngim patiaw, ym don mano mano uba lah ban pyllait ia ngi. wat U Blei ruh um lah ban iarap. Lada u briew u pang, u shu hun saidlah, um treh dih dawai, um treh ban iarap ia u dano dano ia kaba kumno kumno ruh, ka bakut jong u ka dei tang ka jingiap. Haba ka balang

ka sngewthuh ia lade ba ka tlot bad ba ka pang, ka dei ban wad jingiarap. U nongiarap uba bha tam, uba bit tam bad uba lah ruh ban ioh, dei tang U Blei. Ngi dei ban mon ban leit bad ban wad jingiarap shisyndon. Ngi dei ban khot kyrpad kloi katba lah. "Ah Trai, iarap ia nga" ! U Trai Jisu U la kren da ki ktien kiba sbai, U ong kumne, "To pan, te yn sa ai ha phi ; to wad, te phin sa shem ; to tied te yn sa plie ia phi. Naba baroh uba pan u pdiang, bad uba wad u shem ; bad ia uba tied yn plie Lane uei u briew uba na phi, lada u khun jong u un pan ia u kpu, u ban ai da u maw ha u ; lane lada un pan ia ka dohkha, un ai da u bseiñ ha u ? Namarkata, lada phi kiba long bymman, phi tip ia ka ban ai ia ka jingai ba bha ha ki khun jong phi, kaba katno tam ba U Kpa jong phi Uba ha bneng Un ai ia kiei kiei ruh kiba bha ha kita kiba pan na u" ? (Math. 7 : 7-11).

2. Ka jinglong jong ka jingduwai kaba ioh pdiang ia ka Ribaibal.

Ki lah ban don ki briew ki ban ong, "Ngi la duwai, ngi pan na U Blei ba Un theh buk ia la U Mynsiem ka Ribaibal, kumba U la leh ha ka Sngi Pentekost, hynrei haduh mynta ruh ngim iohi dak ei ei. Sa katno shuh ngin duwai ?" Ban jubab beit ia kane ka jingkylli ka long kaba eh. Lada i khun iba rit i pan na ngi ia ka baje ban ialehkai, ngin ym ai ha i, namar i lah ban pynsniew noh khala khala. Kumta ruh bad ngi. Lada ngi pan ia U Mynsiem Bakhuid ha ka jingsngewthuh bieit jong ngi, U Blei Un ym ai ioh ngi pynkylla thala noh ia kata ka jingai. Ngi kynmaw shisien, ia uwei

u Simon uba la ju long u nongleh byrtong, haba u la iohi ba da kaba buh ki kti ki Apostol la ai ia U Mynsiem Bakhuid, u la leit ha u Petros ban pan thied ia kata ka bor: "Te ynda u Simon u la iohi ba da kaba buh kti ki Apostol, la ai ia U Mynsiem Bakhuid, u la tyrwa sbai ha ki, u da ong, To ai ha nga ruh ia kane ka bor, ba hano hano ruh ba ngan buh ia la ki kti, un ioh pdiang ia U Mynsiem Bakhuid. Hynrei u Petros u la ong ha u, Ka rupa jong me to kan jot noh lem bad me, naba me la mut ban ioh ia ka jingai jong U Blei da u sbai!" (Ki Kam. 8 : 18-20). Shaphang ka jingai bad ka jing-bymai ka jong U Blei ia U Mynsiem Bakhuid ka Ribai-bal, ka shong ha ka mon bad ka jingibit jong U. U Apostol Paul u ong, "Ah ka jingjylliew bad ka jingkynrei spah ka jingstad bad ka jingtip U Blei! Ah katno ba kita ki jingkut bishar jong U ki long ki bymlah ïit shuh, bad kita ki lynti jong U ki bym lah bud shuh (Rom. 11 : 33). Ki babun hapdeng jong ngi, haba ngi pan ia U Mynsiem Bakhuid ngi la mut dur lypa shaphang ka jing-trei jong U. Ka long kham bunsien ba U Blei U la ai ia U Mynsiem, hynrei ngim treh pdiang, ngi kwah, kum u Simon, ban leh ia U Mynsiem Bakhuid katba ngi mon.

Ngan pyni nuksa da kine ki jingjia harum, kiba kumno ki jingduwai bad ki jingpan ia U Mynsiem Bakhuid ba la pdiang bad la ai—

(a) *Ka jingduwai u Ruton* ha ka jingiaseng Presby-tery ha Pariong ha ka snem 1905. Kane ka la jia ha ka jingiaseng kaba khatduh ha shuwa ban pynwai noh ia ka Presbytery. Ki ktien jingduwai jong u ki long kumne: "Ah Blei, Men pyllait noh ia ngi nangne khlem

kane ka jingkyrkhu ? Ngi la khmihlynti na Me baroh shisngi ba Men theh buk ia la U Mynsiem Bakhuid halor jong ngi ; hynrei mynta ngin wai noh khlem kane ka jingkyrkhu. Ah Blei to theh ia la U Mynsiem ha ngi mynta, katba Me dang kyrkhu kyrhai ia la ki briew ha Ri Wales, wat phah noh ia ngi suda". Katba u dang duwai, la ktah jur ia ki mynsiem jong u paidbah, shynrang bad kynthei, ba ka la mih ka jingud "Amen" na kiba bun, katba kiwei ki la iam bad kiwei ki la duwai, haduh ba ym lah pynwai shuh ia ka jingiaseng haduh shitengsynñia. Nangne ka Ribaibal ka la pynpluh ia ki balang baroh hapoh ka Assembly Khasi Jaintia.

(b) *U Nising Tyngnger.* Une u dei u Tymmenbasan ha Tyngnger, u long ruh u 'Menshnong uba rangbah tam, uba ha ka balang bad ha ka shnong ruh. ka ktien jong u ka long ka aiñ. Ha kawei ka miet ha ka snem 1905, katba ki dang iaseng lang ha iingskul (ym pat don ïingmane ha hata ka por), ha ka por ba ki dang iaduwai lang da kaba shitrhem na ka bynta ka Ribaibal, u Tymmen Nising u la ieng joit na kaba iaduwai ; kynsan kynsan u la duwai da kaba kyang jam, "To thang ! To thang ! To thang ! Ah Trai ! to thang ia kane ka shnong, to sdang nyngkong na nga !" Ka jingkyang jong u ka la long kaba jam haduh katta katta ba ki briew na shnong, ki bympat long khristan ki la iabeh ki la ia-ong, "Beh ! Beh ! Sngap ba jlang u Nising !" Naduh kata ka miet ka ding jong ka Ribaibal ka la pynpluh ia ka Balang Tyngnger, ba ki khristan kiba la don tang kumba lai phew ngut ki la roi lajan kumba 150 ngut ha ka shisnem.

(k) *U William Booth (1829-1912)*. Une u dei u nong-seng ia kata ka kynhun balang kaba ki khot ka Salvation Army. Ka jingialap jong u , kaba da ka bor kaba na sha lyndet, ka la sdang na ka Nongbah Cardiff kaba ha Ri Wales, nangta sha London bad shawei shawei. Ka jingduwai ba pawnam jong u na ka bynta ka Ribaibal ka long : Lord, do it again ! Lord, do it again !" Ha ka ktien khasi ka long, "Ah Trai, trei sa shisien ! Ah Tral, trei sa shisien !" Ha kine ki ktien ba mih na ki jingshem mynsiem kiba jur bad kiba jylliew jong u, la ktah jur ia ki bor bneng bad bor khyndew, ba da ki hajar bad ki phewhajar ki mynsiem ha Ri Bilat ki la phai sha U Jisu Khrist.

(d) *Ka Ribaibal ha Ri Wales 1904-5.* Kane ka la sdang na u Evan Roberts uba la ialap tang shaphang ka Ribaibal bad uba la iaineh ha ka jingduwai na ka bynta jong ka kumba khadsaw snem lynter, haduh ba ki nub khohsiew jong u ki la shong syng'iar. Haba ka Ribaibal ka la bthei ha Ri Wales, ki jingud, ki jingiam bad ki jinglynñiar ki briew, haba la pynkyn-duh ia ki shaphang ki pop jong ki da U Mynsiem jong U Blei ki la long : "Khun ia nga, Ah Trai ! Khun ia nga, Ah Trai" (Bend me, Oh Lord). Ka jingmut hangne, ka long ka jingduwai ba U Blei un khun pynbeit, kumba khun u nongshna ryngwiang khwai ia u sieij.

Kine ki long tang khyndiat ki nuksa jong ki jing-duwai ki briew jong U Blei haba ki pan ia ka Ribaibal na U. "Lada ki briew jong Nga ia kiba la khot da ka kyrteng jong Nga, kin pynrit ia lade bad kin duwai, bad kin wad ia ka khmat jong Nga, bad kin phai noh na ki lynti bymman jong ki ; kumta te Ngan sngew na bneng

bad ngan map ia ki pop jong ki, bad ngan pynkhiah ia ka ri jong ki" (2 Khron. 7 : 14).

Ki jingduwai na ka bynta ka Ribaibal ki trei kam da ki jingduwai kiba jur bad kiba jylliew na ka bynta ia lade. Ki long ki jingkhot kyrpad ia U Blei, "Ko Blei jong nga! Ko Kpa jong nga! Ko Jisu jong nga! Ko Trai jong nga! Ko Nongpynim jong nga! Ko Mynsiem Bakhuid jong nga!" Kim dei satia kito ki jingduwai jong ngi kiba ngi shait mlien ha ki jingiaseng ban ong, "jong ngi". Ki dei ban long nyngkong "jong nga", bad hadien pat kan sa wan "jong ngi". Ka Ribaibal ka ju sdang na iwei i briew, shynrang ne kynthei, nangta ka pur sha kiwei bad sha ka balang baroh kawei

3. Ko Jingmih na ka Ribaibal.

U Apostol Paul, ha ka Shithi sha ki Galatia u la jer kyrteng khyndai tylli ki soh U Mynsiem Bakhuid. Ar tylli kiba nyngkong duh ki long ka jingieit bad ka jingkmen.

Shaphang *ka jingieit*, ym don ka jingbatai bangno bangno kaba kham bha ban ia kaba u Apostol Paul u la leh ha ka Shithi sha ki Nong-Korinth : "Ka jingieit ka iaishah slem bad ka lehsbun ; ka jingieit kam ju pinuiñ ; ka jingieit kam ju leh sarong ia lade, kam ju pynmeng ; kam ju leh khlem akor, kam wad tang ia kiei kiei rub la ki jong, kam shait ban khih bitar, kam tharai sniew ; kam kmen ha ka jingbymhok, hynrei ka iakmen lem bad ka jingshisha ; ka iaishah jem ia kiei kiei baroh, ka ngeit kloi ia kiei kiei baroh, ka kyrmen

ia kiei kiei baroh, ka shah ia kiei kiei baroh" (Ko.r. 13 : 4-7) Haba ka Ribaibal ka la trei borbah ha ka Balang Tyngnger ha ki snem 1905-7, ki jingialeh makynti ha shnong ha thaw ki la duh lut ; Ki jingiapher jingmut shihymmen shipara, shikur shijait, shilok shijor, kine ki jah lut ; ki jingbishni ki jingiapeit matdong, ki jing-iakren siar pharshi ban iapynsniew bad iapynbudnam kiwei ia kiwei ym ju iohsngew shuh. Ka shnong ka thaw ka dap da ka jingiphuh iphieng lynter. Nga dang kynmaw haduh mynta ia ki jingiadoh bakhuid kiba la jia ha ki jingiaseng, kiba nga la shu iohi hynrei ngam pat sngewthuh satia ba nga dang rit eh.

Shaphang *ka jingkmen* ka long kaba eh ban batai, wad ban kren ruh, ka long sa tang ban iohi da ki khmat. Ki jingiaseng ki long kiba khapngiah briew lynter. Ki briew ki wan phai na jingtrei dang shai, ki la leit sha jingiaseng shuwa ban tied arsien ka baje. Haba u nongialam u la poi sha iingmane haba la arsien baje, um ioh pynlong jingsdang shuh ia ka jingiaseng namar la lah sdang rwai : la dap tang da ki jingrwai bad ki jingduwai. Haba la iarwai ia ki jingrwai kiba iadei mynsiem, la iakynthih kjat bad barit, bad baheh, naduh ki khynnah haduh kiba la san la rangbah, haduh ki tymmenbasan bad kiwei ki rangbah nongialam. Nga dang kynmaw ia ki artylli ki jingrwai kiba ki ia shitrhem eh ha kata ka por, (1) "Namar uongpop la iap ma Me", bad (2) "Ah Jingieit kat ki duriaw". Haba ki iarwai ia kine, ka por ka lah ban shim wad haduh kumba shi kynta ia kawei kawei. Nga dang kynmaw ngut ngut nget nget ia ki jingiaseng ha kaba ki la iashad baroh shi-iingmane, kawei na kita ki jingrwai ka long :

"Shadkmen, to shadkmen da kaba nguh (3),
U Khrist te U ong, Nga ieit ia phi".

*   *   *

"Shadkmen, to shadkmen Balang U Blei (3),
U Khrist te U ong, Nga ieit ia phi".

Ym lah ban rwai ia kine ki jingrwai khlem da shad. Ym don nongshna mano mano ia ki, ki shu mih hi hapdeng jingiaseng.

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist.—Amen.

LYNNONG VIII.

KA BATEI PAT IA KA PYRTHEI BA LA JOT.

"Kane ka long ka Ktien U Trai ha u Serubbabel, ka da ong, Ym da u paidiapom, lymne da ka bor, hynrei da U Mynsiem jong Nga, ong U Trai ki paid" (*Sekh. 4 : 6*).

Ki khun Israel ki ia shah ring mraw sha ka Ri Babilon ha ka por u Nongiathuhlpa Jerimaiah. Ka daw ka jingshah ringmraw jong ki ka long namar ka jingpyrshah jong ki ia ki aiñ bad ki hukum U Blei. Ha kane ka jingring mraw, la pynkhyllem ia ki kynroh ka Nongbah Jerusal em bad la pynpra bad pynmadan lin ia ka Templ mane Blei jong ki.

Hadien kumba hynñiewspah snem, u Syiem Persia u la leit jop ia u Syiem Babilon bad u la ringmraw shibynta na kiba kham donburom tam ki khun Israel sha Ri Persia. Uwei na kita u long u Nehemaiah uba u syiem u la thung ia u u nongrah khuri, ka kam kaba donburom tam ha kito ki sngi. Une u Nehomaiah u la ioh bor na u syiem Persia ban leit tei pat ia ki kynroh jong ka Jerusalem. Hadien katto katne por, da ka jingiai appil jong ki Israel sha u Syiem Persia, la pyllait ia ki ban mih noh na Ri Babilon bad ban leit phai pat sha la ka ri, hapeh ka jingialam u Esra Lyngdoh bad u Serubbabel, uba la long rangbah duh ha khlieh jong ki. Kine, u Esra bad u Serubbabel, ki la iakynduh ki jingeh

---

La iathuhkhana ha ka Presbytery Shillong Ri Bhoi ha Mawlong ; February 10, 1954.

kiba khraw ban tei ban pynieng pat ia ka Templ. Ki jingeh ki don ar jait, kawei ka long ka jingsuki bad ka jingbymdon mynsiem ki briew namar ka kam ka khraw bad eh than. Kawei pat ka daw ka long ka jingpynwit pynthut jong ki nongshun jong kine ki nongphetwir ba dang wan phai bad jong ki briew ki bym don jingshitrhem niam ei ei.

U Blei U la pynmih ia ki nongiathuhlpa ban kren pynshlur ia kito ki nongtei pat ia ki kynroh shnong bad ia ka Templ. Kiba kham kongsan na kita ki nongiathuhlpa doi u Sekharaiah bad u Haggai. U Blei U don ki khubor ban kren ha ki khun Israel da kine ki nongiathuhlpa. Kawei hapdeng kita ki khubor ka long ka jingpynshlur ia u nongialam jong ki, u Serubbabel, uba teng teng u la sngewnoh mynsiem ha ka jingtrei jong u: Ki ktien ki long kumne: "*Ym da u paidiapom, lymne da ka bor, hynrei da U Mynsiem jong Nga, ong U Trai ki paid. Me me long uei ko lum bakhraw? Ha khmat u Serubbabel men kylla madan*".

Mynta kum ka Presbytery ngi don ha Ri Bhoi, hapdeng ki Bhoi. Ka jingkhot ia phi ki hynmen bad ki para na Ri Bhoi ka long ban iamih sha khmat. Ka long kumjuh ia ngi na ri lum ruh. Ngi ju pyrkhat ba ka por ka kdew ba ngin sa long kum ka sla dieng ba la iapstai ban sa pynher ia ngi da ka lyer shano ngim tip shuh! Ki don ki bor ha kane ka pyrthei kiba beh kynther ia ngi ba ngim sngewthuh shano kan pynpoi ia ngi ha kawei ka sngi. Ngi kum ka jaitbynriew Khasi ngi sah ha ka dum ka iongngit, ngi la dum ka buit da kumno ngin leh ban ri ia lade kum ka jaitbynriew.

La katto katne snem mynta u·don uwei u doktor Khasi, uba dei hi u khristan, tang ba um pyniadei ia lade bad ki jait kam balang, u la shu long tang u khristan im marwei. Haba nga iakynduh bad u, u ai ka jingkynthoh kaba kum kane : "Ka Babilon ka la kyllon, uei u ban tei pat ia ka ?" Nga sngewthuh ia kaei u mut, hynrei ngam lah ban jubap. Da ka jingwan jong ka niam Khristan ha kane ka ri la pynkhyllem ia ka niam Khasi ba kam donbor shuh ban tei ia ka jaitbynriew. Ka Niam Khristan ka la shim ia ka jaka jong ka Niam Khasi. Haduh katno ngi kum ki dkhot jong ka Balang Khristan ngi lah ban kyrshan ha kaba pynieng ia ka nam bad ka burom jong la ka jaitbynriew ? Haba ngi phai sha la ki ïing ki sem bad ka jaitbynriew, hato ngi lah katno ban kyntiew ia lade bad ia la ka jaitbynriew ? Lada ngi iohi ia ki ïing ki sem ba ki thap tor bad thap kyllon ; lada ngi iohi ia la ki rangbah bad ki nongsynshar ba ki thap baiong ki khlieh hapdeng ki lyer ba beh kyrthep ban iawad bad iaknieh bor ; lada ngi iohi ia la ki khun samla jong ngi ba ki thap shah ialam bakla ha ki lynti iaid mon bad iaid laitlan ha kane ka pyrthei ; bad lada ngi iohi ia la ki khun ka ri ba ki shong jaipdeh ban sngewhun ha ka jinglong kaba ki don, aiu ngi lah ban leh ? Hangno ka don kata ka bor ?

La khot ia ngi ki nongiaidwir, haba ngi la poi sha ka ri ka jingkular, ia kaba la ai ha ngi ba ngin kam trai, ba ka dei ba ngin tei ia ki kynroh Jerusalem bad pynieng ia ka Templ mane Blei hamar pdeng jong ka. Hato ngi lah ban leh ia kane da ka jingjaipdeh jong ngi ? Ngi lah ban leh da la ka jingsngewsarong ha la ka jingbieij jong ngi ? Hato, ngi sngew donbor bad don briew ban leh

ia ka ? Nga sngew kumba nga iohsngew ia ka jingpyrta kaba na sha lyndet lum : "Ym da u paidiapom, lymne da ka bor, hynrei da U Mynsiem jong Nga, ong U Trai ki paid".

Ki mut aiu kine ki ktien ? Ngi sngewthuh da ka ktien *paidiapom* ka mut ka bor mrad, ka bor shipai; ka bor pyndem ia kiwei pat da ka waitlam. Ka ktien *bor* pat ka thew ia ka bor long baheh, ka bor spah, ka bor pnah ktien, ka bor jingstad pyrthei bad kumta ter ter. Ka khubor kaba la mih na sha lyndet ki lyoh, na Uta Uba shong halor ka khet bneng, lyngba uta u angel ka long, ba ym lah ban pynieng pat ia kaba la tor bad kaba la pra da ka bor briew kaba na ka khyndew ; hynrei lah ban leh ia ka da ka bor kaba na jrong, da ka bor jong U Mynsiem U Blei Uba la long ha u Joshua, ha u Gideon, ha u Nehemaiah, ha u Serubbabel, ha ki Apostol kiba tlot hadien ka Sngi Pentekost, bad ha ki shakri U Bahakhlieh tam eh kiba la thom ia ki hima jong ka jingdum ha kane ka pyrthei bad kiba la ioh pynieng ia ka lama ka Gospel ha kliar ki lum bad ha ki bynta kiba hap leng ki nongbah ka pyrthei. Ia kine ki briew kiba la iohpdiang ia Une U Mynsiem ngi khot ba ki long ki briew kiba don ia U Mynsiem ka Ribaibal bad U Mynsiem ka jingpynthymmai bor. Ha kaba tei ia la ka jaitbynriew, bad pynim pat ia la ki briew, ngi donkam eh ia Une U Mynsiem,—U Mynsiem ka bor, U Mynsiem ka jingkular, U Mynsiem na bneng, U Mynsiem U Jisu Khrist, U Mynsiem ka jingkhuid bad ka jingshisha.

Kum ka Synod ngi don hapdeng ka jingbymsngewhun ha kine ki sngi namar ki jingtlot kiba ngi shem ha la ki balang. Ki wan ki jingud na kylleng ki Presbytery :

ngi ud shaphang ka jinghiar ha ka jinglong mynsiem ha ki balang; ngi ud shaphang ka jingkyrduh nongialam kiba kynja mynsiem ha ka balang; ngi ud shaphang ka jingbymroi ki jingainguh; ngi ud ha kine ki snem ia ka jingkyrduh kaba don ha ki thaiñ Ri Bhoi bad Ri War. Ka jingdonkam eh kaba khraw, ha ka jingshisha, ka long ia ka mynsiem ka jingshlur kaba thymmai ban ialeh pyrshah ia kine ki bor pynhiar ia ngi naduh ki liang met haduh kï liang mynsiem. Ngi da donkam ia ka bor kaba na sha lyndet, ka bor bneng, ka bor U Mynsiem Bakhuid, ka bor ka jingpynthymmai. Kane ka long kata kaba ngi khot ka bor jong ka Ribaibal kaba wan na U Blei hi, ka bor jong U Mynsiem U Jisn Khrist hi, ka bor bym ju tip ia ka shah jop. Kum kiba ngeit ngi dei ban don ia Une U Mynsiem. Kumne u Apostol Paul u ong: "Hynrei ma phi phim long ha ka doh hynrei ha U Mynsiem, lada U Mynsiem U Blei U shongsah hapoh jong phi. Hynrei lada uno uno ruh um don U Mynsiem U Khrist, uta keiñ um long u jong U" (Rom. 8 : 9).

Uei Une U Mynsiem U Khrist? U Ioannis Nongpynbaptis u iathuh ia ngi ba Une U dei U Mynsiem Bakhuid jong U Blei ia Uba la ai ha U ban shongsah baroh shilynter ka jingim jong U: "Naba Uta ia Uba U Blei U la phah, U kren ia ki ktien jong U Blei naba U Blei Um ai ia U Mynsiem da ka jingthew, U Kpa U ieit ia U Khun, bad U la ai ia kiei kiei baroh ha ka kti jongU" (Ioan. 3 : 34, 35). Naduh ka por ka jingpynbaptis ia U ha Wah Jordan, haba la iohi ia U ba U Mynsiem Bakhuid U la hiar ha ka dur kum ka paro, Uta U Mynsiem Bakhuid U la shongsah lem bad U

haduh ka sngi ka jingiap jong U halor ka diengphna. La ong shaphang U Jisu, ha ki sngi ka doh jong U, U la trei haduh ba Um don por wad ban bam ban dih; mynmiet U don ban iasyllok bad U Kpa jong U Uba ha bneng, mynsngi pat U don ka kam ban hikai ia u paidbah bad ban leh ia ki kambah kam phylla hapdeng jong ki. Ki ktien jong U ba U la phla shaphang ia lade ki long, "U Kpa jong nga U trei haduh mynta, Nga ruh Nga trei". Ban iohpdiang ia U Mynsiem Bakhuid ka mut ban ioh ia ka mynsiem U Jisu, trei, trei, trei :—Ko parabangeit ka Ri Bhoi, U Trai Jisu U iohi ia ka jingjaipdeh jong phi bad jong nga, U dang ap ban ai ia la U Mynsiem Bakhuid hapoh jong ngi. Haba ngi la ioh mad ia ka jingtrei jong U, ngin ym lah shah, hynrei ngin trei, trei, trei !

Lada U Jisu Un wan hapdeng jong ngi ha kane ka Presbytery, haba Un iohi ia ka khmat kaba dum bad kaba thangiong jong ngi, kumno, phi tharai, Un kren ha ngi ? Khlem pep Un ong "Ka jingot kaba bun shisha, hynrei ki nongtrei ki khyndiat ; namarkata to kyrpad ia U Trai ka jingot, ba Un phah noh ia ki nongtrei sha ka jingot jong U" (Math. 9 : 37, 38). Haba ka kam ka eh bad ka khia, U Jisu U don ha lum :

I'U Jisu, Ah ban syriim !
  Jingduwai ba sngewbrai ;
Sha lum U leit kiew bunsien,
  Ban khot kyrpad i'U Trai,
Ha ka jingkynjah hangta,
  Marwei U nguh U dem ;
U sngewbang ban iasyllok,
  L'U Kpa ha ka bynneng.

Tang u Esra, u Nehemaiah bad u Serubbabel, ki lah ban leh aiu ban tei pat ia ki kynroh ha Jerusalem ba la pra lymbher, bad ban pynieng pat ia ka Templ kaba ki ma w kynroh jong ka ki la pait la lwet jin ? Haba U Blei na bneng U la iohi ia ka jingkutlad jong ki U la ong, " Ym da u paidiapom, lymne da ka bor, hynrei da U Mynsiem jong Nga, ong U Trai ki paid. Me me long uei, ko lum bakhraw ? (Ko jingeh !) Ha khmat u Serubbabel men kylla madan ?"

Ngi ud na ka bynta ka jingbun bad jingroi jong ki jingthala thaleiñ sawdong jong ngi ha ka balang bad ha kane ka pyrthei ! kine ki long aiu ? U Trai Jisu ha ka bor U Mynsiem Bakhuid U la jop bad U la pynlehraiñ ia u Soitan hi, "Khie leit noh shadien jong Nga, me u Soitan ; naba la thoh : Men mane dem ia U Trai U Blei jong me, tang ia U hi ruh men shakri "(Louk. 4 : 8). U Soitan u la rem bad u la phet noh na khmat U Jisu. Lada ngi kum ka balang ngi la pdiang hun mynsiem ia U Mynsiem jong U Trai Jisu, ki buit thala ba kynja Soitan bareh kin duh lut, ngin sa ioh laitluid ban tei pat ia ka Babilon kaba thymmai, u Soitan un ym don jaka shuh ban wan leh traikhlieh halor ki briew jong ngi. Ki jingkhuslai jong ngi namar ki nongshun bad ki nongpynwit baroh kin jah lut namar kine hi kin wan iarap bor kylla lem ia ngi.

Shaphang ka jinghiar ha ka mynsiem jingainguh jong ngi ia U Blei, kane ka mih na ka jinglong khim mynsiem, ka jingkhwan, ka mynsiem ring ia kiei kiei baroh sha lade. Ngi kynmaw ia ki Apostol ha ka sngi Pentekost bad ha ki sngi kiba bud, haba la pyndap ia ki da U Mynsiem Bakhuid, ki la ai kylluid, ki ai wat ia kaba kim

don, ki da die noh ia la ki bri haba don ka jingdawa ba donkam ban iarap ia kiba kyrduh. U Trai jong ngi shisien U la ong, "Phi la pdiang ei, phin iaai ei" ; bad ha kawei pat ka jaka u la ong, "To ai te yn sa ai ha phi ruh ; ia ka jingthew kaba bha, ba la tynñian bad ba la kyrih, bad ba la shlei de, kin thep ha ki pla jong phi : naba da kajuh ka jingthew da kaba phi thew, yn thew pat ha phi" (Louk. 6 ; 38). Ban ai kylluid mynsiem, ngi donkam ia U Mynsiem Bakhuid jingkular. Ia ka jingkhang jong ka bneng hi yn sa plie kdar ba ngin iohi ba la buh ki jingkynshew kiba ngim don jaka shuh ban thew bad ban thep lada ngi la ai.

Ko para bangeit baieit, ngi iapyrkhat bad ngi iakren ruh shaphang la ki jingtlot bad ka jingbymdon mynsiem. Hato ka dei iangi ba ngin iaisah junom kumne kumba ngi long ? Ngim pat shym la iohsngew haduh mynta ia ka jingkyrpad ia ngi da U Trai jong ngi hi : "To pan te sa ai ha phi ; to wad, te phin sa shem ; to tied, te yn sa plie ia phi" ?

Ka Balang U Blei ha kine ki Ri Lum jong ngi, ka donkam eh, mynta hi, ia ki briew, shynrang bad kynthei, kiba tur iap sha ki jaka jingduwai, sha ïingmane, ne ha ïing, ne sha ki jaka kynjah hapoh khlaw, ban ialeh bad U Blei ha ka jingduwai kumba u Jakob u la ialeh bad u Angel U Trai ha Peniel U da ong da ka ktien kaba eh, "Ngan ym pyllait ia me, lymda me kyrkhu ia nga". Naduh mynhyndai la kren ba la jia ruh : "Ki jaitbynriew ki la khih bitar. ki hima ki la khih win : u la pynmih ia la ka ktien, ka khyndew ka la um noh. U Trai ki paid U don bad Ngi ; U Blei u Jakob U long ka jakarieh jong ngi" (Salm 46 : 6, 7). U Blei da la

U Mynsiem Bakhuid tang ma U hi U lah ban pynim ia ka ri jong ngi ; tang ma U hi Uba lah ban pynim thymmai ia ka 'balang jong U ; tang ma U hi Uba lah ban pynwan pat hapoh ki mynsiem jong ngi ia ka jingkmen bad ka jingsuk kaba palat ia ka jingsngewthuh.

U Biei jong ka bymjukut Uba long U Blei bad U Trai jong ngi U long Uba iaineh skhem, U ong :

"Lada ki briew jong nga, ia kiba la khot da ka kyrteng jong Nga, kin pynrit ia lade, bad kin duwai, bad kin wad ia ka khmat jong Nga, bad kin phai noh na ki lynti bymman jong ki ; kumta te Ngan sngew na bneng, bad Ngan map ia ki pop jong ki, bad Ngan pynkhiah ia ka ri jong ki" (2 Khron. 7 : 14).

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist.—Amen.

LYNNONG IX.

KA BOR PYNKYLLA JINGLONG IA KI BRIEW.

"Hynrei phin iohdiang ia ka bor ynda la wan U Mynsiem Bakhuid ha phi ; bad phin long ki nongphla ia Nga ha Jerusalem, bad ha Judia baroh bad ha Samaria, bad haduh bakut ka pyrthei" (*Ki Kam I : 8*).

"Kine ki dei ki sngi jong ki jingiabujli" la ong u Paget Wilkes. "Ym pat ju don mynno mynno ruh ka por kaba kum kane ha kaba ka jingiabujli ka long ka jingbun (quantity) na ka bynta ka jinglong (quality), "ki briew" na ka bynta 'u briew' ; "ka Seng lang" na ka bynta 'U Mynsiem Bakhuid' ; "ka jingnang jingtip" na ka bynta 'ka jingaiei U Blei', "ka tyngka" na ka bynta 'ka bor ba kynja mynsiem, bad kata ka jingpynim kaba da ka jinglong babha na ka bynta ka jingpynim kaba da U Khrist".

To ngin iapyrkhat khyndiat ? Balei, na ka daw aiu ba ka jingiaid shaphrang ka niam Khristan ka suki haduh katne ha Ri India jong ngi, bad ba ka jingtrei jong ka ka long kaba khun khyndiat eh ia kito kiba la pdiang ia ka ? Balei ba ñiar eh haduh katta katta ba ngin shem ki nongialap ki ban kren ia ka Ktien U Blei da ka bor ? Ban ym leit jngai eh, shim ia kane ka shnong Serampore jong ngi : Na ka balei ba la ktah khyndiat

---

La kren ha ka Sermon Class ha Serampore ha ka English : la kren ruh shisien arsien haba la wan phai, ha Tyngnger bad hawei.

than da ka mynsiem ka niam Khristan haba don katne ki Khristan ba la nang la stad bad ki nongtrei shibun kiba shong shnong hangne ? Haei ka don ka jingbakla ? Leit shaphrang shuh shuh, hadien katto katne por haba ngin leit noh nangne bad ki Degree bad ki Diploma, ngin long kiba la bit, la king atiar bha, bad la kloi, ryngkat bad ka jinghikai ba ngi la ioh, ban trei ia ka kam kaba khraw ha ka Lyngkha U Trai, ban da shim ruh ia ka jingkitkhlieh ban long ki nongap langbrot bad ki nongtong briew. Kine ki long ki jingeh kiba la bunsien nga la thrang la sliang ban don mano mano ban ai jingshai ia nga, hynrei ka la long lehnohei. Namar kine ki daw la ialam ia nga ba ngan shim ha kane ka por, ia kane ka sobjekt kaba khraw : *Ka Bor Pynkylla Jinglong ia ki Briew*, kaba ym tang shisien nga la sngew ba ka long ha nga kaba palat bor, ka sobjekt kaba la buh khnang sharud lane la leh klet da ki nongiathuh-khana ha kine ki por. Ka jingslem ka por ba ka la bat ia nga, ka la pynlong ia nga ban ïit bad ngan leit sha kiba bun ki Kitab ka Library na kiba ngam lah ban kiar kumba phin sa iohsngew na ki kyntien ban kdew hadien. Nangta shuh shuh, dei namar ba la sheptieng ban kren khlem ka dkhot na ka Ktien U Blei kaba la ju long ka dustur, bad dei namarkata ba nga la shim ia kane ka dkhot harum ban kham iadei bad ki jingpyrkhat jong nga. Ka dkhot ka long na Ki Kam 1 : 8.

"Hynrei phin ioh diang ia ka bor, ynda la wan U Mynsiem Bakhuid ha phi, bad phin long ki nongphla ia nga ha Jerusalem, bad ha Judia baroh bad ha Samaria, bad haduh bakut ka pyrthei".

Shuwa ban sdang, shuh shuh ngan pule ia kawei ka jingrwai kaba u Charles Mackay u la ju sngewtynnad eh ban rwai na ka Sacred Songs & Solos No. 1188. Ngan shu shim ia ka jingmut jong ka kumne ha ka Khasi: "*Ban da nga long tang ka jingsawa, ka jingsawa ba donbor, kaba lah ban her kylleng ka pyrthei, ngan da her ha ki kjat jingshai jong ka step bad ngan kren ha ki briew da ka sur jem ba jai jai, ngan ong ia ki ba kin long kiba shisha. Ngan her, ngan her, ngan her halor ki ryngkew bad ki duriaw. Hangno hangno haba don ka mynsiem briew, ngan iathuhkhana lane ngan shu rwai da ka jingrwai, ban iaroh ia ka hok bad pynrem ia ka bymhok, Ngan her, ngan her, ngan her halor ka ryngkew bad ki duriaw*". Kata ka dei ban long, ha ka jingsngew jong nga, ka mynsiem jong uwei pa uwei baroh uba don ka mynsiem kaba beit. Hangno uta u khristan uba ieit ia ka jingshisha u ban ym iohi, ba ma u, ryngkat bad ka kynhun kaba baroh sawdong jong u, ba u long jngai na kaba kot sha ka dak ka jingiathong ? Man u khristan u angnud ban ioh ia kata kaba kham bha, kham ha jrong, kham hakhlieh bad kham itynnat. Katba nang ha jrong ba u briew u ioh ban kiew ia ki jingjam ka jingim bad ha ka jinglong ba kham shisha, katta u nang iohi ia la ki jingtlot bad ia ka jingtlot jong ka jait bynriew. Ka don ha ka jingpyrkhat bad ka jingpuson bad ka jingsngewlyngngoh ruh ha u khristan uba shisha da kumno yn leh ban pynwan ia ka Hima U Blei sha ka pyrthei, ba ka hok kan ieng halor ka pop bad ki jingbymman, ka jingsuk halor ki jingialeh bad ki thma, ka jingieit halor ka jingbishni bad ka jingshun. Kane ka long ka jingangnud jong kiba bun ki briew ha ki aiom bad ki rta baroh. Ki

iawad bad thaw ki lad, lane ki bor, ban pynkylla jinglong ia ka jingim ka jaitbynriew. Bun jait ki briew ki la pyrshang bun jait ki lad, bad shipor to ngin iaphai sha kine ki lad ne ki bor.

I. Bun bah ki briew kiba khraw—kiba shitrhem mynsiem, ki la pyrkhat ba lada kin ioh ka bor kaba biang ki lah ban pynkylla ia ka rukom jinglong ki briew tang ha ka jshipateng bynriew: ka babha ha ka jaka ka basniew, ka badei ha ka jaka ka bymdei, ka jingdap kyrhai ha ka jaka ka jingkyrduh, ka jingsuk ha ka jaka ka jingialeh, ka jingjaijai ha ka jaka ka jingkulmar, bad ka jingim ha ka jaka ka jingiap, Kata ka bor kaba ki khmihlynti ka long ka **Bor Mrad** (Physical Power). La pyndonkam ia kane ka jait bor da kiba bun ki nongjop pyrthei. Ka nuksa kaba tip lang shaphang kane yn shem ha ki thma jop pyrthei ki Musulman ha ka kyrteng ka niam, ki da tyrwa ha ki shah jop ka jingotsher lane ka khajna lane ka jingiap. Kumjuh ruh ngi shem ha ka History ka niam Khristan ba ka pyrthei baroh kawei ka ieng pyrshah ia ka—kata ka Hima Rom ba khraw bor ka la sei lut la ka bor ban khñiot ia ka ba kan ym ioh jaka ban rung hapoh ka Hima. Ym tang ki bym long khristan bad ki nongpyrshah {khristan kiba la pyndonkam ia kane ka bor mrad, hynrei wad ki nongjop thma khristan ruh don kiba la pyndonkam da kane ka bor ban pynkylla khristan ia ka pyrthei. Kum ka nuksa, u Constantinus u khun jong u Constantine bad ki nongbud jong u bad u Charlemagne ki la pynduh ia ka niam mane bleithaw da ka bor, bad ha ka jaka jong ki ki la tyrwa ia ka waitlam lane ka jingpynbaptis. Shuh shuh, ki Pope ki la pyrshang ban pynlang ha lade ia ki bor pyrthei

bad bor mynsiem bad da ki lad ba bun jait, kum da ka *Inquisition*, ki la pynkylla khristan ia ki briew da ka bor. Hynrei, àiu ngi shem ? Ki la jop ban pynbun ia ka jingkheiñ ki khristan ! Shisha ki la jop. Bun bah ki la kylla khristan bad ki la pynkylla ruh ba kin long ki nongsharai Balang. Hynrei kaba sngewsih ban ong ba ki la long khamtam ki khristan kiba la im kumba ong u Apostol Paul, ha "Ka jingmane bleithaw, ka jingaiksuid, ka jingiashun, ka jingiania, ki jingpihuiñ, ki jingbitar, ki jingiapait, ki jingiakhlad, ka jingiapait niam, ka jingbuaid, ki jingdih kiad haw haw bad kiba kum kita" (Gal. 5 : 20, 21). Ha ka jaka ban pynkylla jinglong ia ki sawdong sawkun, ki la pynsniew ia ka shonglang sahlang shapoh. Kito kiba la sheptieng ia ka jingleh jubor bad ka jingshah shitom beiñ, khlem artatien, ki la rung balang, hynrei ka niam khristan kaba kum kata kam shym la pynkylla wad khyndiat eh ruh ia ka rukom jinglong jong ki, ia ki sngi kiba la dep. Da ka **Bor Mrad** ym lah ban pynkylla riewkhuid wad kawei ka mynsiem.

II. Ngin wan pat sha ka baar. Ki don kiwei pat ki jait briew kiba shitrhem ban buh la ka jingkyrmen ha kaei kaei kaba kham ring bad shoh jingmut bad kata ka long **Ka Bor Leh Kambah**. Ki pyrkhat ba lada ki lah ban leh kambah—ban pynkoit ia ki bapang, ban pynpeit ia ki bamatlah, ban pynkren bad pynim ia ki nongiap, ban pynkynriah ia ki lum bah ha ka shikhyllipmat, ha kajuh ka rukom ban put ka ronsing ha shuwa jong ki ban pynbna ia lade ba ki long kiba donbor Blei, ki briew kin lum kin lang sawdong ia ki bad kin iehnoh lut na ka bynta ka jingialap u nongleh kambah.Hynrei ngi pyrkhat

kumno ? Ka lah ban long ba ka Bor Leh Kambah kan lah ban pynim ia ka jaitbynriew ? Kaba artatien, hooid, palat ia kaba artatien, ka long ka bym lah haba da lei lei. To ngin khmih khyndiat ia ki jingjia ha ka History. Ha ka por U Trai jong ngi, la leh shibun ki kambah, hynrei ki briew ki la iaisah kumjuh ha ka jingbymngeit. Khmih sha ka jingiathuh shaphang u Riewspah bad u Lasaros, kumno u riewspah ha dujok u la ong ia u Abraham, "To phah ia u Lasaros, sha ka ïing u kpa jong nga : namar nga don san ngut kiba shipara, ba un leit bad iathuh ia ki ioh ki ruh ki wan sha kane ka jaka jong ka jingshitom". Kumno u Abraham u la phai ktien ia u ? "Ki don u Moses bad ki nongiathuhlpa ; ai kin sngew ia ki ; lada kim shahshkor ia u Moses bad ki nongiathuhlpa kin ym sngap ruh wad lada uwei u mihpat na ki baiap". Shuh shuh, ha ka por u Moses, u la leh shibun ki kambah ha ri Ijipt ha khmat u Pharaoh bad ki briew jong u, hynrei ym shym la lah ban pynkhih ia ka dohnud jong u . Kumta ki nong-Ijipt ki la sah kumjuh—khlem jingkylla bad khlem jingkhapat.

III. Ka balai pat, kiwei pat ki jait briew kiba dei napdeng ki riew khraw jabieng ki iohi kawei pat ka lad kaba ki pyrkhat kaba lah ban pynkylla jinglong ia ki briew. Kine ki long kiba la ioh jinghikai bha ha ka rukom buh ktien ban kren paidbah. Ki ngeit ba ka bor kaba lah ban pynkylla ia ka jaitbynriew ka dei **Ka Jingpnah Ktien.** Ki ong ba lada ki lah ban pynbeit bha ia la ki ktien haba ki kren bad kren kat kum ki rukom ba la hikai ka Grammar bad ka Rhetoric ki lah ban pynkhih ia ki briew bad thawdur ia ka jinglong jong

ki; kin da pynkylla ia ka rukom longbriew manbriew jong ki ha ka shikhyllipmat. Ym don uba lah ban leu ba ka jingpnah ktien ka lah ban pynkhih ia ka mon, pynkyndit ia ka jingsngew bad pynshai ia ka jingpyrkhat, hynrei don kaei kaei kaba ka jingpnah ktien kam lah ban leh, bad kata ka long, kam lah ban pynkylla jinglong thymmai. Ki Grik hyndai ki la tynjuh ia ka, khamtam u Demosthenes, u Socrates bad u Plato hynrei kim shym la lah ban pyllait im ia ka ri na ka jingiapeit matdong bad ka jingialeh makynti. Ki nongsaiñ hima jong ka ri baroh ki la shaniah ha ka—hynrei ki la thaw pynban ki jingpynsah kyllaiñ ia ki kam baroh haduh bym lah sngewthuh sngewthaw shuh. Ki ktien pnah ki lah ban ktah bad sam lyngba, hynrei kim lah ban pynpait pynpra ia ka dohnud u briew kaba bymman bad kaba dap da ka jingkhuslai. Mynta, khmih ia ka rukom im u Apostol Paul, "Bad nga, ko parabangeit, haba nga wan ha phi ngam shym la wan katba kum ka jingpnah ka jingkren lane ka jingstad" (1 Kor. 2 : 1). U Apostol Paul u la dei ban sngewthuh shai ba lah ban pynkhih ia ki briew da ka jingpnah ktien lane ka jingstad hynrei kata ka shu long tang kum kaba shu pynkhih ia ka met iap u briew da ka bor ilektrik. Ban pynkylla jinglong ia u briew baroh shiryniong donkam ia ka bor ban trei ym na shabar, hynrei ia ka dynamait ban trei na shapoh na ka dohnud u briew. Dei hangne ba ki nongiathuhkhana riewstad ha kane ka aiom ki shahjop,—ki shaniah pynban ha ka bor kaba shabar—ha ka rukom kren stad, ban ia ha ka bor kaba trei na shapoh. Haba baroh lai tylli kine ki lad kim i lah long, to ngin phai mynta sha ki briew kiba don ha ka jait kaba saw.

IV. Kine ki briew pat ki dei ki riew jylliew jingmut hynrei ki long ruh kiba smat bha. Ka rukom khmih jong ki ka pher na kitei ba la ong haneng. Ki pyrshang ban mut dur ban pyniaid beit ia ka pyrthei ha la ka rukom ba phylla jong ki. Ki khmihlynti ba kata ka bor ban pynkylla jinglong ia ka pyrthei ka shong ha **ha Logic lane ka Nia**. Ki pyrkhat ba lada ki lah ban ioh pyndem lut ia ki nia ki nongialeh pyrshah jong ki, ki lah ban ioh ia ka jingiatrei lem jong ki ha kaba tei ia ka bhalang ka ban don tang ki briew ba la pynkylla jinglong. Ki Grik hyndai, hapoh ka jingialam u Aristotle u Kpa ka Logic ne ka Nia, ki buh ka dak ha khmat jong ki kumne: "Iaid beit shaphrang ha ka lynti ka Nia kaba beit bad ka jinglong ka mariang, kan ym jia ei ei kaba sniew ia phi". Ia kane ka rukom pyrkhat la shim pyntrei kam ym da ki khyndiat ki nongtrei kam balang kiba pynshong nongrim ia ka jingtip ka jingtrei jong ki ha ka jinglah jong ki ban iathuhkhana da kaba pynshong nongrim ha ki Nia. Wat haba ia ki pulpit la pynbiang da ki Pastor kiba sian bad ba la ioh jinghikai bha, ka don ka jingsawa ha ki Kot Khubor ba ki nongiathuhkhana jong kane ka juk ki don borabor ha khmat jong ki kham bun ki ben ba suda ha ki jingmane jong ki. Ki babun na ki ki kynnoh pop ia ki nongsngap khlem shim por wad khyndiat ruh ban iit ia la ki kyndong ka dohnud jong ki. (1) Ka la don shisien kawei ka jingjia ha kaba uwei u Missionary haba la kop ia u ban ialeh nia u la pdiang bad hadien ba u la ialeh tyngeh u la jop ha ka nia hynrei u la duh ia ki briew. (2) Shaphang ki Grik, uwei u nongthoh kot uba kyrteng u James M. Wood u ong, "U Grik ha ki por barim u la ong ha lade

ba kaba khraw tam ha kane ka mariang ka dei ka jingpyrkhat u briew. Ai ba ka pyrthei shai kan ieng nongrim skhem halor ka Nia te kan long kaba iaineh duh. Kata ka Akropolis ka long mynta tang ka shynrong na kaba la her lut ym tang ka nia hynrei wat ka jingim ruh". (3) Ka jinghikai Darwin shaphang "Ka jingshong skhem jong ki babit tam" (Survival of the fittest) ka la pynlong ia u Kaisar Wilhelm II, u patsha ka Ri Germany ban dawa ba ki German ki long ki jait briew ba kham ba khlieh ia ki briew baroh ha ka pyrthei bad ma u dei u Syiem Thma uba ha khlieh duh. Kane ka jinghikai ka la pynmih ia ka thma pyrthei kaba sngew shyrkhei ha ka snem 1914. Ka Nia ka lah ban pynrem bad ka lah ban pynkhynñiuh ia ka jingim u nongpop, hynrei kan ym lah ban pynkylla ia ka U Sir J. R. Seely ha ka kitab ba donnam jong u ka *Ecce Homo* (Hakhmih u Briew), u ong kumne: "Da kano ka lad lah ban pynkylla bha ia u briew uba sniew? Phi lah ban pyni da ka nuksa ba u 'riew khwan thala u kham jied ia ka jingpynmyntoi ia uwei pat ban ia la ka jong? Ka Nia jong phi ka lah ban pynbor ia u ba un kohnguh ia kaba phi ong, hynrei hangno ka don kata ka bor ban pynlong ia u ban leh ia ka? Hangno ju don kata ka nia ka jutang kaba lah ban pynlong hok ia u riew byman?" Tang da ka nia ym lah ban pynim ia ka pyrthei. Uwei u nongthoh uba kyrteng u Paget Wilkes ha ka kitab jong u *The Dynamic of Service* (Ka Bor Pynkhih jong ka Jingshakri), u ong, "Ka Nia kam lah pynmeh ia ka ding, bad ka jingshohnia kam lah ban pynpait ia ka dohnud briew". Ka pyrthei hi da la ka jong ka nia bad ka jingstad, kumba ka paw haduh mynta,

ka beiñ ia la U Nongthaw ; kam lah pynkylla ia ka dohnud u briew.

V. Ki don kiwei pat ki briew kiba don kiwei pat ki rukom pyrkhat. Ki nongialam ba radbah jong kane ka pyrthei ha ki jingpyrkhat ba sani jong ki, haba ki la wad bniah, ki la iasylla para ba iadei jingmut, ki ong ba lah ban saiñdur ia ka longbha longmiat, ka shongsuk shengsaiñ ka pyrthei da kaba pynieng ia *ki Seng* (Organisations) kiba ryntih bad beit bha ba la pynshong nongrim bha ha ka nongrim ka jingiaieit ka jinglong mar ryngkat parabriew, ka jingiaburom kiwei ia kiwei, bad ka jingiashong suk parahima. Kane ka jingpyrkhat ka la long kaba bha tam ba nalor jong ka ym don shuh. Kine ki Seng ki la mih bun tylli ha la ki jong ki jong ki dur. kiba don la ki jong ki jong ki jingthmu. kiba bha suda. Ngi lah ban jer kyrteng tang kawei ka Seng, kaba long kaba kongsan tam hapdeng ki Seng. Kata ka dei ka League of Nations kaba ki dkhot iasoh lang jong ka ki dei na ka pyrthei baroh kawei. Ka long palat ia ka bor jong ngi ban bishar bad rai shaphang kiba kat kine ki Seng Pyrthei. Ngan iathuh ia phi tang ia ka jingiohi jong uwei u 'riewkhraw ka pyrthei uba kyrteng u H. G. Wells uba la thoh ia kawei ku kitab ba donnam ha kine ki sngi : *Ka history jong ka pyrthei.* Une u riew radbah u la kren shaphang ki jingshem bathymmai jong ki 'riewstad, ka mynsiem ieitri jong ki briew, bad ka jingiadei ki briew parahima, U ong, "Halor kine ki lai tylli ki sobjekt khmat, la pynbor ia ngi ban pynkut nia ba ki jingmut saiñ pynmih jingsuk bad ki jingthmu pynieng ia ki Seng Saiñ Hima bad kiwei kiwei kiba kum kita ki long tang ki jingthaw

dur kiba na sla ki ban pynkhih im thymmai ia ki jingsngew lah la ka liang, ha ka jait ka kynja, la ka ri la ka hima". Nangta u la ong shuh shuh, "Ka League of Nations kumba la mutdur da u President Wilson bad ki lok jong u, bad kaba la pynlongkam ia ka ha Geneva, ka long ka jingsaiñdur ha ki nongrim ba bakla nadong shadong". U don uwei u riew radbah nongthoh uba kyrtong u Mr. G. H. Parris uba la kren kumne shaphang kata ka Hima Rom khlaiñbor hyndai, "Naduh riat mawsiang ka Ri Scotland hadud ki Lumbah Atlas, naduh ki Rudwah Rhine shaduh ka Wahbah Euphrates, ia ka Aiñ bad ka jingstad synshar hima jong Ka Hima Rom la pyniar suki suki. U riew saidthma Cicero u la pynbna ia ka hima Rom ba ka long *ka Senglang jong ki jaid bynriew*, u Senaca u ong, *ka ri jong nga ka long ka pyrthei*, u Epictetus bad u Marcus Aurelius ki la pynbna shaphang ia lade ba ki long *ki trai shnong jong ka* pyrthei, hynrei shano, kim shym lah ban pyllait ia ka Hima Rom na ka jingpyut jong ka Ha kane ka rukom, ka jingstad pyrkhat bad ka jingpnah ktien ki nongsynshar jong ngi, ki poet bad ki rang saidthma ba pnah thylliej ki lah ban buhrieh bad wat ban khang shipor, hynrei kin ym lah ban pynkoit ia ki jingpang ba jylliew jong ka synshar khadar bad ka imlang sahlang."

Haba ki bor jingstad briew kiba bat kat kine kim lah ban pynkylla bha ia u briew bad ka jaitbynriew, shano pat ngin phetrieh? Shano pat ngin phai ia la ki khmat? Haba ki bastad bad badonbor jong ka pyrthei kim lah ban ai jinghun ia ngi, to mynta ngin iaphai sha kiwei pat ki briew kiba iathuh ia ngi ba ka don kum kata ka bor, ka bor ba trei phylla. Kine ki briew

kim dei kiba stad kiba la ioh shongskul bha. Ki long ki riew luilui, kiba na nongkyndong, hynrei ki dei ki briew kiba U Blei U la jied na "Ki babieij jong ka pyrthei, ba Un pynlehraiñ ia kita ki bastad", bad u la jied ruh "ia kita kiei kiei ruh ki batlot jong ka pyrthei ba un pynlehraiñ khop ia kita kiei kiei ruh ki badonbor" (1 Kor. 1 : 27). U Trai Jisu U la jied ia kine ban iathuh ha ki ba *'Kin su iohdiang ia ka bor na jrong.*" Na kane ka khyndew ym don ka bor ban pynkylla khongpong ia ka dohnud sniew kaba ha u briew, dei tang da ka bor na jrong : "*Hynrei phin ioh diang ia ka bor ynda la wan U Mynsiem Bakhuid ha phi*" (Ki Kam 1 : 8). Kane ka bor ka dei kata ba la tyrwa ha ki da Uta Uba long da shisha U Trai jong ki bor baroh Uta Uba long U Kynrad bad U Lok jong ngi, U Jisu Khrist. Kane ka long ka lad ba ka pyrthei baroh kawei ka donkam eh, bad dei tang kane kaba long ka lad kaba skhem bad kaba shisha ka bym ju shah jop. Haba ki bastad bad ki bakhlaiñ bor jong kane ka pyrthei ki la rem, kim don buit shuh, U Trai Jisu U tyrwa ia kane ka lad kaba khatduh ia kaba la pynskhem naduh bneng.

"Hynrei phin ioh diang ia ka bor ynda la wan U Mynsiem Bakhuid ha phi." Ka long kaba palat ia u thyllieij briew ban batai shaphang ka jinglong jong kane ka bor bad ka jingtrei jong ka. Kaba lah ban leh ka long tang da kaba wallam da ki nuksa.

Ngin iathuh lyngkot myuta shaphang ka jingim bad ka jingtrei ki synran U Jisu Khrist : Haba ki la bud ia U, ngi lah ban pyrkhat ba ki la leh kumta namar ba ki la ngeit, kum kiwei kiwei ki Jiw ha kita ki sngi, ba U long U Messiah, U Syiem uba don ha ka kti jong U

U diengsynshar nar. Ki la kmen bad hun ka mynsiem ba ki la ioh kat kane ka burom. U Kynrad jong ki U la ialam bad U la hikai ia ki laisnom kynthih, hynrei ki la sngewthuh bakla lynter ia ka jinghikai jong U. U la thmu ia kiei kiei kiba kynja mynsiem, hynrei ki la shim ia ki jinghikai jong U ha ka jingmut ba kynja doh La pynlwet lyngkhot lyngkhai ia ka jingkhmihlynti bad ka jingkyrmen jong ki ha U Lum Olib, ha Kper Getsemane haba la leit kem ia U Kynrad jong ki da ki nongshun jong U bad la ialam sha ka jingbishar bad la sahnarphna ia U. Ki la sngowbabe ia la ka jingim ba ki la shah ialam bakla ha U Messiah ba la shu leh mynleh, la pynsaphred ia ki sha la ki jong ki jong ki lynti, ki nongtong dohkha sha la ka kam tong dohkha, ki nongrep sha la ki kam rep, ki nongkhrong khajna sha la ki kam khrong. La dei ban sngewlem ia ki, ba kaba la khot ia ki ban long ki nongtong briew ki la leit poi pynban sha la ka kam tong dohkha bad sha la ki lieng tong dohkha.

Haba la sahnarphna ia Une U Briew, baroh ki briew ha kito ki sngi ki la ñiew ia U ba U long u nongialam ba bakla Lada la ñiew ia U da ki paidbah Uba donburom, ha ki sngi ba U dang im, mynta U la shah jop bad la dei sa tang ban kren ibeiñ ia U. Hadien laisngi, haba U la mihpat, ki synran jong U ki la im mynsiem biang, hynrei aiu ki bapli ki lah ban leh ? Ki long tang ki briew kiba bieij ha khmat ka pyrthei. Ki la long tang kum ki khynnah ha khmat ki nongsynshar Jiw, hynrei Une U Kynrad jong ki U la aiti ha ki ia ka jingkit kaba khia, U da ong, "Khie da leit noh ma phi sha ka pyrthei baroh, bad ialap ia ka Gospel ha ki bynriew baroh, da

pynbaptis ia ki ha ka kyrteng U Kpa, U Khun bad U Mynsiem Bakhuid". Kin leh aiu ? Kim don mynsiem ban ialap. Kam pat shai bha ka jingmut jong ki wad haduh kata ka khyllipmat. U Trai Jisu U iohi ia ki ba ki long kiba khlem bor. Dei na ka jinglong kaba kum kata, ba U la ong ia kine ki ktien : "Hynrei phin ioh diang ia ka bor ynda la wan U Mynsiem Bakhuid ha phi ; bad phin long ki nongphla ia Nga ha Jerusalem bad ha Judia baroh bad ha Samaria, bad haduh bakut ka pyrthei", Kine ki ktien ki la pynkhih im mynsiem biang ia ki : ki la peitmat ber ki khmat jong ki. Ki la iadem sia ha ki jingiaduwai bad ki jingiasyllok ki da ap ia kata kaba la kular U Trai jong ki.

"Te ynda la poi ka Sngi Pentekost, ki baroh ki la iadon lang ha kawei ka jaka. Te kyndit kyndit la wan ka jingsawa na bneng kum ka lyer bah ba beh kyrthep, bad ka la pyndap ia ka ling baroh kawei ha kaba ki la iashong. Bad la paw ha ki, ki thyllieij kiba pait pnat, kum ka ding ; te ka la shong halor uwei-pa-uwei na ki. bad la pyndap ia ki baroh da U Mynsiem Bakhuid" (Ki Kam 2 : 1-4). Mynta te, haba kane ka la jia, ki synran U Jisu Khrist ki la sngewthuh shai kdar. Shuwa kane ki la long kiba tlot bad dum jingmut, hynrei mynta haba ki la ioh ia kane ka bor na jrong, ki la leng joit, ki la mih ha madan ban phla ia U Jisu Khrist khlem sheptieng bad khlem sngewlehraiñ wad ha kita kiba shun ia ki. Ka jingmih nangne ka long ba tang ha kata shisngi la pynkylla ka bamut 3000 ngut ki mynsiem bad la pynbaptis ia ki. Naduh kata ka sngi, ka Gospel jong U Jisu Khrist ka la saphriang kum ka ding sha ka pyrthei baroh kawei.

Naduh ki por ka Testament Barim ngi la iohsngew ba la don kaba kum kane kajuh ka bor na jrong. U Prophet Isaiah u la iohpdiang ka jingpynshait bor hadien ba la kynthah ha u thyllieij da u rnga jong ka ding ha 'rhem da uwei na ki Seraph na jrong. U Jerimaiah Nongiathuhlypa u la nang ban kren ia ka Ktien U Trai hadien ba U Trai hi U la ktah ia u thylliej jong u. U Daniel u la lah ban kren hadien ba la ktah ia ka shyntur jong u da u Angel Gabriel. Kumjuh ruh ngi iohsngew shaphang kiwei kiweij ki shakri jong U Blei mynhyndai, kum u Moses, u Joshua, u Gideon, u Dabid, u Elijah bad kiwei kiwei. Kum kane kajuh ka bor ngi shem la pynpaw lynter ha ki por ka Testament Bathymmai bad ter ter ha ka History ka Balang. Ha ka Testament Bathymmai la khot ia kane ka bor da ki babun ki kyrteng: U Mynsiem Bakhuid, U Mynsiem jong U Blei, U Mynsiem jong U Khrist, U Nongpyntngen, U Mynsiem jong ka Jingshisha bad kiwei kiwei.

Bad u briew bad da u briew ym don jingkyrmen ban jop ban pynkylla jinglong ia u briew bad ia kane ka pyrthei. U Trai jong ngi U la wan ai ha ngi ia ka bor kaba thymmai bad kaba phylla. Ngi la iohi ia ka jingtrei kam kaba phylla jong ka.

Ko paralok bad parabangeit, ngam don jingartatien ba ngi la wan poi 'shane baroh ryngkat bad ki jingkyrmen kiba khraw na ka bynta ka lawei. Lada ngi la wan da ka jingmut kaba beit, ngam don jingartatien ba phin iadei jingmut bad nga haba nga ong "La khot ia ngi ym tang ban iathuh ha ki briew shaphang ka jingpynim kaba don ha U Khrist, hynrei ban pynlong ia ki ba kin

pdiang hun ia ka". Lada ka long kumta, ngi da sngewskhem shisha ba ngi lah ban leh ia kaba kat kata ka kam ? Ngi da sngewskhem ba ngi long shisha ki khiew khyndew kiba bit ba U Kynrad jong ngi Un pyndonkam ia ngi ? Lada ka long kumta, ngi long ki khiew kiba dap daei ? Kiba dap da ka jingtip kaba khraw bad kaba iar ? Kiba dap da ka jingstad ban thaw plau ia ki Seng ba bun jait ? Nga sngewsih shikatdei ban phla ia la ka jingsngew jong nga ba nga don ka jingsngewartatien kaba khraw ha ka Sermon kaba bha tam kaba u briew u lah ban pyrkhat ba kan lah ban pynkylla wat ia kawei ka jingim khlem ka jingialam U Mynsiem U Blei. Dei tang ka mynsiem ba la thang rhem da U Mynsiem U Blei kaba lah ban rung shaduh kaba jylliew ka dohnud ki briew.

Ka don shibun ka jingiakren ki briew ha kine ki sngi shaphang U Khrist, shaphang ka diengphna, shaphang ka mynsiem Khristan, shaphang ka jingiasyllek bad kiba kum kita ki Sobjekt kiba sngewshoh mynsiem, da ki khristan bad ki bymlong khristan. Hynrei kaba sngewsih ban ong ba Uta U Khrist ba la ialap eh mynta Um dei satia U Khrist Uba pynim : U dei tang Uba ieng kum ka nuksa ba ha khlieh ia ki kynja bynriew, uba don ha ka shyntur ban kren shaphang jong U bad ka la kut tang katta ; um dei U Nongpynim bad U Nongsiewspah ki briew. Donkam ia ka bor kaba da U Mynsiem Bakhuid kaba lah ban pynlong shisha ia U Jisu Khrist hapoh jong ngi, ba ngin lah ban ong kum u Apostol Paul, "Nga im, pynban ym ma nga shuh, hynrei U Khrist U im hapoh jong nga". Dei haba ngi la poi katta

ba ngi lah ban long kiba donkam bad kiba myntoi ha kaba pynkylla khongpong ia ka pyrthei.

Haba kane ka ding ha bneng ka la thang rhem hapoh jong ngi, ki lah ban don ha kane ka pyrthei ki ban khot ia ngi kiba la bnaid iadrod lane kiba lamwir, hynrei ngin ieng ban ong, "Namar la ngi leh bymtipbriew, ka long na ka bynta U Blei, la ngi leh tipbriew biang biang, ka long na ka bynta jong phi keiñ. Namar ka jingieit U Khrist ka pynleh ia ngi" (2 Kor. 5 : 13-14).

To ngin ap bad sharai ban iohpdiang ia ka jingai U Blei ua Bneng ban pynlah ia ngi ban ai ka jingshakri kaba diang hun ha khmat jong U.

To U Blei un kyrkhu ia ngi baroh bad ia kine ki ktien.

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist.—Amen.

LYNNONG X.

KA BOR KABA NA JRONG

"Hakhmih ruh, Nga phah ha phi ia kata ba la kular U Kpa jong Nga: hynrei phi to iaishong ha ka nongbah Jerusalem, tad ynda yn pynkup ia phi da ka bor na jrong" (*Louk. 24 : 49*).

"Hynrei phin iohdiang ia ka bor ynda la wan U Mynsiem Bakhuid ha phi; bad phin long ki nongphla ia Nga ha Jerusalem bad ha Judia baroh bad ha Samaria, bad haduh ba kut ka pyrthei" (*Ki Kam. 1 : 8*).

Kine ki sngi ki long kiba ki briew ki dang iakhreh na ka bynta ka Election ka ban sa long shen ha kine ki taiew ban wan. Ki don ki kampein Election ha ki dong kylleng ka ri da ki rangbah nongialam bad da ki nongkyrshan jong ki; uwei-pa-uwei na ki u pynbna paidboh u ong ba tang ma u bad ka party jong u kiba ieng ban pynim ia la ka ri. Ki paidbah jong ka ri ki iakhih jingmut sharum shaneng, shane shatai ban iajied shiah uei u candidate bad kano ka party kiba lah shisha ban pynim ia la ka ri.

Ka jingngeit jong ngi ban pynim ia ka ri jong ngi ki long da U Jisu Khrist Uba trei lyngba ka balang jong U. Ngim shym la iohi shibun ba ki bor synshar hima ki la leh shibun na ka bynta ka jingpynim jong ngi. U Jisu Khrist U la pyndonkam ia ka Balang ban

---

La iathuhkhana ha ka Presbytery Shillong Ri War ha Nong. piur: Nov. 25, 1956.

pynroi pynsan ia ngi lyngba ki skul bad baroh ki jinghikai babha ba ngi ioh na ki nonghikai. Ngi ioh ruh lyngba ka balang ki jinghikai babha kiba iadei bad ka jingkoit jingkhiah ha ki met jong ngi, ka jingleh khuid naduh ka met ka phad, ka kup ka sem, ka bam ka dih, ka ïing ka sem bad ka shnong ka thaw. Ngi ioh ruh ki jinghikai ban iaid ban ieng ban trei ban ktah, ban pyrkhat pyrdaiñ sha ka mynsiem ka jingtipbriew tipblei naduh ka jingim kaba marwei shimet haduh kaba iadei ha ïing ha sem, kaba iadei bad ki lok ki jor, ki para shnong parathaw, ha ka imlang sahlang, ha ka synshar shnong synshar thaw bad ha baroh ki jingiadei para briew haduh ka jingiadei bad la U jong U Trai Nongthaw.

Haba ngi pyrkhat shaphang la ka jingim, ngi sngewthuh katto katne, lada ym shibun, ia la ki jingtlot jong ngi ba ngim lah kot sha kaba ngi thmu. Ngim shym la iapduh noh ha kaba pyrkhat shaphang la ka jinglong tlot jong ngi. Ngi kynmaw ia kata ka kynhun jong ki synran U Jisu Khrist kiba la shem ka jingbuhkhoh, ka jingkhuslai bad ka jingduh jingkyrmen haba la iap U Kynrad jong ki, haduh ka sngi ka jingkiew noh jong U sha bneng. Tang khyndiat sngi hadien kata, ka la wan jia ka jingkylla ha ka jingim jong ki. U Kynrad jong ki U la aiti ka kam kaba khraw bad kaba donburom ha ki hynrei ki shem ia lade kiba khlem buit kiba khlem bor. Ha kajuh ka rukom, ngi kum ka balang ngi sngew kumba ka jingkhriat ka pynsuhjer ia ngi. Haba ka don kyrhai ka kam kaba dawa ia ngi ban leh, ngim lah ieng namar ki khohsiew jong ngi ki la sator bad ki kti jong ngi ki la noh kyriap. Ki jingiaseng jong

ngi ki hiar bad ka jingkit jong ngi ia ka jingkit paralok ka tlot bad ka swai. Ka dohnud bad ka mynsiem jong ngi ka noh ring swai da ka jingtrei ki jingkwah brai jong ka doh ; ka spah pyrthei bad ki jingleh sarong ka doh ki jop bad ki thom lin lin ia ki jingkwah babha jong ngi baroh.

Ngi sngewskhem ba ngi da donkam eh ia ka bor ka ban pyllait noh ia ngi na kane ka jingshoh samthiah iap jong ngi. Ha ka niam jong ngi, ngi don ka jingkular ia kaba kum kata ka bor : "Phin sa iohdiang ia ka bor ynda la wan U Mynsiem Bakhuid ha phi!" Haba ngi pule ia ka Testament Barim, U Blei U la khot ia u Moses U ong, "Ale mynta te, Ngan phah ia Me sha u Pharaoh, ba men ioh ialam noh ia ki briew jong Nga, ki khun Israel keiñ, na ka Ri Ijipt." U Moses u la jubab, "Ha khmih kin ym iangeit ia nga, lymne sngap ia ka ktien jong nga : naba kin ong : U Trai Um shym la mihpaw ha me" (Ek. 2 : 1). Hangta hangta hi, U Blei U la ong ia u Moses, "Bred ia uto u diengduh ha ka khyndew" ; te uta u diengduh u la kylla bseiñ. U Blei U la ong pat, "Sei ia la ka kti, bat ia uto u bseiñ na u tdong," te uta u bseiñ u la kylla diengduh pat. Sa shisien pat U Blei U la ong ia u Moses, "Buh mynta ia la ka kti ha la shadem ;" haba u la buh bad u la sei, hakhmih ka la kylla thohlieh. U Biei U la ong pat ha u, "Buh biang ia la ka kti ha la ka shadem," haba u la buh bad sei ia ka, hakhmih ka la kylla bha pat. Kumta ka la jia ba U Blei U la ai ka bor leh kambah ha u Moses bad da kata ka bor la pyllait noh ia ki khun Israel na ka kti u Pharaoh, u syiem ka Ijipt.

Haba ngi pule pat shaphang ka jingim u Dabid ngi ngi shem ia kawei pat ka jait bor kaba la ai ha u. Um shym la long u briew uba biang nadong shadong, hynrei u la long u briew uba pynrit ia lade ha khmat U Blei. Haba u rwai bad duwai u ju ong, "To pynkhuid ma Me ia nga na ki jinglait barieh" (Salm 19 : 12) ; nangta pat u ong, "To sait khuid ia nga na ki jingleh bymhok jong nga, bad to pynkhuid ia nga na ka pop jong nga. Naba nga phla ia la ki jingpalat : bad ka pop jong nga ka don ha khmat jong nga ha la ka sngi" (Salm 51 : 2, 3). Na ka bynta une u briew uba pynrit khop ia lade hakhmat U Blei, ka bor jingsait pop kaba najrong ka la trei ban pynieng ia u ban long ka nuksa ia ki riew-hok ha kane ka khyndew. Ka jingpynba na U Trai ka la wan da u Nongiatuhlpa Ahijah shaphang u Dabid, "U long u shakri jong Nga uba la sumar ia ki hukum jong Nga, bad uba la bud ia Nga da ka dohnud jong u baroh, ban leh tang ia kata kaba dei ha khmat jong Nga" (1 Syiem 14 : 8), ym duna 18 sien ngi shem ha ka ktien U Blei ba la ong shaphang jong u ba u la leh ia kata kaba dei ha khmat U Blei.

Ngi lah ban shim nuksa ia kiwei kiwei ki riewkhuid ruh na ka Ktien U Blei kiba iathuh ia ngi ba ka la don ka bor kaba na sha lyndet kaba la trei phylla halor jong ki. Ngi pule shaphang u Isaiah, u Jerimaiah bad u Daniel ba ki la ioh ia kata ka bor ban sakhi ia U Trai Uba U Blei jong ki. Ngi pule shaphang ki Apostol ba ki la ioh ia ka bor ban kheiñduh ia kiei kiei baroh, bad wad ia la ka jingim na ka bynta U Trai jong ki. Ngi pule ruh shaphang uta u Apostol Paul uba la ioh ia kata ka bor jingim uba la ong, "Ia nga ka ban im

ka long U Khrist bad ka ban iap ka long ka jingmyntoi keiñ."

Kaba ngi kum ka balang 'ngi donkam eh mynta ka long ban mih ki Moses ki ban ialam ia ka balang haba la ker ia ka da ki kynrum kynram kiba la snoh ha ka kum ki snur thabawa. Ym don uwei ruh na ngi u ban ym ong ba ngi donkam eh ki nongialam ne ki pastor kiba tipbriew tipblei bad kiba shlur ban ialam ia ngi lyngba ki Duriaw Basaw jong ka jingim. Ngi donkam eh ruh ia ki Dabid ki ba nud ban phla hok ia la ki pop ha khmat jong U Blei bad ban ioh jingsait ia ki da ka Ktien U Blei. Ngi donkam shuh shuh ia ki Isaiah, ki Jerimaiah bad ki Daniel kiba la ioh jingpynkhuid ia ki shyntur jong ki da ka ding bneng na U Blei, ba kin long kiba bit ban phla bad sakhi ia U da ka bor. Ngi donkam ruh ia ki 'riewshlur kum ki khristan ha ka por ki Apostol, kiba kloi ban shah ia ka jingshitom bad wat ia ka jingiap ruh na ka bynta U Jisu Khrist bad ka hok bad ka jingshisha jong U. Nalor kine, ngi da sngew donkam eh ban mih, ba ngin da iohsngew bad iohi ruh ia ki briew kiba kum u Apostol Paul kiba la kloi ban ñiewduh ia kiei kiei baroh, bad spah bad burom, na ka bynta ka jingbha kor tam ka Gospel,

Ngi la iohsngew ia ka lyer jong ka Ribaibal ba ka beh kylleng ki balang ha ka ri, ha kine ki sngi ba mynta. Ka long kaba bakla ban khot Ribaibal ia baroh ki jingkhynñiuh met ban ki jingshad shitrhem ha ki jingiaseng, ia ki jingphohsniew bad jingithuhpaw ba phylla bad ia kaba leh kambah. Kine ki ju don ha ki por Ribaibal. Haba u Moses u la leit hakhmat u Pharaoh ban pyni ba la phah ia u da U Blei, u la leh da ki kambah ha

khmat jong u ; hynrei ki riewstad ka ri Ijipt ki la ialeh kumjuh ia ki katto katne. U Moses u la leh ia ki kambah da ka bor Blei kaba na jrong, hynrei ki riewstad jong ki nong-Ijipt ki la leh da ka bor ksuid. Ka jingiapher ka don hangne, ba u diengduh u Moses ba la kylla bseiñ u nguid tylli ia baroh ki bseiñ ba la pynmih da ki nong-Ijipt. Ki don ki Ribaibal jong U Mynsiem Bakhuid ki bym don jingpynkhih met lane jingshad. kum ka Ribaibai u John Wesley bad u Charles Finney. Da ki jingiathuhkhana jong ki ha ki ïingmane, ki Hall bad ki madan ha Ri Bilat bad ha America, da ki hajar bad ki phewhajar la pynkynduh ia ki nongpop bad ki nongleh palat, bad ki la kylla ka bamut sha U Blei. U Charles Finney u ong ba u hi u sngewlyngngoh ba haba u kren ;shikyntien arkyntien ki ;ktien kiba luilui na ka Ktien U Blei, ki briew ki iam paitdohnud bad ki kylla ka bamut.

Ka ;Assembly ka la apil sha ki balang baroh ban pynlong ki jingduwai ia U Blei ba Un phah biang ia ka Ribaibal kaba ka la iohmad teng 'shispah snem mynshuwa. Ka la iohi ia ka jingtlot jong ka balang, ha ka jinghiar ka mynsiem ka jingiasyllok bad U Blei bad ka Ktien jong U ; ha ka jinghiar ka mynsiem ialap ia ka Gospel ; ha ka jinghiar ka mynsiem sakhi ia U Jisu Khrist da kaba sei ia ki soh bathiang U Mynsiem Bakhuid kumba la jer kyrteng ha ka ktien U Blei : "ka jingieit, ka jingkmen, ka jingsuk, ka jingshahslem, ka jinglehsbun, ka jingbha, ka jingiaineh, ka jingjemnud, ka bor halor lade" ; bad ka mynsiem ieit ia lade kaba pynkiar ia ki briew na ka jingim kaba len ia lade bad shah shitom na ka bynta kiwei pat.

Ka Ribaibal kaba shisha kaba ma ngi ka balang ngi donkam eh shisha ka long :—

(*i*) *Ban pynioh pat ha ki briew jong ngi ia ka mynsiem ka jingsheptieng ia U Blei kaba da ka dohnud baroh bad ban mane burom ia ka kyrteng bakhuid jong U.* U Trai Jisu U la ong : "To wat sheptieng te ia kita kiba pyniap ia ka met, bad ki bym lah ban pyniap ia ka mynsiem hynrei phin kham sheptieng ia Uta Uba lah ban pynjot bad ia ka mynsiem bad ia ka met ha dujok" (Math. 10 : 28). Ha kawei pat ka jaka U ong, "Men ieit ia U Trai Uba U Blei jong me da ka dohnud jong me baroh, bad ka mynsiem jong me baroh, bad da ka jingmut jong me baroh" (Math. 22 : 37).

(*ii*) *Ban khanglad shisyndon ia ka jinglehjop jong ka pop, ka jingbeiñ hukum bad ka jingbymriewblei kiba bam duh ia ka pyrthei bad ka imlang sahlang jong u briew.* U Apostol u iathuh ia ngi ba ki don kine ki jingsniew ha ka pyrthei,—"ki briew kin long kiba ieit tang ia lade, kiba ieit sbai, kiba kren sarong, kiba leh khraw, kiba kren sniew, ki bymkohnguh ia la ki kmie ki kpa, ki bym-sngewnguh, ki bymkhuid, kiba khlem ieit ia la ka kynja, kiba khlem map, kiba kren siar, ki bymsuidñiew, ki barunar, ki bym ieit ia ka babha, ki nongdie lok, kiba hangamei, kiba lehmeng, kiba ieit ia ki jingsngewbha khamtam ban ia U Blei, kiba don ka dur ka jingriewblei, hynrei kiba len ia ka bor jong ka" (2 Tim. 3 : 1-5).

(iii) Ka Ribaibal kaba ngi donkam eh mynta ha kine ki sngi ka long *ban pynioh pat ha ki briew jong ngi ia ka mynsiem jingieit bad ka jingsngewburom ia ka jinglong*

sotti, bad ka jingri sumar pyrkhing ia la ka jingiatiplem hakhmat U Blei bad hakhmat ki parabriew. Ngi shem kine ki long ki jingkyntu na ka Ktien U Blei, "To phet iap noh phi na kata ka jingleh awria ! Ka pop baroh ia kaba u briew u da leh, ka long shabar ka met ; bynrei uta uba leh awria u leh pop ia kata ka met ka jong u hi" (1 Kor. 6 : 18). Ha kawei pat ka jaka ngi shem kine ki ktien, "To phin pyniap troin ia ki dkhot jong phi kiba ha ka khyndew : ka baklim, ka jingbymkhuid, ka jingiaid shikar, ka jingkwah basniew, bad ka jingkwah lalot, kaba long ka jingmane bleithaw" (Kol. 3 : 5).

(iv) Kawei pat kaba ngi donkam eh mynta hapoh ka balang jong ngi ka long *ban pynwai noh ia ki jingleh thawburom ha ka doh, kiba teng teng ki pynpaw la ki jong ki khlieh.* Kane ka long kawei ka daw kaba kongsan kaba pyni ha khmat ka pyrthei ia ka jingshah jop jong ka balang ha kane ka ri Ka Ktien U Blei ka kren shai shaphang kane ka jingijli kaba don hapoh ka balang : "Hakhmih ia me la kyrteng (khristan), bad me shaniah ha kata ka hukum bad me sngewsarong ha U Blei, bad me tip ia ka mon jong U, bad me nang bishar shai ia kita kiei kiei ruh kiba shongphor...te me sngewskhem ba me long hi u nongialam lynti jong kiba matlah, ka jingshai ka jong kita kiba ha ka jingdum, u nongpynstad u jong kiba bieit, u nonghikai jong ki khunlung, uba ha kata ka hukum me don ka dur ka jong ka jingtip bad ka jong ka jingshisha. Me te uba hikai ia uwei pat mem hikai ia lade ? Me uba ialap ban ym tuh, me hi me tuh ? Me uba ong ban ym klim, me hi me klim ? Me uba ijli ia ki bleithaw, me hi me tuh kyntang ? Me uba sngewsarong ha ka hukum, da la ka jingryngkang ia kata ka

hukum, me hi me pynjah burom ia U Blei ? Namar ia ka kyrteng U Blei la krenbeiñ hapdeng ki Jentil na ka bynta jong phi" (Rom 2 : 17 : 24).

(v) Ka Ribibal kaba shisha ka dei kata *kaba pynkemding ia ka balang da ka bor bad ka jingshlur kaba na U Mynsiem Bakhuid ban wallam ia ki paramynsiem sha U Jisu Khrist.* Kane ka long bad ki Apostol mynbarim. "Kan jia ruh ha ki sngi kiba khatduh. ong U Blei, ba Ngan theh noh na U Mynsiem jong Nga halor ka doh baroh : te ki khun shynrang jong phi bad ki khun kynthei jong phi kin iathuhlpa, bad ki samla jong phi kin iohi ia ki jingithuhpaw, bad ki tymmen jong phi ruh kin phohsniew ki jingphohsniew bad halor ki shakri jong Nga ruh, shynrang bad kynthei, ha kita ki sngi Ngan theh noh na U Mynsiem jong Nga" (Ki Kam 2 : 17, 18). Shisien haba u Apostol Paul u la don ha Nongbah Korinth, la don ka jingialeh pyrshah kaba jur ia u,—"ynda kumta U Trai U la ong ha u Paul da ka jingithuhpaw mynmiet, Wat sheptieng, hynrei to kren, bad wat sngap jar ruh : naba Nga Nga long ryngkat bad me bad ym don u briew u ban ialeh ia me ia ka ban pynsniew ia me" (Ki Kam 18 : 9, 10).

(vi) Ngan kdew sa tang kawei ka rukom jingtrei ba ka Ribaibal ka lah ban leh halor ki briew jong ngi ; kata ka long *ban ai ba ngi ka bor jingstad ban pyniapher ia ka badei na ka bymdei, ia kaba shisha na ka bymshisha, bad nalor kata ruh, ba bor bad ka jingshlur ban kren bad ban leh ia kaba "hooid" bad kaba "em".* Ngi shem kumne la ong ha ka Ktien U Blei shaphang kane : "U Mynsiem Bakhuid U long ka jingshisha" (Ioan. 5 : 7). U Jisu U la kular, "Ynda U la wan ma U, U Mynsiem ka

jingshisha keiñ, Un ialam ia phi sha ka jingshisha baroh" (Ioan. 16 : 13). U Apostol Paul u ong, "To ieng phi, namarkata, ba la panpoh ia la ka syngkai da ka jingshisha, bad ba la kieng ia ka jingda shadem ka hok" (Eph. 6 : 14).

Halor kine baroh, nga iathuh ia phi ba don u nongshun jong ka Ribaibal. Uta u dei u Soitan. Une u pyndonkam ia la ki buit baroh ban khang ia ka Ribaibal ba kan wan ; bad lada kumno kumno ka wan, u rung hapdeng ban ialeh ribaibal lem, bad da kata, ka jingkulmar ka ju mih ka bym lah batai shuh. Ki ju mih paw ha ki por ribaibal ki pop kwah brai ka doh kiba bun jait. Ka atiar kaba kynsai kaba u ju pyndonkam ka long ka jingsarong jong ka doh nalor ki jingithuhpaw bad ki jingphohsniew, kiba da kine, u pynbakla ia ki jingmut ki briew bad u pynkyllon wad ia kiba la jied. Ka waitlam kaba khlaiñ tam da kaba ngi lah ban jop ia u dei ka Ktien U Blei.

U Blei Un kyrkhu ia ngi ha ka kyrteng U Jisu Khrist.—Amen.

LYNNONG XI

YN PYNBAPTIS IA PHI DA U MYNSIEM BAKHUID

"Naba u Ioannis shisha u *la pynbaptis da ka um, hynrei yn pynbaptis ia phi da U Mynsiem Bakhuid sa khyndiat sngi naduh mynta"* (*Ki Kam. 1 : 3*).

Uwei u briew jong U Blei uba kyrteng u Charles Finney u la ong shisien kumne : "Ki briew jong U Blei ki lah ban ioh ia ka Ribaibal ha kano kano ka por ba ki da mon sngewbha ban siew ia ka dor jong ka." Kane ka jingshisha ka long kaba la paw shynna ha ka jingim kiba bun ki briew jong U Blei bad ha ki balang ruh, naduh mynbarim haduh mynta. U Trai Jisu hi U la kren ki ktien kiba kum kine : "Lada phi kiba long bymman, phi tip ia ka ban ai ia ki jingai babha ha ki khun jong phi, kaba katno tam ba U Kpa jong phi Uba ha bneng Un ai ia U Mynsiem Bakhuid ha kito kiba pan na U" (Louk. 11 : 13) Ha ka jingkren paidbah jong u ha ka sngi Pentekost, u Apostol Petros u la ong, "To phin kylla ka bamut, bad yn pynbaptis ia phi uwei-pa-uwei ha ka kyrteng U Jisu Khrist ia ka ban ioh map ki pop ; bad phin iohdiang ia ka jingai U Mynsiem Bakhuid. Namar ka jingkular ka long ia phi, bad ia ki khun jong phi, bad ia baroh kiba sha jngai, kat kiba U Trai Uba U Blei jong ngi Un khot ha U" (Ki Kam. 2 : 38, 39).

La kren lyngkot ha ka Jingiaseng Balang ha Tyngnger ha ka snem 1918. La iathuhkhana ha Tyngnger ha ka snem 1928 bad ha ka Sub-District L. M. N. P. (Laban-Malki-Nongkrem-Pomnakrai) 22-7-1956.

U Blei U long Ujuh mynhynnin, mynta bad sha ki bymjukut, kumba u Apostol Petros u la ong ha ka shithi jong u, "U Trai Um leh tud shaphang la ka jingkular, kumba don kiba iañiew ka jinglehtud ; hynrei u iaishah slem bad phi, u bym da mon iano iano ruh ban jot noh, hynrei ba baroh kin poi sha ka jingkylla ka bamut" (2 Pet. 8 : 9). Ngin shem baroh shilynter, naduh ka Testament Barim haduh ka Testament Bathymmai, U Blei U long Uba mon ban pynim ia u briew, ban pynwan pat ia u sha ka jaka ba la thmu ba un doh bad ba un long. Kumne U Trai U la kren : "To phai khmat sha Nga, bad to long ba la pynim ki bakut jong ka pyrthei baroh ; namar Nga Nga long U Blei, bad ym don uwei pat". Nangta pat, "Pyndem la ka shkor, to wan ruh ha Nga ; to sngew, te ka mynsiem jong phi kan sa im ; bad Ngan pynlong bad phi ka jutang bymjukut, ki jingisynei ba skhem jong u Dabid keiñ" (Isa. 45 : 20 bad 55 : 3). Ngi shem ha ka Testament Bathymmai ruh, U Trai Jisu U ong kumne : "Ha kata ka sngi phin pan ha ka kyrteng jong Nga, te Ngam ong ha phi ba Nga Ngan duwai ia Uta U Kpa na ka bynta jong phi ; namar Uta U Kpa hi U ieit ia phi, naba phi phi la ieit ia Nga bad phi la ngeit ba Nga Nga la mih noh na U Blei" (Ioan. 16 : 26, 27). U Apostol Paul ruh u la thoh kumne ha ka shithi sha ki nong-Rom : "Hynrei pleng shaphang ki Israel U ong, Baroh shi sngi Nga la kner noh ki kti ha u paidlang u bymkohnguh bad uba iapharshi kylliang" (Rom.13 : 21). Ha kawei pat ka jaka u ong, "Namar ngi long ka iing U Blei Baim, kumba U Blei U ong, Ngan shong sah hapdeng jong ki, bad Ngan iaid sngewbha hapdeng jong ki ;

Ngan long U Blei jong ki ruh, ki ruh kin long u paidlang jong Nga. Naba kumta, to iamih noh phi napdeng jong ki, bad to pyniakhlad noh ia lade phi, ong U Trai, bad to wat ktah shuh ia ka bymkhuid; te Nga Ngan pdiang ia phi ha lade, bad Ngan long U Kpa ia phi, ma phi ruh phin long ki khun shynrang bad ki khun kynthei ia Nga, ong U Trai Uba donbor baroh" (2 Kor. 6 : 16-18).

Ka jingeh ka jingbymioh jong ngi ia ka Ribaibal ne ka jingpynkhihim kaba thymmai kam dei na ka liang U Blei. Kam dei na ka liang U Mynsiem Bakhuid, kam dei ruh na ka liang jong ka Gospel. U Blei U ieit bad U dang iai ieit ia u briew haduh kane ka sngi. U Mynsiem Bakhuid jong U Blei U dang iai pynkynduh ia ki briew shaphang ka pop bad ka bainong jong ka. Ka Gospel ka jingpynim U Jisu Khrist ka iailong kajuh naduh basdang haduh mynta. Ka jingeh ka sah ha ka liang u briew. U Stephan, uta u martyr uba nyngkong uba la shahiap na ka bynta U Jisu Khrist, haba u la phai sha ki parajait jong u, kiba la khreh ban pyniap da ka balynthem maw ia u, u la kren kumne ha ki: "Phi kiba eh ryndang, bad kiba khlem otsher ha ka dohnud bad ha ki shkor, khlem da pud phi ialeh pyrshah ia U Mynsiem Bakhuid! Kumba ki kpa jong phi ki la leh, kumta phi ruh phi leh!" (Ki Kam. 7 : 51).

Ha ka jinglong jong ka balang U Blei ha kane ka khyndew, kumba ka long mynta, ka Ribaibal ka long kaba donkam eh. Ka long kaba donkam ban pynkhihim thymmai ia ki briew ba kin sheptieng ia U Blei. "U Trai U long U Blei Uba thut shen bad Uba pynhiar kput... U Trai U pynhiar kput halor kiba ialeh pyrshah ia U, bad U buh tyngkai ia ka jingbitar ia kiba shun ia U"

(Nah. 1 : 2). Lada ka kyrteng ka jong U Blei ka la jah na ka dohnud u briew ba um ñiewburom shuh ia ka, kane ka pyrthei ka la sah ha ka dum ha ka iongngit, u bynriew u la thiah sah ha ka jynjar ka suhsat. Nalor ka jingkhriat ka mynsiem sheptieng Blei, ka kem sa ka mynsiem sngewpalei ia ki jait jinglong ba jakhlia baroh jong ka longbriew manbriew. Kine ki pynkylla long ia u briew uba pohia bad uba suda ka jingiatiplem. Ngi donkam eh ia ka jingpynkylla thymmai ia ki rukom pyrkhat jong ngi shaphang ka jinglong khuid ka dohnud briew bad ka jinglong samla kaba la man troiñ ha kane ka pyrthei sawdong ia ngi. Ngi donkam ki khmat ba la pynkhuid bad ba la pynhap lut ia ki sarew kiba kah pynmatlab ia 'ki khmat jong ngi kat haduh ba ngim lah shuh ban pyniapher hapdeng kaba kynja doh bad kaba kynja mynsiem ; hapdeng kaba shu leh mynleh na sla bad kaba da long shisha; hapdeng ka bymdei bad ka bym hok ha kawei ka liang, bad kaba shisha bad kaba hok ha kawei pat ka liang. Da ka jingwan bad jingtrei U Mynsiem Bakhuid ka Ribaibal, ka la jia bad ka la urlong ba ki khohruh khohram, ki kynrum kynram kiba don ha ki briew shimet, ne ha ki ïing ki sem jong ki, wat ha ki shnong ki thaw jong ki, ki duh ki dam tang ha ka shimiet step. Katno khamtam ka long ka bajem ba ki jingsngewthuh bakla kiba don ha ki balang kin jah kin lip noh tang ha ka shikhyllipmat.

Kan jia aiu haba U Mynsiem Bakhuid ka Ribaibal Un wan hiar ha ka balang ? Kam long shuh kaba thymmai bad kaba phylla ia ngi ka Balang ha Ri Khasi-Jaintia. Ngi ju iakynduh, ngi la shem, aiu ka la jia ha ki snem kiba mynshuwa, ha ki snem 1905 haduh 1907

bad ha ki snem 1956 haduh 1957. Ngi la iohsngew shaphang ai ka la jia ha kiwei kiwei ki ri ha ka pyrthei, kiba hajan bad kiba hajngai. La ki jingjia ki lah ban don kiba iapher khyndiat khynsoit hangne hangtai, don ha ki ki jingiasyrïim ha baroh ki bynta.

Haba ngi pule na ka Ktien U Blei, ngi shem ba ki paidbah bymngeit ki la lynñiar kthang da ka jingsngew-kynduh namar la ki pop, "Ah para, kumno ngin leh ?" La bthah ia ki da ki Apostol, "To pynim ia lade na kane ka pateng bynriew ba kynriang." Ngi shem ha kane ka ri, haba ka Ribaibal ka la sdang ha kano kano ka balang, ka bthei ka jingiam bad ka jinglynñiar jong ki briew da ka jingsngewkynduh namar la ki pop. Hadien nangta ka wan ka mynsiem jong ka jingduwai. Ki jingduwai ha ka por Ribaibal ki long kiba sngew-bang bad kiba sngewthiang ; ki iaid beit bad ryntih kum ki um ha ki pung kiba jai jai. Ryngkat bad ki jing-duwai ka wan ruh ka jingsngewbang bad ka jingsngew-thiang ban pule ia ka Ktien U Blei. Lajan ha man la ki ïing ki sawa ki jingkynud jong ki jingpule na ka Ktien U Blei bad ki jingduwai mynstep bad mynmiet. Kumta ka la jia ruh ha ki sngi jong ki Apostol hyndai : "Bad ki la iaineh skhem ha ki jinghikai jong ki Apostol bad ha ka jingiasyllok, bad ha ka bakdiah kpu, bad ha ka jingduwai de" (Ki Kam. 2 : 42).

Haba ngi pule ha ka Kitab Ki Kam Ki Apostol ka lynnong ka baar ki dkhot 44 haduh 47, kane ka la jia ia kata ka balang kaba dang lung ha ki sngi ki Apostol : ki la ialong shitylli kum shipara baroh ha U Trai ; ki la iapynlong ki jingiasyllok ha ïingmane man la ka sngi ; ki la shadkmen ha ka jingbeit ki mynsiem ki da iaroh

bad pyndonburom ia U Blei; ki la shem jingsngewbha-ha khmat ki briew baroh, namar ki la ioh ia ka mynsiem kaba thymmai ban ieit ia la ki parabangeit, ia la ki paramarjan, wat ia la kiba shun ia lade. Ka jingim kaba baroh shilynter ka long ban iathuhkhana shaphang ka jingieit U Blei ia ki bad ka jingtyrwa ia ka jingpynim kaba da U Jisu Khrist ha ki bympat ngeit. Ha ka jing-iaroh jong ki ia U Blei, ki sobjekt jingrwai jong ki kiba kham kongsan tam ki long shaphang ka jingieit jong U Blei, ki jingshahiap U Khrist halor ka diengphna, bad ka jingwan pat ka jong U Jisu Khrist.

Ka basngewtynnad shisha ia ngi ban pyrkhat sha-phang ki sngi jong ka Ribaibal; hynrei ka jingkylli kaba eh ia ngi ban jubab ka long, da kumno ngin lah ban ioh ia kaba kum kane? Kumno ngin pynkhreh ia lade ban ioh ia ka Ribaibal?

Khlem da donkam nia ei ei ban pyndonkam, ngim don jingartatien ban ong ba ka banyngkong bad kaba kongsan kaba ngi donkam ban leh khnang ban iohpdiang ia ka Ribaibal U Mynsiem Bakhuid ka long ba ngin don ka jingkwah—ka jingkwah kaba jur—ka jingkwah kaba da thrang shisha shisha: kane ka dei ka jingkwah kum ka jong u John Knox jong ka ri Scotland uba la pan na U Blei u ong, "Ah Trai! to ai ha nga ia ka ri Scotland ne ngan iap!" Ban shu pan na U Blei tang ba shu iohsngew ia ka jingiathuhkhana pateng jong ki briew kam biang. Bad shu pan tang da ka jingduwai kaba shu pule ia ka jingduwai bakhraw jongno jongno kam biang. Ban duwai ryngkat bad ka jingshlei ki ummat, hynrei tang shu dep klet noh ia ka kata kaba ngi pan, kam lah ban trei kam. Ki jingduwai jong ngi ki

lah ban long kiba tlot namar ka jinglongtlot jong ngi ki briew i namarkata, U Blei Um idei ban ai ia kaba ngi pan ba kan long kumba ngi kwah ma ngi ki briew. Dei namarkata ba U Blei U da tynjuh jur ia ngi ki briew shuwa ba Un ai ia ka jingkyrkhu kaba kat ia U Mynsiem Bakhuid. U Robert Evans jong ka Ri Wales u la donkam ban ap ban jubab ia ka jingduwai jong u na ka bynta ka Ribaibal ha ri Wales ha ka snem 1904, haduh 13 snem. Ka jingtlot kam shong bad U Blei, hynrei bad u briew, ba um pat kot kata ka jingkwah jong u : U Blei U dang iai tynjuh ia ka jingngeit jong u haduh ba kan da ih. Ha ka ia kaba biang U Blei Un ai haba ki briew jong U ki pan da ka jingthrang kaba shisha jong ka dohnud.

Ngim lah ban ong ba tang da ki rai ki Komiti Balang, Presbytery bad Synod ba ngin pynlong ki jingduwai na ka bynta ka Ribaibal shisien shibnai, ne shisien shitaiew ne wat shisien man ka sngi ; ba kan lah ban treikam. Ka long kaba donkam ba ki jingduwai ki dei ban long da ka baim jingmut, da ka baiai ban duwai, ym tang ha ki jingiaseng, hynrei ha ki pulit barieh ba kyndong ha la ïing ne ha lum, ne hapoh khlaw kumba U Trai jong ngi U la ju leh. Kine ki long ki ktien U Trai jong ngi, "Haba me duwai, ruh, wat long kum ki nongarsap......Hynrei me, haba me duwai, to leit rung sha la ka pulit, bad haba me la khang ia la ka jingkhang, to 'kyrpad ia U Kpa jong me Uba ha ka barieh ; te U Kpa jong me Uba iohi ha ka barieh Un ainong ia me ha kaba paw" (Math. 6 : 5, 6). U Apostol Mathaios u theh kumne shaphang jong U : "Te haba U la pyllait noh ia ki paidbah, U la kiew ha u lum weibriew ban

duwai; bad haba ka la janmiet ruh, U la don hangta weibriew" (Math. 14 : 23).

Haba ngi duwai na ka bynta ka Ribaibal, ka dei ia ngi ban kynmaw, ba ka Ribaibal kaba U Blei Un ai ka lah ban wan ha kano kano ka dur, ym katba kum ka jingkhmihlynti jong ngi ki briew. Ka Ribaibal ka long kum ka ding kaba khluit ne kaba rhem ka da pynlong ia ka balang kaba shitylli; kaba shitrhem ha ki jingiaseng; kaba im mynsiem ha ka jingiasyllok parabangeit; kaba shitrhem ha ka baai sha ka kam ka jong U Blei bad kit ia kino kino kiwei pat ki kam jong ka balang; kaba shitrhem ha kaba ialap ia ka Gospel bad kiwei kiwei. Ha kaba ka Ribaibal ka trei, baroh ki kam ha ka balang ki iaid ha ka jingkhuid jingsngur mynsiem khlem don jingarsap. Ngin ym pyrkhat ba ka jingtrei U Mynsiem Bakhuid ha ki briew ka jia tang ha kaba pynkhynñiuh ia ka met, tang ha kaba shad bad kaba kmen, tang ha kaba pynpaw ia ka bor leh kambah. U Blei U don ki lad ki lynti palat ia kaba ngi ki briew ngi lah ban shemphang. Ha ka snem kumba 1918, ka la don ka Ribaibal kaba da ka jingkhih, jingiam, jingshad kaba jur hapdeng ki samla, khamtam ha ka balang Tyngnger. Haba nga shong ha jingiaseng, nga la ap bad khmihlynti ba kata ka jingkhih jingkhynñiuh kan ktah ia nga ruh. Ka mynsiem jong nga ka la shit la syaid shisha ha ki jingrwai bad ki jingduwai, hynrei ka jingkhynñiuh kam wan. Ia kaba shad nga la shad ha kaba rwai shitrhem ha ka jaka kaba ieng, hynrei ngam ju iajan bad kito kiba iashad lymmuh ha ka rukom bym itipbriew shuh. Ha kata ka por, nga kynmaw ia la ka jingsngew mynsiem, nga la ong ha lade, "U Mynsiem

Bakhuid U la kham trei jur ha nga ban ia ha kine ki para samla kiba iakhih kiba iashad." Kane ka jingsngew jong nga ka la neh kumjuh naduh kata ka por ba nga dang 16 snem ka rta haduh mynta. Ka Ktien U Blei hi ka kren shai ia ngi shaphang ka jingtrei U Mynsiem Bakhuid: "Don kiba pher ki jingai, hynrei Ujuh U Trai. Bad don kiba pher ki jingtrei, hynrei U long Ujuh U Blei Uba pyntrei ia kiei kiei baroh. Hynrei la sam ia ka jingpynpaw U Mynsiem ha uwei-pa-uwei ia ka ban pynmyntoi" (1 Kor. 12 : 4-7).

Ka Ribaibal kaba shisha ka long kaba rem dor ban siew ia ka. Ka dei ban sdang na ngi ki briew. U Blei U ap ban theh buk ia la ki jingkyrkhu jong U Mynsiem Bakhuid. U ap ia ki briew jong U ba kin pynrit ia lade ha khmat jong U, kin shaniah ha U ba U lah ban leh ia kiei kiei ki bakhraw bad kiba phylla na ka bynta jong ki; U ap ban iohi ba ki phla lut ha U ia ka jinglong bymhok bad jingbymkhuid jong ki; U ap ban iohi ia ki ba ki da kwah shisha ban pynkylla khongpong lut ia ka jinglong batngit bad ba jakhlia jong ki bad jong ka pyrthei baroh; U kwah ba kin iohi shai kdar ba ka pyrthei baroh kawei ka ap tang ia ka jingshitom ka dujok ding. Haba U Blei U la iohi ia ka jingkwah bakhuid basngur jong ki briew, Un theh ia ka ding bneng jong ka Pentekost. U Blei U kular ba Un ym tyngkai ia la ka jingai ba bha tam jong U na ki briew kiba pan na U. U Nongialap bakhraw, u D. L. Moody, shisien u la ong, "U Blei U dang wad ia u briew ha Uba U lah ban shaniah ban ai ha u ka bor kaba kham palat ban ia kaba U la ai ha uno uno uwei uwei u briew."

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist.—Amen.

LYNNONG XII

KA JINGAI IA U MYNSIEM BAKHUID.

Te Un mih U tnat lung na ka metbah u Jesse bad u Tnat na ki thied jang U Un seisoh. Bad U Mynsiem jong U Trai Un shongsah halor jong U. U Mynsiem ka jingstad bad ka jingshemphang, U Mynsiem ka jingsylla bad ka bor, U Mynsiem jong ka jingtip bad ka jingsheptieng ia U Trai; ka jingsngewbha jong U ruh kan long ha ka batieng ia U Trai. Te Un ym bishar da ka jingiohi ki khmat jong U, lymne sneng da ka jingiohsngew ki shkor jong U; hynrei da ka hok Un bishar ia ki baduk, bad Un sneng da ka jingleh beit ia ki bajemnud jong ka khyndew: te Un shoh ia ka pyrthei da u diengduh ka shyntur jong U, bad da ka jingpyrsad ki rmiang shyntur jong U Un pyniap ia ki bymman" (Isa. 11 : 1-4).

Ha kine ki ktien kiba mih na ka shyntur u Isaiah Nongiathuhlpa, la iathuh ba ha Uta U Khun U briew Uba long ruh U Khun U Blei, U ban mih noh na u symbai jong u Jesse u kpa jong u Syiem Dabid, yn pynkup da U Mynsiem Bakhuid ka bor, U ban long ka jingkmen bah ia kiwei ki briew hynrei U ban long ka jingshyrkhei bah ia kiwei pat ki briew. "Hakhmih, la buh ia Une ia ka ban long ka jingkyllon bad ka jingieng ia ki shibun ha Israel" (Louk. 2 : 34).

La iathuhkhana ha (1) Presbytery Jowai Ri War, ha Thangbuli - 27-9-70. (2) Sub-District Mawdon Mawpen ha Thyllaw Warding - 17-1-71. (3) Nongkrem - 2-5-71. (4) Jaiaw - 29-8-71. (5) Sub-District Laitkseh ha Nongkasen - 25-3-73. (6) Nongpiur - 19-8-73.

Ha kane ka por nga don ban kren shaphang U Mynsiem Bakhuid bad ka jingtrei jong U ha ki baugeit ha U.

I. U Mynsiem Bakhuid u la don

Ka Ktien U Blei ka iathuh ia ngi ba U Mynsiem Bakhuid jong U Blei *U la don* naduh bymjukut, lane ngin ong, naduh shuwa ba la thaw ia kane ka pyrthei. *U la don* ha kane ka pyrthei naduh basdang kaba pynlong ia kane ka pyrthei, lyngba ki por jong ka Testament Barim, ter ter haduh kane ka sngi. Ban pynshisha ia kane, ngan ym da donkam ban kren shibun kum ban pynsabut ia kane ka jingshisha, ngan iathuh beit tang ia kaba ka ong ka Ktien U Blei ha ka Testamen Barim—

"Bad ka pyrthei ka long kaba khlem dur bad kaba suda, bad ka jingdum ka long halor ka khmat ka bajylliew, bad U Mynsiem U Blei U da khih halor ki um" (Jen. 1 : 2).

"Te u Pharaoh u la ong ha la ki shakri, Ngi lah ban shem ia u briew uba kat une, uba shong U Mynsiem U Blei ha u ? U Pharaoh u la ong ruh ha u Joseph, Naba U Blei U la pyni ha me ia kane baroh, ym don shuh uba shemphang bad uba stad kum ma me : ma me men long halor ka ïing jong nga, bad da ka ktien jong me yn synshar ia ki briew jong nga baroh" (Jen. 41 : 38-40).

"Men kren ruh ha kita baroh kat kiba stad ka dohnud, ia kiba nga la pyndap da ka (U) Mynsiem ka jingstad ba kin iathaiñ ia ki jaiñkup ia u Aaron, ia ka ban pynkyntang ia u, ban kam ia ka kam lyngdoh jong Nga" (Eks. 28 : 3).

"Hakhmih, Nga la khot da ka kyrteng ia u Besalil... bad Nga la pyndap ia u da U Mynsiem U Blei, ha ka

jingstad, bad ha ka jingshemphang, bad ha ka jingtip, bad ha ki kynja jingtrei baroh" (Eks. 31 : 3).

"Bad u Joshua u khun u Nun u la dap da ka (U) Mynsiem ka jingstad ; naba u Moses u la lah buh ia la ki kti halor jong u" (Deut. 34 : 9).

"Te kin ioh tip ba Nga long U Trai U Blei jong ki... Ngan ym iehnoh ia uwei ruh em na ki shata ; lymne Ngan ym buhrieh shuh ia la ka khmat na ki : namar Nga la theh noh ia U Mynsiem jong Nga halor ka iing Israel, ong U Trai U Blei" (Esek. 39 : 22).

"Te kan jia hadien kata, ba ngan theh buk ia la U Mynsiem halor ka doh baroh ; bad ki khun shynrang bad ki khun kynthei jong phi kin iathuhlpa, ki tymmen jong phi kin phohsniew ki jingphohsniew. ki samla jong phi kin iohi ia ki jingithuhpaw" (Joel. 2 : 28).

Ha kine ki jingkren ka Testament Barim ngi iohi ba ym don pud ia ka jingtrei U Mynsiem Bakhuid. Ka kynthup lut ia ka jingstad bad ka jingtip bad ka jingsngewthuh kaba don ha u briew. U Solomon, ha ka Kitab ki Proberb u la kren shaphang ka Jingstad. Ngi iohi ba ka ktien *jingstad* hangto ka thew ia U Mynsiem Bakhuid ka jingstad bad ka jingshemphang. Halor jong kine ki jingpynpaw baroh, U Mynsiem Bakhuid "*U la don*" naduh ka basdang ka jingthaw ia kane ka pyrthei bad U iai don haduh mynta ha kane ka pyrthei. Kane ka long ka jingmut kaba iar kaba ngi lah ban batai shaphang U Mynsiem Bakhuid.

II. Ia U Mynsiem Bakhuid la ai.

Haba tynjuh bniah ia ki jingthoh ha ka Testament Barim, ngi iohi ia ka jingtreikam U Mynsiem Bakhuid

jong U Blei ba ka ktah ia ka met ka jong u briew, ia ka jabieng ka jingpyrkhat jong u, bad ia ka jinglong jingim jong u ban trei na shapoh. Haba ngi wan sha ka Testament Bathymmai la nang kren pynshai shuh shuh shaphang jong U, da kaba kdew ba U long Uba la da phah ne da ai kyrpang, ban trei ha u briew ha ki rukom kiba iapher uwei u briew na uwei pat. U Apostol Paul u pynshai shaphang kane da ki ktien kiba kum kine : "Don ki bapher ki jingai, hynrei Ujuh U Mynsiem, bad don ki bapher ki jingshakri, hynrei Ujuh U Trai. Bad don ki bapher ki jingtrei, hynrei U long Ujuh U Blei Uba pyntrei ia kiei kiei baroh ha baroh" (1 Kor. 12 : 4-6).

Shaphang kine ki rukom jingai ia U Mynsiom Bakhuid, ngi shem ia kine ki dak kiba paw—

(*a*) *Ban pynkhuid.* Ngi pule na ka Ktien U Blei shaphang bun tylli bad bun jait ki jingjia kiba ngi khot ki jingleh kambah. Ngi kynmaw ia u Naaman uba sa ñianglyngkut kumno ba u la ioh koit na kata ka jingpang bashyrkhei. U Elisha Nongiathuhlpa u la shu phah ia u ban leit sum ha Wah Jordan hynñiew sien, bad haba u la leh kumta, la pynkoit kumta kumta ia kata ka jingpang jong u. Ka um jong ka Wah Jordan kam dei ka um dawai, hynrei halor ka Ktien U Blei kaba la wan lyngba U Nongiathuhlpa Elisha, U Mynsiem Bakhuid jong U Blei U la pyntrei da kata ka um jong ka Wah Jordon, ba u Naaman u la ioh jingkoit kumne kumne. Kumjuh, haba ngi pule ia ka Kitab u Daniel ngi shem ia ki jingjia kum kine : Ia u Daniel la bret ha ka krem ki sing ; hynrei ki sing kiba don hapoh kata ka krem kim treh bam ia ka doh u Daniel. Haba la bret ia ki lai ngut ki lok u Daniel ha ka lawarding

bashyrkhei, kam shym la ing ka thyllieij ding la ka doh jong ki. Haba ngi iohsngew ia kane, ka pynlyngngoh ia ngi. Kaei kane ? Ngim lah khlem da iohi ha kine ki jingjia ba U Mynsiem Bakhuid jong U Blei U la trei ban pynkylla ia ka met u Daniel ba ki sing kim treh bam ia ka ; kumjuh ruh U Mynsiem Bakhuid U la trei ia ki met u Shedrak, Meshak bad Abednego ban pynkylla ia ki haduh ba ka ding kam treh ing shuh ia ki.

Haba ngi wan sha ka Testament Bathymmai, ngi pule shaphang bun tylli ki kambah ba la leh da U Trai Jisu bad da ki Apostol. Ha kaba pynkhiah ia ki nongpang, kaba pynpeit ia kiba matlah, kaba pynkren ia ki bymnangkren, haduh kaba pynim pat ia kiba iap, ka jingkylli ka mih : Da kumno U Jisu U lah ban leh kat kine ki kambah ? La ngi ai ki jubab kiba kumno kumno ruh, kawei ka jingshisha ka sah ; kata ka long, U Jisu U la leh da ka jingiatrei lang U Mynsiem Bakhuid jong U Blei, namar la thoh, "Uta ia Uba U Blei U la phah, U kren ia ki ktien jong U Blei : naba U Blei Um ai ia U Mynsiem da ka jingthew. U Kpa U ieit ia U Khun, bad U la ai ia kiei kiei baroh ha ka kti jong U" (Ioan. 3 : 34-35). U Apostol Paul, namarkata, u la kdew ba ka jingiadei U Mynsiem kam long tang bad ka jinglong ka mynsiem u briew kaba shapoh ; ka don ka jingiadei bad ka met u briew ruh. Khmih, "Ha uwei la sam da U Mynsiem ia ka ktien ka jingpynstad...ha uwei pat ki bor ban pynkhiah...ha uwei pat kaba trei ki kambah" (1 Kor. 12 : 8-10). Ha kawei pat ka jaka u ong, "Hynrei lada U Mynsiem jong Uta Uba la pynmihpat ia U Jisu na ki baiap U shongsah hapoh jong phi, Uta Uba pynmihpat ia U Khrist na ki baiap Un

pynlong im ruh ia kita ki met baiap jong phi, da Uta U Mynsiem jong U Uba shongsah hapoh jong phi" (Rom. 8 : 11). Hateng hateng ki don ki briew jong U Blei kiba da ka jingduwai jong ki la pynkhiah ia ki nongpang bad la leh ruh ia kiwei kiwei ki kam kiba phylla. Ka long kaba beit bad kaba biang, ha kine ki jingjia, ba ngi dei ban ai ka burom ha U Blei U Kpa, U Blei U Khun bad U Blei U Mynsiem. U Mynsiem Bakhuid U don kti ban trei halor ka met u briew.

Kawei pat ka jingtrei kaba paw jong U Mynsiem Bakhuid ka long ha ka bathaw ia ka jingmut jingpyrkhat ka jong u briew. Ngi shem ba la sakhi shai ia kane da ki babun ki jingjia bad ki jingkren ha ka Ktien U Blei. Kawei ka kyntien kaba shai shaphang kane ka long, "Hato phim tip ba kata ka met jong phi ka long ka ïingshong U Mynsiem Bakhuid Uba hapoh jong phi, ia Uba phi la ioh na U Blei, bad phim long la ki jong hi ? Namar la thied noh ia phi da ka bor bah : te namarkata, to pyndonburom ia U Blei ha ka met bad ha ka mynsiem jong phi, kiba long ki jong U Blei" (1 Kor. 6 : 19, 20).

Ia ka bor ka jingtrei ba phylla jong U Mynsiem Bakhuid la kham pynpaw ha ka bapynkylla ia ka jinglong bad ka rukom im jong ki briew. Ngi khot ia kane ba ka dei ka jingkhapat lane ka jingkha arsien. U Trai Jisu U la ong shaphang kane : "Shisha shsha Nga ong ha me, lymda kha pat ia u briew na ka um bad na U Mynsiem, um lah ban leit hapoh ka hima U Blei" (Ioan. 3 : 5). Nangta sa shisien pat U la ong, "Nga iathuh ia ka bashisha ha phi, ka myntoi ia phi ba Nga Nga leit noh : namar lada Nga Ngam leit noh, Uta U Nongpyn-

tngen Un ym wan ha phi; hynrei lada Nga leit noh, Ngan phah ia U ha phi. Te ynda la wan ma U, Un pynkynduh ia ka pyrthei shaphang ka pop, bad shaphang ka hok, bad shaphang ka jingbishar de" (Ioan. 16 : 7-8). Ngi lah ban iakren shibun shaphang kane ka jingpynkylla jinglong ia u briew, da ka jingtrei ba phylla U Mynsiem Bakhuid ia ka met u briew, ia ka jinglong jong u bad ia ka mynsiem jong u. Ha kane ka por, nga sngew ba ka babha tam ia nga ban leh ka long da kaba iathuh da ki katto katne tylli ki nuksa.

Ha kawei ka por la don uwei u riewstad ba len Blei ha kawei ka nongbah ha Ri America. Ka kyrteng jong u ka long u Joe Barker. Nalor ba u long u riewstad badonburom, u long ruh u riewpnah ktien. Ha kawei ka Hall kaba heh, u la buh kawei ka por ha kawei ka janmiet ba un kren lekshor shaphang ka sobjekt ba ym don Blei ha ka pyrthei. La lum ki briew bun hajar: U la kren da kaba la khreh bha. U la shim por kumba shikynta. Lajan man ka sentence ba u la kren, ki paidbah ki la iathabkti bad iarisa. Ynda haba u la kut kaba kren, u la buh ka jingkylli hapdeng u paidbah ba lada don mano mano uba don jingkylli u lah ban buh hakhmat jong u. Ka la don ka jingsngap jar, la kum ban ong, ba lada par ka khnai ruh lah ban iohsngew ; ym don ba nud ban kylli ei ei. Khatduh, la ieng uwei u briew na kyndong, uba long tang u nongbylla tih dewiong, u la pan ban shah ia u ba un buh kawei ka jingkylli. U Joe Barker u la shah ryngkat bad ka baphuh samrkhie. Ki paidbah baroh ki la pynjrong la ki shkor ban sngaplia u. Uta u nongbylla u la buh ka jingkylli ha kane ka rukom: Rangbah badonburom, sngewbha ban batai ia nga kaei

kaba la pynlong ia nga kumne: Hynriew bnai mynshuwa, nga la long u nongbuaid kiad, u nongiakhalai, u nongshohtnga bad u nongthaw kulmar hapdeng ki paralok man ka sngi ; hynrei naduh ba nga la pdiang ia U Jisu Khrist kum la U jong U Nongpynim bad U Nongsiewspah nga la kylla long u jingthaw bathymmai, bad ia kata baroh ki para nongtrei jong nga bad ka shnong ka thaw baroh ki iatip lang. *Sir* ! sngewbha ban batai, kaei kata kaba la pynkylla jinglong ia nga haduh katta ? U Joe Barker u la ieng ban batai da la ka jingstad bad jingpnah thyllieij jong u : 5 minit ym pat kut : 10 minit ym pat kut : 15 minit ym pat kut : 20 minit ym pat kut : ki briew ki la sngewthait ban shahshkor, ki la mih noh na kata ka jingialang uwei hadien uwei; la katta ruh u Joe Barker um pat kut ka jingbatai jong u. Ka jingmih ka la long ha khmat u paidbah : *u la rem* !

Ngan iathuh sa kawei ka jingiathuhkhana kaba nga da shem hi. La katto katne snem mynta, ngi la leit ban pynlong ka jingialang jong ka Seng Pynduh Kiad ha kawei ka Iew hapoh Ri Jaintia. Haba la dep ki jingkren jong ngi kiba leit, la ieng uwei u rangbah trai jaka jong kata ka thaiñ, uba da long hi u rangbah-bah da shisha. U la kren da ki ktien kiba kum kine : Paralok baroh, phi ithuh ia nga baroh bad phi iatip ruh baroh shaphang jong nga. Phi tip ba nga la ju long u briew u bymtip ïing tip sem, u bymtip hangno nga bam hangno nga dih, hangno nga thiah hangno nga dem. Teng teng nga par baroh sawkti sawkjat kum u sniang bad nga thiahmiet hapoh liewnur. Ki briew teng teng ki kiar ban iaid najan jong nga. Haba nga phong jaiñ sut mynstep ba nga mih na ïing, janmiet nga wan phai u briew uba kit

ktieh baroh shirynieng. Hynrei mynta la phra snem naduh ba nga la long khristan, nga la ngeit bad pdiang ia U Jisu Khrist, khmih ia nga mynta, phi iohi kumno? Ale khmih la ka ïing ka sem jong nga, khuid ka ïing jong nga, ne khuid ka ïing jong phi? Ale khmih ia ka tnga jong nga bad ia ki khun jong nga, ki kham suk kham kmen ma ki ne lah ki jong phi? Kane ka la long namar ba nga la iapyllait sanshyieng bad ka kiad bad nga la pdiang ia U Jisu Khrist. Kaba kum kane ka dei ka jingtrei jong U Mynsiem Bakhuid haba U la ioh jaka ban shongneh ha ka jingim jong u briew.

Ngam sngewnang ban sangeh tang hangne. Nga kwah ban iathuh sa kawei pat ka jingiathuhkhana kaba nga la iakynduh hi da lade. Nga la leit sha kawei ka jingiaseng Sub-District ha Ri Jaintia la katto katne snem mynshuwa. Nga la leit ryngkat bad uwei u rangbah u bymdon kyrdan ei ei ruh ha ka balang. La mih na Shillong da ka Taxi, nga la pyrkhat ban iadon lang kiwei kiwei de ki passenger hynrei la ialeit tang baroh arngut hi. Nga la syier shilynter lynti na ka bynta ka bai taxi ban iashong tang arngut. Haba la poi ha Jowai, nga la peit suh katno un siew,—nga la iohi u siew 45 tyngka. Da ka jingbymbanse nga la tyrwa peisa ia u, um treh shim: nga la shitom ka jingiatiplem. Ynda lajan miet u la ap briew ban ialeit da ka Trok kitdieng jong u haduh ban da dap. Haba la poi shong, um shim peisa nano nano ruh. Ynda Lah Sngi U Blei, u la mih da kata kajuh ka trok kumba 8 baje mynstep. U la tynñian lut ha kata ka Trok ia baroh ki nongwan jingiaseng, lehse ym duna 50-60 ngut. Ynda la poi ha Jowai, um treh shim peisa nano nano ruh haba tyrwa ia u. Dei

ha kata ka por shong trok ryngkat bad u ba nga sa tip kham bha shaphang jong u. Man ka por ba ïlong Sub-District ne Presbytery, ka kam jong u ka long ban leit wad briew ban pialeit jingiaseng da ka Trok jong u, bad la ka jingjngai ka jaka jingiaseng ka long haduh 30-40 kilometer, um ju shim bai kali nano nano. Nga iathuh ia kane ban pynshisha ia kaka la thoh ha ka Ktien U Blei "Don kiba pher ki jingai, hynrei Ujuh U Mynsiem". Ujuh U Mynsiem U trei bad pyniaid ia u nongñiah Trok bad ia u Pastor ba iathuhkhana.

Ka kam ka jong U Mynsiem Bakhuid ka long khamtam eh ban pynkhihim thymmai ia u briew ba un long uba trei ia ka kam ka jingshakri—bad kaba bang bad thiang tam ka long ka jingshakri kaba khlem khmihlynti bainong ei ei. Ia kane ka jingai U Mynsiem Bakhuid la pyndonkam ban kren ha ka Ktien U Blei da ki babun ki rukom. Katto katne na ki ki long kine :—(1) Ka bapynbaptis da U Mynsiem Bakhuid (Ki Kam 1 : 5) ; (2) Ka bapyndap da U Mynsiem Bakhuid (Ki Kam 2 : 4, 8) ; (3) Ka bapynhap ia U Mynsiem Bakhuid (Ki Kam 10 : 44-46) ; (4) Ka batheh ia ka jingai U Mynsiem Bakhuid ; (5) Ka bapdiang ia U Mynsiem Bakhuid (Ki Kam 19 : 2-6) bad kiwei kiwei.

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist.—Amen.

LYNNONG XIII

KA JINGIALAM U BLEI

"*Nga dang don shibun kiei kiei ruh ban ong ha phi, hynrei phim lah ban shah ia ki mynta. Hynrei ynda U la wan ma U, U Mynsiem ka jingshisha keiñ, Un ialam ia phi sha ka jingshisha baroh, namar Un ym kren na lade, hynrei ia kiei kiei ruh katba Un iohsngew, Un kren, bad Un pynpaw ha phi ia kiei kiei ruh ki ban sa wan* (*Ioan. 14 : 12, 13*).

Kane ka long kawei na ki sobjekt kiba nga ju sngewtynnat eh naduh ki por ba nga dang khynnah samla. Lada ngam bakla, nga la pyrshang ban kren ia kum kane ka sobjekt ha ka Balang Tyngnger haba nga dang long u khynnah samla uba tang kumba 16 snem ka rta. Ha ki sngi ba nga la pyndep ia la ka jingshong skul, nga la pyrkhat im jingmut shibun shaphang ki ktien, "U Trai U long U Nongaplangbrot Babha jong nga".

Shaphang kane ka Ktien "*Jingialam*" ngi shem ia ki jingthoh ha ka Ktien U Blei ba la kren shaphang ka jingialam U Blei U Kpa, U Blei U Khun bad U Blei U Mynsiem. Ngi kynmaw ia ka history jong ki khun Israel mynba ki ang don hangta ha Ri Khlaw. U Blei Jehobah U la ialam ia ki da ka baleit ha shuwa jong ki kum U Rishot Lyoh mynsngi bad U Rishot Ding

---

La iathuhkhana ha ki dur ba iapher : **(1) Retreat ki Nongsharai S. D. Mawphlang ha ka 24-10-1971, Ha Umiaip S. D. Laitkseh ha ka 2-4-1972 bad (3) Ha Jaiaw 16-5-1972.**

mynmiet. Ngi pule pat shaphang U Jisu Khrist ba U pynsyrïim ia lade bad u nongap langbrot, U ong, Nga long U Nongaplangbrot Uba bha: Uta U Nongap Langbrot Uba bha U khot ia ki langbrot la ki jong da ka kyrteng bad U ialam ia ki (Ioan. 10 : 15). La kren ruh shaphang U Mynsiem Bakhuid ba U ialam ia la ki briew sha ka jingshisha baroh (loan. 16 : 13). Nalor ki jingthoh kiba don ha ka Ktien U Blei, ngi ju rwai ruh shaphang, (1) Ka jingialam U Blei U Kpa, "Lam ia nga, A Trai Jehobah, Pilgrim lyngba ka pyrthei" (Jingrwai 364), (2) Ka jingialam U Jisu Khrist U Trai, "Ko Trai Jisu, Nongaplangbrot, Sumar ialam ruh ia ngi" (Jingrwai 360), bad (3) Ka jingialam U Mynsiem Bakhuid, "Mynsiem babha, Me la ialam, Riewkhuid ruh mynbarim, Ia nga ruh to bytin ma Me, Ha lynti kaba im" (Jingrwai 92).

Shaphang ki jingduwai jong ngi ngin shem, haba ngi bishar ia lade, ba ngi shait duwai tang ha U Blei U Kpa hi, ngi da bud rukom ia kaba U Jisu Khrist U la hikai ha ka Jingduwai U Trai, "Ko Kpa jong ngi Uba ha bneng." Teng teng ngi iohsngew ia ki nongduwai kiba khot, "A Trai Jisu"; bad ñiar eh ba ngin iohsngew iano iano ba kin duwai ne khot ia U Mynsiem Bakhuid. Ha ki sngi kiba kham nyngkong ba nga la ia ithuh khmat bad I kpa ka Phlo (Dober Wanshong), shuwa ba ngan iohsngew ia ki jingrwai jong u, nga la iakynduh ban ia shongkai bad u ha ka Presbytery Shella kaba la long ha Mawsynram. U la iawer ia nga ban ialeit kai bad u sha kawei ka ïing jong uwei u briew uba la shu thiah pang la kumba phra snem lynter, u dei u bym pat long khristan, hynrei u la shah ban pynlong jingduwai na ka bynta jong u. Haba u la ialam ia nga sha uta u nong-

pang, nga la pyrkhat ba u un duwai bad nga ngan shu sngap ; hynrei kyndit kyndit u la ong ia nga, "Duwai ma phi, Pastor !" Nga la pyndep kaba duwai kumba nga ju leh. Haba ngi la iamih shabar ban ialeit noh, u la kren ia nga kumne : "Nga sngewbha shibun eh ia phi, Pastor, ba phi la duwai ha U Mynsiem Bakhuid !" Nga la sngewlyngngoh ban iohsngew ia kata ka jingkynthoh namar ngam tip kumno ba nga la duwai ha U Mynsiem Bakhuid, haba kam don ei ei ka jingmut kaba kum kata ha nga hi ; nga la shu duwai kumba nga ju duwai. Nga iathuh ia kane ka jingjia ba ñiar eh ba ngin iohsngew ia ka kyrteng U Mynsiem Bakhuid ha ki jingduwai jong ngi. Don kiba napdeng jong ngi kiba don kata ka jingsngewartatien la ka long kaba dei ne em ban duwai ha U Mynsiem Bakhuid. Lada ka Ktien U Blei ka iathuh shai ba U Blei U Kpa, U Blei U Khun bad U Blei U Mynsiem ki IALAM ia la ki briew. bad ngi ruh ngi khot ia ki ban ialam ia ngi da ka barwai da ki jingrwai, ka long baba dei bad kaba beit ruh ba ngin duwai ha U Mynsiem bad duwai ia U ba Un iarap bad ialam ia ngi ha man ki por ba donkam.

Namarkata, haba ngi kren shaphang ka jingialam U Blei, ngi mut ruh ia ka jingialam U Jisu Uba U Trai bad ka jingialam jong U Mynsiem Bakhuid. Haba ngi kren shaphang ka jingialam U Blei U Kpa, bad ka jong U Blei U Khun bad ka jong U Blei U Mynsiem, ngim mut ba don laitylli ne lai jait ki jingialam, hynrei ka dei tang kawei, kajuh. Ngi kren, ngi rwai, ngi pule, ngi duwai ruh ha U Blei Uba Uwei Lai ban ialam ia ngi.

Ha ka jingmut ka ktien ha "Uwei-Lai" lane "Lai ha Uwei U Blei" ka long kaba eh than ban batai lane

wat tang ban shu mutdur. Ha ka ktien Phareng ki shait ong, "Ki Lai Person ha Uwei U Blei," lane, "Lai ngut ki Person ha Uwei U Blei." Ka ktien "Person" ki shait pyndonkam ha kaba kren ia u briew la u dei u khynnah ne u rangbah, shynrang ne kynthei. *U Person* u dei u briew uba don ka met, ka mynsiem, ka bor jingmut jingpyrkhat, ka bor jingsngewthuh jingshemphang, ka jinglong ba kyrpang kaba tang marwei hi kaba iapher na kiwei *ki Person*. Haba ngi pyniadei ia kane ka jingmut *person* sha ka jinglong bad ki jingiadei ki *Lai Person ha Uwei U Blei*, kam iahap biang satia. Haba ngi pynsyrllem ia ka rukom jingpynpaw ia ka jingtreikam jong ki *Lai Person ha Uwei U Blei* bad ka rukom *jinglong Person* jong ngi ki briew ngi lah ban ong *Lai ngut ha Uwei U Blei*; namar ngi pyniahap ia ka jinglong U Blei U Kpa bad ka kam synshar lut nadong shadong; ia ka jinglong U Blei U Khun bad ka kam aiti lut ia lade na ka bynta ka jingpynim ia u briew; bad ia ka jinglong U Blei U Mynsiem bad ka jingpyndap rynieng ban pynlong ia u briew uba janai ha khmat U Blei. Kane kam pat biang ban iathuhkhana ne batai ia ngi shaphang ka jinglong jong U Blei, *Lai ha Uwei*. Ki nongthoh Theology ki lah ban kren shaphang ka *Jinglong Lai ha Uwei* da kaba pyndonkam ia ka ktien "Laingut ki Person ha Uwei U Blei," namar ki long tang ki briew kiba pyndonkam ia ka ktien ba iakren parabriew. Kim lah ban kren, ym don thyllieij briew hi ruh ba lah ban kren, shaphang ka *jinglong Lai ha Uwei U Blei* Uba long ha lyndet ka Jingpynlong, Uba khlem jingsdang khlem jingkut, Uba ym don jingkheiñ wei-ar-lai. Lada ka long ia ngi ban kren shaphang ka jinglong Lai ha Uwei U Blei, kaba

sngewbeit ka long ba ngin shu kynnoh "U Blei Uba Uwei-Lai" ym ban ong, "U Blei Uba long Laingut ha Uwei," namar da kaba ngi wallam ha ka ktien Khasi ia ka ktien NGUT, ngi pynhiar kyrdan noh ia ka jinglong Blei sha ka jinglong briew.

Ban batai shaphang kane ka jinglong Lai ha Uwei ngi lah tang ban pynsyrïiem bad kaei kaei kaba ngi don ha kane ka khyndew malu mala :

(1) Shim uwei u maw ha ka kti uba khia shi kilo. Pynpait ia uta u maw : na kaba u long tang uwei, u kylla long ar, lai, san, shiphew, shispah. Haba thew ia uwei u maw u mih shi kilo ; haba thew ia ki shispah tylli ki maw ba la pynpait ia uta u maw, ki mih hi shi kilo. Kumta, ngi lah ban kren shaphang ka jingpyniadei ia uta u maw bad ki shispah tylli ki maw ba ki ialong *shispah ha uwei.*

(2) Shim ia uwei u dieng : (a) Lada ngi shim ia ka met bah jong u, ngi shem don ka *snep*, ka bynta ba ngi khot ka *ja*, bad hapdeng u don uba ngi khot u *Snar.* Ki don lai syrtap hynrei u don tang uwei u dieng uba im. (b) Ha u dieng, ki don ka metbah, ki sla bad ki soh. Baroh lai tylli kine kim don jingiadei ha ka tynrai jinglong, hynrei ki long baroh lai ki tynrai jinglong ha uwei u dieng, kiba iapher kawei na kawei.

(3) Shim pat ia u briew : (a) Ha ka met u briew don ka doh, ki shyieng bad ka snam. Khlem kine ki atiar, ki bym don jingiadei kawei bad kawei pat, ym lah ban long u briew. Ha u briew don lai hynrei u long tang uwei. (b) Shim pat ia ki bor ne ki atiar hapoh u briew : ha u don ka jingpyrkhat, ka jingsngew bad ka mon ki bym lah ban pyniakhlad kawei na kawei pat ; bad

ba lada shim tang kawei kawei ka bynta, kan ym long shuh bad kita artylli ruh kin ym lah long shuh.

Katne ka jingmaian ka don ha ka jingkhot ne jingjer kyrteng jong ngi ia u maw, ia u dieng bad ia u briew: ngi khot da ki bun ki kyrteng hynrei don tang uwei. Lada ka don haduh katne ka rukom khot jong ngi ia kiei kiei kiba ngi iohi, kiba kynja khyndew, katno tam ka don ka jingmaian haba ngi kren shaphang ka jinglong Lai ha Uwei U Blei. Ka la dei ia ngi tang ban shu kren hynrei ngim lah ban batai. Wad ha ka Ktien U Blei hi ruh ym shym la batai ne kren pynshai kdar, la iathuh ia ngi tang ia kaba ka don bad ka long.

Haba ngi shim ban pyrkhat shaphang kane ka sobjekt *ka Jingialam U Blei*, ngim lah ban pyniapher ne pyniakhlad na kaba ngi dei ban shim ruh ba ka dei ka Jingialam U Mynsiem Bakhuid. Haba ngi kren shaphang ka Jingaiei ka jong U Jisu Khrist, ka Jingieit ka jong U Blei Uba U Kpa, bad ka Jingiasyllok ka jong U Mynsiem Bakhuid, ngim dei ban pyrkhat ba kine baroh LAI ki don la kijong kijong ki kam ba ki trei kiba ka jong uwei kam don jingiadei bad ka jong uwei pat. Kane ka long ka jingphla jong ka Ktien U Blei: "Te kane ka long ka hukum jong U (Blei), ba ngin ngeit ha ka kyrteng U Khun jong U, U Jisu Khrist, bad ba ngin iaieit paralok hi, kumba U la ai ia ka hukum ha ngi. Bad uta uba sumar ia kita ki hukum jong U, U iaisah ha U, bad U ruh ha uta. Te da kane ngi tip ba U iaisah ha ngi, na Uta U Mynsiem ia Uba la ai ha ngi" (Ioan. 3 : 23, 24).

To, wan mynta sha ki kyntien jong kane ka dkhot kaba don ha khmat jong ngi. La kren shaphang U

Mynsiem Bakhuid ba U long "U Mynsiem ka Jingshisha." Kum U Mynsiem ka jingshisha, U ialam ia ki briew sha ka jingshisha. Lada ngi buh ka jingkylli, Kaei kata ka jingshisha ? Ngim lait na kaba ngi dei ban jubab ban ong, ba ka jingshisha ka dei kata kaba iadei bad ka jinglong tynrai ka jong U Blei hi. Ka pyrthei da la ka jingstad kam lah ban ithuh ia U Blei (1 Kor. 1 : 21), kam lah ban shemphang shaphang ka jinglong Lai ha Uwei U Blei. Ka Ktien U Blei ka kren shaphang kane ka jingshisha kumne : "Kiei kiei ruh ba ha khmat kam shym la iohi, bad ka shkor kam shym la iohsngew, bad kim shym la mih ruh ha ka dohnud u briew, ki long kita kiei kiei ia kiba U Blei U la buh lypa ia kita kiba ieit ia U. Hynrei U Blei U la pynpaw ia ki ha ngi da U Mynsiem jong U ,namar U Mynsiem U iit ia kiei kiei baroh, wat ia kita kiei kiei ruh kiba jylliew ki jong U Blei" (1 Kor. 2 : 9, 10). Da kine ki ktien ka nang pynshai shuh shuh ia ka jingialam U Mynsiem ba *"Un ym kren na lade, hynrei ia kiei kiei ruh katba Un iohsngew Un kren"*.

Ka jingialam ka jong U Mynsiem Bakhuid kam kut tang ha kaba sngewthuh shaphang U Blei. Ka jingtip, ka jingsngewthuh bad ka jingshemphang kaba shaphang U Blei ka ialam jngai shibun eh. Ka Ktien U Blei ka ong, "Kumba u briew u pyrkhat kumta ruh u long" (Prob. 23 : 7). Ka jingsngewthuh kaba dei shaphang U Blei, ka thaw thymmai ym tang ia ki rukom pyrkhat jong u briew, hynrei ia ka jingngeit jong u shaphang kiei kiei baroh, bad khamtam ia ka jinglong jingim jong u kaba baroh shiryniong naduh shabar haduh kaba shapoh shaduh ki tynrai bah ka longbriew manbriew jong u. Ban

tip ia U Blei bad ia ki jingshisha baroh kiba dei shaphang jong u, ka mut hi ban shah ring bad shah ialam sha U bad sha kiei kiei kiba iadei bad ka Jinglong jong U. Ka *goal* lane ka jingthew sha kaba la buh ia ngi ban kot ka long kata ka jingdap rynieng kaba ha U Khrist Jisu kaba long ka JINGIEIT. U Apostol Paul u ong, "Ka jingieit ka iaishah slem bad ka leh sbun ; ka jingieit kam ju pihuiñ ; ka jingieit kam ju leh sarong ia lade, kam ju pynmeng, kam ju leh khlemakor, kam wad tang ia kiei kiei ruh la ka jong, kam shait ban khih bitar, kam tharai sniew ; kam kmen ha ka jingbymhok, hynrei ka iakmen lem bad ka jingshisha ; ka iaishah jem ia kiei kiei baroh, ka ngeit kloi ia kiei kiei baroh, ka kyrmen ia kiei kiei baroh, ka shah ia kiei kiei baroh" (1 Kor. 13 : 4-7). U Apostol Ioannis u ong, "U Blei U long ka Jingieit". Ban tip ia U Blei ha ka jingshisha, ka long ban iaid ha ka lynti ka JINGIEIT. Katba ngi nang jan sha U Blei katta ka jingieit ka nang jan sha ka jingjanai. Kane ka jingjanai ka shong tylli ha U Trai jong ngi. "U Kpa U la phah ia U Khun ban long U Nongpynim jong ka pyrthei. Jar uba da phla ba U Jisu U long U Khun U Blei, U Blei U iaisah ha u, bad ma u ruh ha U Blei. Ma ngi te ngi ithuh bad ngi la ngeit ia kata ka jingieit ia kaba U Blei U don ia ngi. U Blei U long ka Jingieit ; bad uta uba iaisah ha kata ka jingieit u iaisah ha U Blei, bad U Blei U iaisah ha u" (Ioan. 4 : 14-15).

Shuwa ban pynkut ia la ka jingkren, nga kwah ban shon ia ki ktien "*Phi*" ha kane ka dkhot. Ngim bakla ka jingsngewthuh jong ngi shaphang kane ka ktien ba ka mut ia kito kiba shahshkor ia U ha kato ka por ba U

kren. Da kata, ngi sngewthuh ba ka long ka jingkren kaba thew bad kaba dei sha nga bad sha pbi kiba la pdiang bad ngeit ha U. Kane ka "*ia phi*" namarkata, ka mut *ia phi* iwei-pa-iwei; *ia phi* ki khun kiba koh-nguh; *ia phi* ki khun ka jingshai; *ia phi* ki khun ka hok bad ka jingshai; *ia phi* ka briewkhmat ka jong U Blei; *ia phi* kiba long ka bynta kynti jong U hi. Kane ka long ka jingmut jong ngi haba ngi rwai ia kato ka Jingrwai 359:

"To lam ia nga ha'lynti hun,
Hapydeng ki jingpynshoi bun;
Ha por ka jynjar bad jingma,
Mynsiem babha, ialam ia nga".

Kane ka ktien "Phi" ka ialam jingmut ia ngi ba ngin sngewthuh ba ka mut ia "ka Balang", kata ia kaba U Trai Jisu U la jer ia ka ba ka dei ka Nongleit Kurim jong U; kata, kaba u Apostol Paul u la khot ia ka "ka Balang kaba donburom, ka bymdon ka bathohbria lane ka basti, lane kaei kaei ruh kaba kum kita" (Eph. 5 : 27). Kane ka balang ka dei kata kaba ngi rwai:

"Yn i ka Seion kum ka ior,
La hangne tyngit eh;
Kan mih ruh lawei da ka bor,
Bakhuid, ba phyrnai de.
Ha pydeng kan ym long baswai,
Kan tyngshaiñ kat ka sngi;
Kan kup ka hok U Khrist U Trai,
U Nongbahkhlieh jong ngi".

Kane ka dei kata ka balang kaba ha kane ka khyn-dew kaba la ker tawiar ia ka da ki jingeh baroh saw-dong. Ia kane ka balang, U Trai jong ka U donkam

ban ialam na kawei ka por sha kawei pat haduh ba kan da kot sha kata ka burom kaba u Solomon Syiem hyndai u la rwai shaphang jong ka, "Kaei kane kaba i kum ka step, kaba ibha kum u bnai, kaba shai kum ka sngi, kaba ishyrkhei kum u paidiapom ba rah lama" (Jingrwai u Solomon 6 : 10).

Haba ngi pyrkhat shaphang ka Balang U Jisu Khrist ha kane ka khyndew, ngim lah khlem da pyrkhat shaphang ka jingialam ka jong U Blei ia ki khun Israel ha ka Ri Khlaw. U ialam ia ki lyngba ka um bad lyngba ka ding. La U long ia ki U Rishot Lyoh Mynsngi bad U Rishot Ding Mynmiet, hynrei ki la dei ban shah shibun ki jingshitom bad ki jingjynjar naduh ki met haduh ki mynsiem, Dei haba ka Balang ka iakynduh ia ki jingeh kiba kum kine, ba ka donkam ia U Nongpyntngen Mynsiem Bakhuid ban ialam ia ka. Ha ki khep kiba kum kine, ngi donkam eh ia ka Ktien U Blei kaba long ka Atiar ba skhem tam da kaba U Blei U shait ialam ia la ki briew bad ia ka balang.

Sngap kumne ka Ktien U Blei ka kren ha ngi : "Ko hep baieit, to wat sngewphylla phi ia kata ka jingtynjuh ba mehding kaba ha phi, kaba la jia ban tynjuh ia phi, kumba da jia kaba khyllah ha phi ; hynrei kat kumba phi ioh bynta lem na kita ki jingshah shitom U Khrist, to kmen noh ; ba ha kata ka jingpynpaw ia ka burom jong U phi ruh phin ioh kmen da ka jingkmen kaba khraw" (1 Pet. 4 : 12, 13).

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist.—Amen.

LYNNONG XIV

KA JINGJALAM U MYNSIEM

"Hynrei ynda U la wan ma U, U Mynsiem ka jingshisha keiñ, Un ialam ia phi sha ka jingshisha baroh, namar Un ym kren na lade, hynrei ia kiei ruh katba Un iohsngew Un kren, bad Un pynpaw ha phi ia kiei kiei ruh ki ban sa wan" (Ioan. 16 : 13).

"Namar kat kiba la ialam da U Mynsiem U Blei, kita keiñ ki long ki khun U Blei" (Rom. 8 : 14).

Nga ngeit ba kum ki briew jong U Jisu Khrist ngi la sngewthuh bad ngi la pdiang ia kine laitylli ki jingkren kiba shai katba kum ka jinghikai ka Ktien U Blei, shuwa ba ngin iapyrkhat shaphang ka jingialam U Mynsiem Bakhuid.

(1) U Blei U sngewbha eh bad U lah ruh ban ialam ia la ki briew haba ki lynñiar bad ki khot kyrpad ia ka kyrteng bakhuid jong U Ngi shem kyrhai ki jingkren ka Ktien U Blei ha ka Testament Barim kumjuh ruh ha ka Testament Bathymmai kiba pyni shai shaphang kane.

"Ynda kumta men khot, bad U Trai Un sngew ; men kyrpad U to Un ong, Nga hangne. U Trai Un ialam ruh ia Me ha la ka sngi, bad Un pyndap ia ka mynsiem jong Me ha ki jaka ryngkhiang, bad Un pynkhlaiñ ia ki shyieng jong me ; men long ruh kum ka kper ba la ai um, bad kum ka umpohliew, kiba ki um jong ka kim duh noh" (Isa. 58 : 9, 11).

La iathuhkhana ha ka Presbytery Sohra-Shella, ha Mustoh Feb. 13, 1938.

"Uta uba bsut na kata ka jingkhang u long u nongap jong kita ki langbrot. Ia Une, u nongap jingkhang u plie; te kita ki langbrot ki sngap ia ka ktien jong U; bad ia ki langbrot la ki jong hi U khot da ka kyrteng, bad U ialam shabar ia ki. Bad haba U la pynmih noh ia la ki jong, U iaid ha shuwa jong ki, te kita ki langbrot ki iabud ia U; naba ki iasngewthuh ia ka ktien jong U" (Ioan. 10 : 2-4).

"Hynrei Uta U Nongpyntngen, U Mynsiem Bakhuid, ia Uba Uta U Kpa Un phah sha ka kyrteng jong Nga, Uta keiñ Un hikai ia phi ia kiei kiei baroh, ban Un pynkynmaw ia phi ia kiei kiei baroh kiba Nga la ong ha phi" (Ioan. 14 : 26).

"Hynrei lada uno uno ruh na phi u duna ka jingstad, to un pan na U Blei Uba ai kylluid ia baroh bad U bymkynnoh beiñ; te yn ai ia kata ha u. Hynrei to un pan ha ka jingngeit, khlem da artatien ei ei ruh em" (Jak. 1 : 5, 6).

Ha khmat jong kine ki jingshisha baroh, haba ngi la ngeit bad ngi la pdiang ia ki, ngi dei ruh ban ngeit bad ban pdiang ia kine ki ktien, "Uta uba da sngewartatien u long keiñ kum ka jingatphyllung ka duriaw ia kaba la beh da ka lyer bad ba la pynshad kynting. Namar wat ai ba uta u briew un mut ba un ioh diang ei ei ruh na U Trai" (Jak. 1 : 4, 7).

(2) U Blei U long Uba na bymjukut ha ka bor, ha ka jingstad, ha ka hok, ha ka jingshisha bad ka jingieit jong U. Ha la ka jingstad bad ka jingieit jong U, U lah ban ialam ia la ki briew ha ki lynti kiba eh bad kiba kyllaiñ kiba isniew ha kaba peit ki khmat, hynrei ha kaba sha lyndet U pynap ia ki jingkyrkhu kiba palat

ia ka jingsngewthuh briew. Khmih kine harum ki jingiathuhkhana na ka Ktien U Blei—

"Ki jingmut jong Nga kim long kum ki jingmut jong phi, lymne ki lynti jong phi kum ki lynti jong Nga, ong U Trai. Namar katba ki bneng ki long kiba kham jrong ban ia ka khyndew, kumta ki lynti jong Nga ki kham jrong ban ia ki lynti jong phi, bad ki jingmut jong Nga ban ia ki jingmut jong phi" (Isa. 55 : 8, 9).

"Uno uno ruh de u bymbah la ka jong ka diengphna, bad ba wan bud nadien jong Nga, um lah ban long u synran jong Nga. Naba uno na phi uba mut ban tei ia ka kut, u bym da shong khop shuwa ban kheiñ ia kaba lat, la u don biang ne em ia ka ban pyndep ? Ioh, haba u la seng ia ka nongrim bad ba um lah ban pyndep, baroh kiba iohi kin sdang iarkhiebeiñ ia u, ki da ong, Une u briew u la sdang ban tei, te um lah du bad pyndep. Lane uno u syiem haba u leit ban ialeh thma bad uwei pat u syiem, u bym da shong khop shuwa, ban pyrkhat bha, la u lah ne em da ki shiphew hajar, ban ieng ialeh bad uta uba wan ialeh ia u da ki arphew hajar ? Lymda kumta, mynba uta uwei u dang jngai, u da phah noh ia ki nongleit pan iasuk, u pan ruh da kaba kumno ban iasuk noh. Kumta ruh, uno uno uba na phi, u bymñiew duh noh ia kiei kiei baroh kiba u don, um lah ban long u synran jong Nga" (Louk. 14 - 27-33). Halor kane ka jinghikai U Trai jong ngi, ka dei ia ngi ban da pyrkhat bha, ban da kheiñ da diah bha, shuwa ba ngin pynlong ka jingrai kut ia ka lynti kaba ngi dei ban iaid. Ong u riewstad, "Don ka lynti kaba i kumba ka beit ia u briew, hynrei ka bakut jong ka long ka lynti ka jingiap" (Prob. 14 : 12).

(3) Kaba lai pat, ngi dei ban sngewthuh bha ia ka jingiapher hapdeng ki ktien "Ka jingialam" bad "Ka jingñiah", Shaphang *Ka jingialam* ngi shem ha ka Ktien U Blei kum kine ki jingong, "U Mynsiem Bakhuid Un ialam ia phi sha ka jingshisha baroh" (Ioan. 16 : 13). "Te lada uba matlah u ialam ia uba matlah, kin iahap baroh arngut ha ka thliew" (Math. 15 : 14). Shaphang ka bañiah, ngi pule ki ktien kiba kum kine, "Hakhmih ruh, ia ki liengbah, la ki khraw katta katta, bad ba la beh ruh ia ki da ki lyer bajur eh, pynban la pynphai ialam ia ki da i boitha i barit eh, shano shano ruh katba mon ka jingthmu uba bat boitha" (Jak. 3 : 4). Hangne, *ka bañiah* ka mut ka babeh, ka bakhynñiat na shadien. Ia U Jisu la ong ba *la ialam kyrkieh* ia U sha Ri Khlaw da U Mynsiem ba yn pynshoi ia U da u Soitan (Khmih Markos 1 : 12). Ha ka ktien Phareng, ia kane ka ktien '*ialam*' la buh da ka ktien '*drive*', kaba mut, ñiah khynñiat, pynbor. U khristan u lah ban shah ñiah ne shah khynñiat ha U Mynsiem Bakhuid ba un phrang bad tynjuh ia u, hynrei lada um bat skhem ia ka Ktien U Blei, u lah ban hap sha ki liewlep ba sngewshyrkhei. Dei namar kane ka daw, ka dei ia ngi ban da sngewthuh shai kdar ha kaba kumno ka long ka jingialam U Blei bad ha kaba kumno pat ngin sngewthuh ba ka dei ka jingpynshoi u Soitan bad ki bor jong u.

Mynta ngin iakhmih kham bniah shaphang ki jingjia kiba iadei bad ka jingshem mynsiem jong ngi, da kumno U Blei U ialam ia ngi, bad da kumno ngin sngewthuh ba ka dei ka jingkhot jong U. Haba ki wan ki jingsngew rngai bad ki jingiohi rngai, kumno ngin sngewthuh ba ki long ki jingpynpaw U Blei ha ngi, ba ki dei

ki jingpynpaw jong U kiba kyrpang na ka bynta ka jingmyntoi jong ngi ? U Soitan u lah ban leh ia kiba kum kine bad un "ialam kyrkieh" kumba la leh ia U Jisu sha rikhlaw ba ñiur ñiur bad hangta ban pynbakla ia ngi na ka jingngeit kaba ha U Jisu Khrist Uba U Trai bad ka Ktien jong U.

Kaba nga don ban ialam ia ka jingmut jong phi ha kane ka por ka long, kumno U Blei U ialam, bad da kumno ngi lah ban sngewthuh ia ka jingkren jong U. Haba buh da kiwei pat ki ktien ka long, kumno U Blei da la U Mynsiem Bakhuid jong U, U pynpaw ia la ka mon bad ka jingkwah jong U ha ngi.

Ngan iathuh ia phi ba don sawtylli ki rukom, la kumno kumno, ba U Blei U pynpaw ia la ka mon jong U ha ngi ki briew :

1. Ki Jingthoh Bakhuid ia kiba ngi khot, ka Ktien U Blei.

2. Ki jingjia ba wan lap ha kata ka por (providencial circumstances).

3. Ka jingsngewskhem ba pynshai kdar ia ka bor pyrkhat jong ngi.

4. Ki jingpynshon jingmut jong U Mynsiem Bakhuid ha ka jingiatiplem basngur ha khmat U Blei.

Haba wan lap kino kino ki jingjia ne ki jingsawa kiba ktah ia ka jingim jong ngi, ba ngi dei ban rai, lada ki long kiba biang ha khmat jong kine baroh sawtylli ki khmat, ngi don ha ka lynti kaba dei ba ngi lah ban pyrkhat ba ki wan na U Blei. Ngin shim ia kine baroh saw tylli kawei-pa-kawei.

I. Ki Jingthoh Bakhuid.

Haba ngi iakynduh ia kano kano ka jingeh kaba ngi artatien aiu ka dei ia ngi ban leh, ngin wad jingiarap ne jingshai na ka Ktien U Blei. Ngim donkam ban wad ia ka jingkren ne jingpasiaw U Mynsiem Bakhuid jong U Blei ha ka dohnud barieh jong ngi haba ka la don lypa ka jingbatai ne ka jingiathuh kaba shai shaphang kata ha ka Ktien U Blei. Ka long ka kam bymdei ban wad jingshai ne jingialam kaba kyrpang shaphang kano kano ka jait pop kaba la don lypa ha ka Ktien U Blei. Ka Ktien U Blei ka long borabor kaba tang shikyntien, kaba *hooid* lane kaba *em*. Ym lah ban khmihlynti ba U Blei Un ai jingialam shaphang kano kano ka kam kaba la kren shai ha ka Ktien jong U. Ym lah ruh ban ñiew ba ka long ka jingialam U Blei ha kano kano ka kam ne ka jingleh, haba ka long kaba pyrshah ia ka Ktien jong U. Ka long kaba bakla ruh ban wad jubap na ka Ktien U Blei ia kano kano ka jingeh kaba ngi iakynduh, tang da kaba shu plied ia ka Baibl bad buh la ka shympriah kti ha kano kano ka dkhot, bad shim ia ki ktien kata ka dkhot kum ka jubab.

Ngi dei ban sngewthuh ba ka Baibl ka dei ka kitab jinghikai ba tynrai kaba iadei hapdeng U Blei bad u briew, kam dei satia ka kitab sneng tymmen ba la bnh lyngkhot lyngkhot. Shim katto katne ki nuksa : Kumno kan long lada ngin pyndonkam ban leh ia kaba la thoh ha ka Ktien U Blei, Lynthem maw ia ki nongkren beiñ blei (Lebitikos 24 : 14), ia ki nongpynkheiñ Sabbaton (Jingkheiñ 5 : 35), ia ki baklim (Deut. 22 : 24) bad

kiwei ? Kam lah ban long ba ki long kiba la tim baroh ki bymai ia kawei na ki shiphew (Mal. 3 : 9). Ki don bun jait ki rukom shitrhem niam ngeit bieit kiba pynpoi ia ki briew sha ka jinglehraiñ bad wad shaduh ka jingiap. Haba U Jisu Khrist U ong, "uba wan nadien jong Nga, un isih ia la ka kmie, ia la u kpa, bad wat ia la ka jingim ruh," lada ngi leh kumta, ngi long ki nongleh pyrshah bad nongpynkheiñ ia ka hukum, "Burom ia la u kpa bad ia la ka kmie, bad ruh ia ka hukum jong ka jingiañiewkor bad ka jingiaieit uwei ia uwei pat.

Ka la don ka jingiathuhkhana shaphang ka Ribaibal ha Ri Lushai kaba shaphang Shathie, ha kawei ka por, la kumba 50-60 snem mynta, ki briew ki la poi sha ki jingkulmar kiba khraw namar ka jingngeit jong ki shaphang ka jingwan arsien U Jisu Khrist ba "ka la jan" ; kim nang shuh ban trei ban ktah, ki la shu ap tang ia kata ka jingwan, namar ba ka Baibl ka la ong kumta.

Ngi dang kynmaw kyndiang ia kaba la jia hangne ha Ri Khasi jong ngi dang khyndiat snem mynta, shaphang kata ka Niam-Bam-Lem, kaba ki katto katne kiba phla ia lade ba ki long ki nongngeit Baibl kiba shisha, kumno ba ki la iadie ia la ki bri ki khyndew bad ki ïing ki sem, ki la iashong lang ban iabam ban iadih khlem trei khlem ktah shuh da kaba ki la sngewthuh ba ki ngeit ia ka Ktien U Blei kaba ong, "Te baroh kiba la ngeit ki la ialong hajuh, bad ia kiei kiei baroh ki la ialeh lang ; bad ki la iadie noh ia la ki bri, ia la ki jong ki mar, bad ki la iasam ia ki ha baroh, kat ha kiba donkam" (Ki Kam. 2 : 44, 45). Kitei ki jingbakla, bad kiwei kiwei ruh shibun kiwei pat, ki mih na kaba shim

kum ka nongrim ka jingngeit ià kawei ka dkhot khlem da bishar ia ki jinghikai ba tynrai jong ka Ktien U Blei. Dei na ka bynta ki jingpynmih kulmar ha ka rukom jingngeit jong ki briew kiba khim jingmut jingpyrkhat ba ka Balang Roman Katholik kam ailad ia ki riew paidbah ban pule ia ka Ktien U Blei.

Ha kaba bishar thuh shaphang ka jjingialam U Mynsiem Bakhuid jong U Blei, ngi dei ban wallam ia kiwei pat ki laitylli ki lad jingtynjuh bá ngin ym poi sha ka jingbakla. Ngim dei ban artatien ba U Blei U ju ialam, u ju pynpaw ia la ka mon, hooid, U ju kren ha la ki briew da la ka jong ka Ktien Bakhuid jong U.

II. Ki jingjia ba wan lap ha kata ka por (provindential circumstances)

Khmih kine ki ktien ba 'U Trai jong ngi U la kren shaphang u nongap langbrot : "Ia ki langbrot la ki jong hi U khot da ka kyrteng, bad **U ialam shabar** ia ki. Bad haba u la pynmih noh ia la ki jong, **U iaid ha shuwa** jong ki, te kita ki langbrot **ki iabud** ia U naba ki iasngewthuh ia ka ktien jong U" (Ioan. 10 : 3, 4). Khmih bha da pyrkhat kham thikna ia kito ki ktien, *U ialam shabar, U iaid ha shuwa*, bad *ki langbrot ki iabud.* Ha kaba don ka jingialam U Blei, U plie ruh ia ka lynti bad U ialam shakhmat. Ha kaba bud ia kata ka jingialam, ngi da sngewthuh shai ha la ka mynsiem ba U Blei U don ryngkat. Ngan iathuh artylli ki jingshem jong nga ba nga la iakynduh.

Ha ka por ba nga dang shongskul, nga la iakynduh ka jingshitom jingmut kaba khraw haba nga pyrkhat shaphang ki jingshitom bad ki jingeh ha kaba bud bad

kohnguh ia U Trai Jisu. Nga la dap da ka jingpisa-jingmut kaba khraw bad nga la pynlut ka por shibun ha ki jaka ba kynjah da ki bun taiew bad bun bnai. Ka la pynjem ia ki jingshitom mynsiem jong nga haba-nga la iohi ia lade ha kawei ka kynja jingphohsniew, ba nga wan phai sha ïing ha ka por dum iongreiñ. Katba nga dang iaid, ki don ki briew kiba pynap ia nga da ki sum kiba ishyrkhei; ngam iohi ia ki briew hynrei tang ia ki sum. Katba nga nang iaid kita ki sum ki nang kynran kim pyndei satia ha ka met jong nga. La ki iai don bad nang kynriah, nga ruh nga iaid suki jai. Naduh kata ka miet ba nga la iohi ia lade kumta, nga la iohthiah suk bad sngewhun ha la ka mynsiem, ba ki nongshun kiba kumno kumno ruh, kin ym pynmynsaw ia nga lada nga iaid beit sha khmat. Kata ka jingjia kaba da ka jingphohsniew ka iadei bad ki jingshem shitom kiba wan jia halor jong nga ha kata ka por. Kita ki sum kin ym don dor ia nga hi lada kata ka jingphohsniew ka la jia ha kiwei pat ki por.

Kawei pat, ha ka snem 1935-36, ka la don ka jingkhih Ribaibal ha ka Balang Tyngnger kaba syrïim la kaba la jia ha ka snem 1957-58. Ha kata ka por iwei I samla kynthei I la iathuh ba I la iohi ia ka jingdum kaba rben kum ka kynroh sawdong ia I ba im lah ban tur, I la shu lynñiar. Haba I la iathuh ia kata da ka mynsiem kaba sngewkhia, ngi la sngewthuh ba kata ka jingjia ka long kaba don jingmut. Kumba ngi la khmihlynti, ka la wan ka jingdum lyoh kaba ishyrkhei hapoh ka Balang ba katto katne sngi la sngew kum ban lynñiar da shisha; hynrei kumba da ka bor ba phylla kaba na sha lyndet, ka la wan ka jingshai ban pynpeitmat ia ka balang baroh tang

ha ka shimiet, bad baroh kawei ka balang ka la shadkmen da kaba iaroh ia U Blei. Ngi shait iakynduh bunsien ki jingjia ba haba U Blei U ialam ia la ki briew U iaid shakhmat ban pylliat ia ka lynti ; hyrnei ki don ruh ki por ba U ialam da kaba khang ia ka lynti ne jingkhang kaba kam dei ia ngi ban ialeh pyrshah.

U Blei U ju ialam ia la ki briew da ki jingjia, hynrei ngi lah ban sngewskhem ba kita ki jingjia ki long kiba wan na U da kaba ki iadei bad kiwei pat ki laitylli ki rukom jingtynjuh ban pynshisha ia ka jingbishar jong ngi.

III. Ka Jingsngewskhem kaba pynshai kdar ia ka jingpyrkhat.

U Blei, haba U la thaw ia ngi ki briew, U la ai ruh ha ngi ki bor treikam ban pyrkhat, ban mon bad ban sngewshkor. La ai ha ngi ia kine ki bor ba ngin pyndonkam ia ki. Lada ngi pyndonkam pathar ia ki ngin shem shitom bad kan wan ka jingsngew bymhun bad bymsuk ha kane ka pyrthei. Ngin shem borabor haba ngi iaid ngi ieng, ngi trei ngi ktah, ha ka rukom kaba beit, ngi suk bad ngi hun ka mynsiem. Lada ha kaei kaei kaba ngi shem jinghun bad jingsuk, ba ka Ktien U Blei ka iamynjur lem, ngi lah ban pdiang ia ka ba ka long ka jingialam U Blei. Shim da kine ki nuksa :

(1) Ngi kynmaw ia u Syiem Saul hyndai. U Blei U la bthah ia u, da u Samuel Nongiathuhlpa, ba un pynduh khoit ia ki nong-Amalek bad briew bad mrad, namar ka jinglehbeiñ sat jong ki ia ka jaitbynriew Israel. U Syiem Saul u la leit jop thiaw ia ki shnong jong kine ki briew badju la pynduh pynjot thiaw ia ki, bad briew bad mrad,

katba kum ka Ktien U Trai. U Syiem Saul u la pyrkhat ba U Blei Un sa sngewbha eh ia u ba un pylliat im ia ki masi lyngraw kiba sngaid bha ban wan ialam ia ki sha la shnong ban pynlong ka jingkñia ainguh kaba khraw ia U Blei bad ban pyniap ruh ia u Syiem hakhmat kata ka jingialehkmen tamasa jong ki. Ka ktien ka la wan na U Blei lyngba u Samuel ka ong, "Namar ba me la kyntait ia ka ktien U Trai, ma U ruh U la kyntait ia me na kaba long syiem" (1 Sam. 15 : 23). U Syiem Saul u la shah kyntait ha U Blei namar ba u la pyrkhat sngewskhem ha lade haba kam iadei bad ka ktien ba U Blei U la hukum ia u.

(2) Haba ngi wan sha ka Testament Bathymmai, ngi kynmaw ia ka jingiathuhkhana shaphang u Ananias bad ka Saphira. Kine baroh arngut shitymmen ki la kylla khristan da ka jingialap ki Apostol. Ha la ka jingshitrhem mynsiem, ki la kular ban ai sha ka jingkynshew jong ki Apostol kawei ka bri namar ki long kiba riewspah. Haba ki la lah die ia kata ka bri bad ki la leit rah ia kita ki tyngka sha ka jingiaseng ki Apostol, u Petros u la kylli ia u Ananias : Tang katta phi la die ia kata ka bri ? U Ananias u la jubap, Hooid tang katta. Hangta u Petros u la phai ktien sha u Ananias kumne : "Ko Ananias, hato balei ba u Soitan u la pyndap ia ka dohnud jong me ia ka ban shukor ia U Mynsiem Bakhuid, bad ban buhrieh noh shibynta na ka dor kata ka bri ?...Te haba u Ananias u la iohsngew ia kine ki ktien u la kyllon kram bad u la dkut mynsiem" (Ki Kam. 5 : 3-5). Ka la jia kumjuh ruh ia ka Saphira, ka tnga jong u, ha kata ka sngi. U Ananias u la kohnguh ia kaba U Blei U la kren hapoh ka mynsiem jong u, hynrei u la

pyndonkam ia la ka jingmut bapoh jong u ban pyntrei-kam ia kata ka kam jong ka jingkohnguh jong u. Namar-kata u la rem bad u la iap.

(3) Ngan iathuh kawei ka jingjia ſna la ka jingshem. Ha ka por ba nga dang samla nga la pan ban ioh ei ei na U Blei. Nga la pynlut por da ki taiew bad ki bnai ban iai iathuh bad pan na U Blei ba Un ai ia ka jingkwah jong nga. Ha kawei ka sngi haba nga la leit ban iasyllok bad U Blei, nga la leit shem kawei ka miaw kaba la iap bad kaba la sma iwtung hajan ka jaka ba nga ju leit shong ban pynlong ia ki jingduwai jong nga. Ha kata ba por ka la wan ka jingsngewthuh ha nga ba U Blei U ong, *Em*, ia kata ka jingpan jong nga. Nga la shim da u dieng bad nga la kyndat ia kata ka miaw iap shaduh jngai bad nga sa shong ban duwai. Haba nga la sngewthuh ba U Blei U ong, *Em*, ia nga, haba nga pan na U, nga iai pan-shi-pan ia kajuh-pa-kajuh. Nga iathuh ia kane ban kdew ia ka jingbakla jong nga ha kata ka por. U Blei Uba stad U ju ai bad U ju ialam ia ngi ki briew haba ngi leit sha U ban pan ei ei na U. Haba ngi bakla ha ka bapdiang ia ki jingai jong U, U long Uba iaishah slem bad ki jingtlot jong ngi ki briew.

IV. Ka jingpynshon jingmut jong U Mynsiem Bakhuid ha ka jingiatiplem basngur ha khmat U Blei.

Ha ka por Bibaibal ki don shibun ki jingpynsngew ne ki jingpynshon jingmut jong U Mynsiem Bakhuid. Kine ki don, bad ryngkat bad ki, ki don ruh ki jingpyn-sngew kiba mih napoh ka dohnud jong u briew hi, bad ki don ki jingpynsngew kiba mih na u Soitan, Ka don ka jingialam kaba biang na ka Ktien U Blei, khamtam

eh na ka Gospel bad ki shithi u Ioannis, kiba ai jingshai bad nongrim ba ngin ym bakla shaphang kine ki jing-pynsngew. Ngan ym ialam jingmut mynta sha kine; hynrei tang shaphang ka jingpynshon jingmut U Mynsiem Bakhuid ha kaba ialam ia ngi, Ha baroh kine ki jingpynshon jingmut ngin lait na ki jingbakla tang lada ngin kynmaw ba la kyrshan ia ngi da ki lai tylli ki khmat ba ngi dang shu lah iakren, (1) ka Ktien U Blei, (2) ki jingjia kiba wan lap ha kata ka por, bad (3) ka jingsngewskhem ia ka jingpyrkhat jong ngi. Ngan pynshai ia kane da kaba kdew ia ki lai tylli ki jingjia ha ka por Ribaibal:

1. Kawei ka samla ka leit ong ia uwei u samla kumne: "U Mynsiem Bakhuid U la kren ha nga ba ngan pdiang ia phi ba phin long u tnga jong nga!" Nga la iohsngew ia kiwei kiwei ki jingiathuhkhana kiba iasyriim bad kane; hynrei mynta nga iathuh tang shaphang kaba nga da tip thikna. Don ki samla shynrang kiba la shu pdiang beit kiba ong, Ia kaba U Mynsiem Bakhuid U la kren ngan ym ialeh pyrshah; hynrei ha kiwei pat ki jingjia, u rangbah u ong, Ngam sngewshaniah ba U Mynsiem Bakhuid Un kren ha phi kumta; lada U la kren ha phi, Un da kren ha nga de. Kumta ka la shu kut.

2. La iathuhkhana ba ha ka por jong ka Ribaibal 1905-6, la don iwei i khynnah samla iba ha la ka jingiaid lynti jong i, i la pynur bad la kheiñ ka kti. La pyrshang ban kren ia i ban phah shna ha kiba nang kiba tip; im kohnguh, i don kata ka jingsngew mynsiem ba U Blei Un sa pynkoit hi tang da kaba shu pan shu duwai beit. Ka jingmih jong kata ka long, i la dkoh artat ka kti shilliang.

3. Kawei pat ka jingjia ba la jia ha shnong Tyngnger jong nga ha ka por jong ka Ribaibal 1905-6 ka long kaba ai jingpyrkhat shibun. Ka jinglong shitylli jong ka balang ha kito ki sngi ka la long kaba phylla haduh katta katta. Ka balang kaba la don tang kumba 30 ne 40 ngut ka la roi shaduh 140 ngut ha ka snem. Ka la wan ka jingsngewmynsiem ha iwei i samla kynthei ba U Blei U phah ia ki ban leit sha Jerusalem. La dei ban kohnguh ia ka jingkren U Mynsiem Bakhuid, la ka don ka jingsngew artatien ha kiwei pat ba ki da shim ia ka ba ka long tang ka jingtynjuh. Ki la iamih na shnong kumba 8 ne 10 ngut, shynrang bad kynthei, ryngkat bad u nonghikai kum u nongsynran ba rangbah. Haba ki la poi ha Shella, ka wah Bakra ka la shlei um ; ka dap na shilliang sha shilliang. Ka dei kawei ka sngi ha u bnai June. La don napdeng kane ka kynhun kiba la sngewthuh ba kane ka dei tang ka jingtynjuh bad ba ki dei ban phaidien noh sha la shnong. Haba don kiwei pat kiba kren shlur ba ki dei ban kohnguh haduh ka bakut, ki la hiar arsut da ka lieng hapdeng ka jingma kaba khraw na kata ka jingshlei um. La iathuhkhaua da ki longkmie kiba iadon ha kata ka por, shaphang ka jingma ba ki la iakynduh. Ki la poi shaduh Shilot (Sylhet), ki la leit sah bad u Sahep Pyngwern Jones. Hadien katto katne sngi ba ki la sah bad u ki la wan phai noh sha la shnong. Kine ki longkmie bad ki longkpa, lada ki la shim ia kine ki sawtylli ki khmat ban pynshong nongrim ia ka jingleit Jerusalem jong ki, kin ym da la pynshitom ia lade haduh katta.

Ngi ioh ka jingshai kaba biang na ka Ktien U Blei ba ka jingialam U Mynsiem Bakhuid ka don jingiadei tang

bad ki bangeit kiba don ka mon ban shakri bad kiba kloi ban kohnguh. U Mynsiem Bakhuid Un ym lah ban kren ha ki riewkyllaiñ. Ha ka Shithi sha ki Philipi 2 : 12, 13 don ki ktien kiba ong kumne : "Kumta te, ko hep baieit jong nga, kumba ha la ka sngi phi la kohnguh, ym tang ha khmat jong nga, hynrei mynta khamtam eh ha kaba ngam don ha khmat keiñ, to trei dep noh ia ka jingpynim jong phi hi da ka jingtieng bad ka jingkhynñiuh ; **namar dei U Blei Uba trei hapoh jong phi ia ka ban mon ruh bad ia ka ban trei, namar ka jingsngewbha jong U".**

Naduh ki por barim, ngi tip ia ki jingmut U Blei na ka bynta jong ngi ki briew. Kumne u la kren da ka shyntur u Nongiathuhlpa Jeremaiah (31:33, 34) : "Ngan buh ia ka hukum jong Nga ha ki bynta kiba shapoh jong ki, bad ngan thoh ia ka ha ka dohnud jong ki ; bad ngan long U Blei jong ki, bad ki kin long ki briew jong Nga ; bad kin ym hikai shuh uwei uwei ia la u paramarjan, bad uwei uwei ia la u para, da ka baong, To tip ia U Trai : namar ki baroh kin sa ithuh ia Nga, naduh u bapoh tam haduh u bakhraw tam na ki, ong U Trai".

Na ka bynta ka burom U Jisu Khrist.—Amen.

LYNNONG XV.

KA JINGHIKAI SHAPHANG U MYNSIEM BAKHUID

(*Kaba myntoi ban tip*)

I. Ki Kyrteng U Mynsiem Bakhuid ha ka Baibl :

1. **U Mynsiem : 1 Kor. 2 : 10 ; Ioan. 3 : 6-8.**
2. **U Mynsiem U Blei : 1 Kor. 3 : 16.**
3. **U Mynsiem jong U Jehobah (U Trai) : Isa. 11 : 2 (khmih 63 : 14).**
4. **U Mynsiem jong U Trai Uba U Bloi : Isa. 61 : 1.**
5. **U Mynsiem jong U Blei Uba im : 2 Kor. 3 : 3.**
6. **U Mynsiem jong U Khrist : Rom. 8 : 9.**
7. **U Mynsiem jong U Khun jong U : Gal. 4 : 6.**
8. **U Mynsiem jong U Jisu Khrist : Phil. 1 : 19.**
9. **U Mynsiem jong U Jisu : Ki Kam. 16 : 7.**
10. **U Mynsiem Bakhuid : Louk. 11 : 13.**
11. **U Mynsiem ka jinging : Isa. 4 : 4.**
12. **U Mynsiem ka jingkhuid : Rom, 1 : 4.**
13. **U Mynsiem Bakhuid ka jingkular : Eph. 1 : 13.**
14. **U Mynsiem ka jingshisha : Ioan. 14 : 17 ; 15 : 26 ; 16 : 13.**
15. **U Mynsiem ka jingim : Rom. 8 : 2.**
16. **U Mynsiem jong U Trai, jong ka jingstad, jong ka jingshemphang, jong ka jingtip bad jong ka jingsheptieng ia U Trai : Isa. 11 : 2,**
17. **Ka umphniang jong ka jingsngewbha : Heb. 1 : 9.**

La shim na ka Kot u Dr. R. A. Torrey : *What the Bible Teaches.*

18. **U Mynsiem ka jingaiei : Heb. 10 : 29.**
19. U Mynsiem ka burom : 1 Pet. 4 : 14.
20. U Mynsiem ba bymjukut : Heb. 9 : 14.
21. U Nongpyntngen : Ioan. 14 : 26 ; 15 : 26.

II. La pyniadei ia ka jinglong Person *ha U Mynsiem Bakhuid.*

1. U Mynsiem Bakhuid U don ka jingtip : 1 Kor. 2 : 10, 11.
2. U Mynsiem Bakhuid U don ka mon : 1 Kor. 12 : 11.
3. U Mynsiem Bakhuid U don ka jingmut jingpyrkhat : Rom. 8 : 27.
4. U Mynsiem Bakhuid U don ka jingioit : Rom. 15:30.
5. U don ka buit ban hikai : Neh. 9 : 20.
6. U don ka jingsngewsih : Eph. 4 : 30.
7. U iit ia kaba jylliew ka dohnud u briew : 1 Kor. 2 : 10
8. U kren : Jingpyn. 2 : 7.
9. U kyang : Gal. 4 : 6.
10. U iasaid : Rom. 8 : 26.
11. U sakhi : Ioan. 15 : 26.
12. U hikai ia ka jingshisha baroh : Ioan. 14 : 26.
13. U ialam ia ki briew ba kin leh : Rom. 8 : 14.
14. U hukum ia ki briew : Ki Kam. 16 : 6, 7.
15. U khot ia ki briew bad U thung kam ia ki : Ki Kam. 20 : 28.

III. Ka jingtrei U Mynsiem Bakhuid ha u Bangeit :

1. **U Mynsiem Bakhuid U pynshait bor ia u riewngeit ha u briew uba shapoh : Eph. 3 : 16.**
2. **U Mynsiem Bakhuid U khot ia ki briew bad U phah ia ki sha la ki jong ki jong ki jingtrei : Ki Kam 13 : 2, 4 ; 8 : 27-29 bad 16 : 6, 7.**

3. U Mynsiem Bakhuid U pynkha arsien ia u bangeit : Tit. 3 : 5.

—Ka dohnud u briew ka long ka khyndew sboh, u nongialap ne u nonghikai u long u nongbet, ka Ktien U Blei ka long u symbai, U Mynsiem jong U Blei U pynlong im ia u symbai bad ka jingmih nangta ka long ka jinglong mynsiem kaba kynja Blei : 2 Kor. 3 : 2-6 ; bad 1 Thes. 1 : 5.

—Ialap bad hikai katno katno, leh bad sumar pyrkhing katno katno, pule minot ia ka Ktien U Blei katno katno, ym lah ban ioh ia ka jingkhapat khlem ka jingtrei U Mynsiem Bakhuid : 1 Kor. 2 : 4.

—U Mynsiem Bakhuid u shong ha man u briew uba dei jong U Jisu Khrist. Don kiba ai jaka ia U tang kawei ka kamra, don kiba ai jaka bun kamra : Rom. 8 : 5-14 ; 1 Kor. 6 : 19.

4. U Mynsiem Bakhuid U pynsei ki soh ha u bangeit kiba syriim ia U Jisu Khrist. Ka rynieng ba bhabriew jong ngi, ka jinglong jingim ba syriim ia U Jisu kaba don ha ngi, ka dei u soh ka jingtrei U Mynsiem Bakhuid : Gal. 5 : 22-23 ; Rom. 15 : 13.

5. U Mynsiem Bakhuid U ialam ia u bangeit sha ka jingshisha baroh, khamtam ha kaba dei shaphang U Jisu Khrist ; 1 Kor. 2 : 9-14 ; Ioan. 14 : 17, 26 ; 15 : 26-27 ; 16 : 8-13.

—Ym lah, haba da lei lei ban sngewthuh shaphang U Khrist, lane ban iohi ia ka burom jong U katba U Mynsiem Bakhuid Um pat batai bad pynshai ha ngi shaphang jong U. Kumjuh ruh ka long shaphang kiei kiei kiba jylliew jong U Blei bad ka bor ban shemphang shaphang jong ki.

6. U Mynsiem Bakhuid U pynlah ia u bangeit ba Un ai pateng ha kiwei pat ryngkat bad ka bor ban shemphang ia ka jingshisha kaba u ia lade u la ioh : 1 Kor. 2 : 1-5 ; khmih 1 Thess. 1 : 5 bad Ki Kam. 1:8.
—Na kine ki kyntien jong ka Ktien U Blei ngin iohi lai tylli ki daw jong ka jingbymlerkam ki jingialap jong ngi : (1) Ki briew ki iathuhkhana shaphang ki jingstad saians bad kiwei ; (2) Ia ka Ktien U Blei la pule tang da ka rukom jingstad ba kynja pyrthei, bad (3) La ialap ia ka Ktien U Blei da ki nia stad ba kynja doh.
7. U Mynsiem Bakhuid U trei ban pynkhih im thymmai wat ia ka met ka jong u bangeit : Rom. 8 : 11.

IV. Ka Jingpynbaptis kaba da U Mynsiem Bakhuid

Ki don shibun ki ktien ha ka Testament Bathymmai ba la pyndonkam ka kaba kren shaphang kaba pynbaptis da U Mynsiem Bakhuid.

"La pynbaptis da U Mynsiem Bakhuid" ; Ki Kam. 1 : 5.

"La pyndap da U Mynsiem Bakhuid" Ki Kam. 2 : 4, 38.

"U Mynsiem Bakhuid U la hap halor jong ki" : Ki Kam. 10 : 44-46 ; 11 : 15-17.

"La theh ia ka jingai ka jong U Mynsiem Bakhuid" : Ki Kam. 10 : 44-46 ; 11 : 15-17.

"Pdiang ia U Mynsiem Bakhuid" : Ki Kam. 19 ; 2-6.

"U Mynsiem U la wan halor jong ki" : ,,

"Ki Jingai U Mynsiem Bakhuid" : Heb. 2 : 4 ; 1 Kor. 12 : 4, 11, 13.

"Nga phah ia ki jingkular U Kpa jong Nga ha phi" : Louk. 24 : 49.

"Nga pynkup ia phi da ka bor kaba najrong" : Louk. 24 : 46.

U briew u lah ban ioh ia ka jingpynkha arsien kaba da U Mynsiem Bakhuid, hynrei u lah ban ym ioh ia ka jingpynbaptis jong U : Ki Kam. 15 : 16 ; 19 : 1, 2, 6.

1. Ka jingpynbaptis kaba da U Mynsiem Bakhuid ka don jingiadei kaba kongsan eh khamtam bad ka jingaiti sha ka kam ka jingshakri : Ki Kam, 1 : 5, 8 ; Louk. 24 : 49 ; Ki Kam. 2 : 4 ; 9 : 17-20 ; 1 Kor. 12 : 4.

Kam don jingkdew beit sha kaba pynkhuid pop, hynrei ka kham thew sha kaba pynkup bor ban shakri ban ia kaba tei ia ki jinglong kiba thymmai.

2 Ka jingpynbaptis kaba da U Mynsiem Bakhuid ka pynioh ia ka bor bad ka jingshlur ha kaba sakhi : Ki Kam. 1 : 5, 8 ; 4 : [illegible]

3. U Ji[illegible] [illegible]ist U la hukum ia la ki synran ba kin [illegible]ng ba[illegible] ia ka kam kaba U la aiti ha ki, tad ynda la pynbap[illegible] ia ki da U Mynsiem Bakhuid : Louk. 24 : 48-[illegible]9.

4. U Jisu Khrist, ia lade hi, U la shah pynsleh ban treiia la ka jong ka kam da U Mynsiem Bakhuid : Ki Kam. 10 : 38 ; [illegible] 3 : 21-22 ; 4 : 1, 14.

KA BAKUT.



Ki Kot ba la pynmih da u Rev. T. Rodborne.

1. **U KHASI**
   Uei u Khasi ? Nangno ? Shano ? ... Rs. 12.00

2. **Ki Khanatang na Ri War.**
   Ka history, ki Dustur bad ki Riti ... Rs. 12 00

3 **U Mynsiem Bakhuid ha la Jingtrei.**
   15 tylli ki Jinglathuhkhana shaphang
   U Mynsiem Bakhuid ... ... Rs. 8.00

4. **Shaphang ka Jingpynbaptis** ... ... Rs. 1.50

5. **Ki Sermon Synod & Assembly**
   Bad kiwei kiwei yn sa pynmih shen.

